

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Γκαντούνα Ευαγγελία

Διπλωματική εργασία: Δικτύωση τόπων
πολιτιστικής κληρονομιάς: Η περίπτωση
του Δήμου Ελασσόνας

Επιβλέποντες: Μπεριάτος Η, Παπαγεωργίου Μ.

Βόλος, Φεβρουάριος 2013

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 11354/1
Ημερ. Εισ.: 03-06-2013
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΜΧΠΠΑ
2013
ΓΚΑ

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί μια ολοκληρωμένη προσπάθεια αντιμετώπισης και προσέγγισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, αναγνωρίζοντας την ιστορική και επιστημονική της αξία. Στόχος της είναι η προστασία και ανάδειξη των πολιτιστικών αγαθών μέσω της σύστασης δικτύων, τα οποία θα συμπεριλαμβάνουν και στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος, δεδομένης της συνύπαρξής τους στο χώρο. Στην κατεύθυνση αυτή, εξετάζεται ο Δήμος Ελασσόνας, που αποτελεί μια αγροτική και ορεινή περιοχή και παράλληλα διαθέτει ένα αξιόλογο απόθεμα φυσικών και πολιτιστικών πόρων οι οποίοι όμως είναι διάσπαρτοι στο χώρο. Η βασική πρόταση εστιάζει στη δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών, ως μέσο δικτύωσης, μέσω των οποίων θα αναδειχτεί το πολιτιστικό και φυσικό περιβάλλον αλλά και η περιοχή της Ελασσόνας συνολικά. Θεωρείται ακόμα, πως μέσω του κατάλληλου σχεδιασμού, οι πολιτιστικές διαδρομές μπορούν να λειτουργήσουν ως μέσο ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού, ο οποίος μπορεί να συμβάλει κατά ένα βαθμό στην τόνωση της τοπικής οικονομίας.

Λέξεις κλειδιά: Πολιτιστική κληρονομιά, προστασία και ανάδειξη, δίκτυα, πολιτιστικές διαδρομές, Δήμος Ελασσόνας

Abstract

This thesis consist a comprehensive effort on holistically treating and approaching the cultural heritage on a Municipality level, recognizing its historical and scientific value. The aim is to protect and give prominence to the cultural goods, throughout the establishment of networks, including elements of the local natural environment. In this direction, the study is carried out at the Municipality of Elassona, a rural mountainous region, with a great inventory of natural and cultural resources dispersed in the area. The main proposal focuses on the creation of cultural paths, as a means of networking, through which the cultural and natural environment, as well as the Municipality of Elassona in general, will emerge and be promoted. Through a proper planning and design, the cultural paths and networks will serve as a means of development of cultural tourism, attracting tourist influx and contributing to the stimulation of the local economy.

Key words: Cultural heritage, protection and prominence, networks, cultural paths, Municipality of Elassona

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία δε θα μπορούσε να ολοκληρωθεί χωρίς τη συμβολή και καθοδήγηση των καθηγητών μου Μπεριάτο Ηλία και Παπαγεωργίου Μαριλένα τους οποίους θέλω να ευχαριστήσω θερμά.

Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω τους φίλους μου Γιώργο Ξ., Δέσποινα, Μαρίνα, Έλλη, Ελένη, Κωνσταντίνα και Γιώργο Μ.. Ο καθένας τους με στήριξε σε όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας με το δικό του τρόπο, ηθικά και έμπρακτα. Ακόμα, στα παραπάνω άτομα και κυρίως στις φίλες μου Δέσποινα, Μαρίνα και Έλλη και σε πολλούς ακόμα, οφείλω ένα πολύ μεγάλο ευχαριστώ για τα υπέροχα χρόνια της φοιτητικής μου ζωής και όλες τις μοναδικές στιγμές που ζήσαμε μαζί.

Ακόμη, θέλω να ευχαριστήσω όλους όσους με βοήθησαν με τις παρατηρήσεις τους και ιδιαίτερα τη Στέλλα και την Αθανασία.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω θερμά τους γονείς μου, Ηλία και Ελένη, τόσο για τη συμβολή τους στην ολοκλήρωση της διπλωματικής εργασίας όσο και για την υποστήριξή τους όλα αυτά τα χρόνια στη ζωή μου.

*Στον Ηλία, στην Ελένη και
στη 'για πάντα' μικρή μου Αθανασία*

**ΔΙΚΤΥΩΣΗ ΤΟΠΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΕΛΑΣΣΟΝΑΣ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

0. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
1. ΠΕΡΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	11
1.1 ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ	11
1.1.1 Η έννοια και η σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς	11
1.1.2 Αρμόδιοι Φορείς σε διεθνές και εθνικό επίπεδο	12
1.1.3 Θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα για την προστασία και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς	16
1.1.4 Διακρίσεις μνημείων βάσει της ελληνικής νομοθεσίας	19
1.2 Ο ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΩΣ ΜΕΣΟ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	23
1.2.1 Ορισμοί, έννοιες και διευκρινήσεις	23
1.2.2 Μέσα και εργαλεία για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού	26
2. ΔΙΚΤΥΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ	29
2.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΤΥΩΝ	29
2.1.1 Γενικά περί δικτύων: βασικές έννοιες και επισημάνσεις	29
2.1.2 Τα δίκτυα συνεργασίας (δικτυώσεις)	30
2.2 ΔΙΚΤΥΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	31
2.2.1 Φυσικά δίκτυα πολιτιστικής κληρονομιάς	31
2.2.1.1 Πολιτιστικές διαδρομές	32
2.2.2 Ενοποιήσεις τόπων και χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς	35
2.2.2 Άυλα δίκτυα πολιτιστικής κληρονομιάς	38
2.3 ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΔΙΚΤΥΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	39
2.3.1 Πολιτιστικές διαδρομές στην πόλη του Ρεθύμνου	39
2.3.2 Πολιτιστικές διαδρομές στην Βόρειο Ελλάδα	40
2.3.3 Ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων Αθήνας	41
2.3.4 Δίκτυο των αρχαιότερων ευρωπαϊκών πόλεων	43
2.3.5 Δίκτυο των αρχαίων ελληνικών λιμανιών της Μεσογείου	45
2.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ: Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΔΙΚΤΥΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	46

3. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΕΛΑΣΣΟΝΑΣ	47
3.1 Το ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ	47
3.1.1 Θέση και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά	47
3.1.2 Ιστορικά στοιχεία	50
3.1.3 Δημογραφικό προφίλ.....	52
3.1.4 Οικονομικό προφίλ.....	55
3.1.5 Δίκτυο Οικισμών	56
3.1.6 Δίκτυο μεταφορών	58
3.1.7 Φυσικό Περιβάλλον και τοπίο.....	58
3.2 Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	62
3.2.1 Κηρυγμένα μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι	62
3.2.2 Μη θεσμοθετημένα στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς	82
3.2.3 Άυλη πολιτιστική κληρονομιά	86
3.2.4 Μουσεία	88
3.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	89
4. ΔΙΚΤΥΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΕΛΑΣΣΟΝΑΣ	90
4.1 ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ.....	90
4.2 ΔΙΚΤΥΩΣΗ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ	101
4.3 ΣΥΣΤΗΜΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ	101
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	104
ΠΗΓΕΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ.....	106

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	114
Πολιτιστικά στοιχεία στην Τσαριτσάνη	115
Πολιτιστικά στοιχεία στην Ελασσόνα	117
Πολιτιστικά στοιχεία στο Δρυμό	118
Πολιτιστικά στοιχεία στο Μικρό Ελευθεροχώρι	118
Πολιτιστικά στοιχεία στο Λυκούδι.....	119
Πολιτιστικά στοιχεία στην Άζωρο.....	119
Πολιτιστικά στοιχεία στα Γιαννωτά	120
Πολιτιστικά στοιχεία στη Μηλέα	121
Πολιτιστικά στοιχεία στα Γεράνεια.....	121
Πολιτιστικά στοιχεία στο Σαραντάπορο.....	122
Πολιτιστικά στοιχεία στην Τσαπουρνιά	122
Πολιτιστικά στοιχεία στην Κοκκινόγη	123
Πολιτιστικά στοιχεία στη Δολίχη	123
Πολιτιστικά στοιχεία στο Λιβιάδι.....	124
Πολιτιστικά στοιχεία στο Πύθιο.....	124
Πολιτιστικά στοιχεία στα Καλύβια	125
Πολιτιστικά στοιχεία στην Καρνά.....	125
Πολιτιστικά στοιχεία στο Σπαρμό	125
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	126
Πίνακας I: Ο αριθμός των μνημείων ανά χρονική περίοδο για κάθε ΠΕ	127
Πίνακας II: Οικισμοί Δήμου Ελασσόνας, ανά ΔΕ και Δ/Τ Κοινότητα	128
Πίνακας III: Οικισμοί με υψόμετρο μεγαλύτερο των 400 μ.....	129
Πίνακας IV: Κατάλογος ακήρυχτων Βυζαντινών μνημείων	130
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΧΑΡΤΩΝ.....	132

0. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το αντικείμενο της διπλωματικής εργασίας

Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί μία πολυσυζητημένη έννοια στη σύγχρονη εποχή και μάλιστα οι απόψεις σχετικά με τη διαχείριση και αξιοποίησή της δίστανται στις περισσότερες των περιπτώσεων. Ωστόσο, η ουσία σε κάθε περίπτωση είναι η προστασία και η διατήρησή της είτε απλά για να παραδοθεί στις επόμενες γενιές είτε για να αξιοποιηθεί προς όφελος (πολιτιστικό, κοινωνικό, οικονομικό κλπ) των σημερινών χρηστών της.

Στην παρούσα μελέτη η πολιτιστική κληρονομιά αναγνωρίζεται ως ένα σημαντικό μέσο ανάπτυξης μίας περιοχής σε πολιτιστικό και κοινωνικό επίπεδο, η οποία στην κατεύθυνση αυτή χρήζει προστασίας και ανάδειξης. Όμως, το σημείο στο οποίο δίνεται ιδιαίτερη έμφαση είναι ο τρόπος αντιμετώπισης των επιμέρους στοιχείων που τη συνθέτουν, τους τύπους πολιτιστικής κληρονομιάς, οι οποίοι τις περισσότερες φορές αντιμετωπίζονται ως μεμονωμένα στοιχεία και όχι στο σύνολό τους. Το γεγονός αυτό γίνεται ακόμα πιο έντονο όταν πρόκειται για τύπους πολιτιστικής κληρονομιάς σε περιοχές της υπαίθρου. Έτσι, κρίνεται απαραίτητη η δικτύωση των μνημείων και χώρων πολιτιστικού ενδιαφέροντος, σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα στοιχεία του περιβάλλοντος στο οποίο βρίσκονται.

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί ο εντοπισμός του κατάλληλου μέσου δικτύωσης της πολιτιστικής κληρονομιάς με σκοπό την προστασία και ανάδειξή της, με μελέτη περίπτωσης το Δήμο Ελασσόνας. Η επιλογή της συγκεκριμένης γεωγραφικής ενότητας έγινε για προσωπικούς λόγους του συγγραφέα καθώς και γιατί η συγκεκριμένη περιοχή είναι αρκετά ενδιαφέρουσα ως προς το φυσικό και πολιτιστικό της περιβάλλον. Παράλληλα όμως λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της (ορεινή περιοχή, διάσπαρτα μνημεία και χώροι) χρήζει ιδιαίτερης προσοχής.

Μεθοδολογία της έρευνας

Η έρευνα είναι βασισμένη σε βιβλιογραφικές αναφορές προκειμένου να εξεταστούν τα στοιχεία περί πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς και για να αποσαφηνιστεί η έννοια των δικτύων. Η αναζήτηση αυτή έγινε τόσο σε βιβλιοθήκες (Παν. Θεσσαλίας, Δήμος Ελασσόνας κλπ), όσο και στο διαδίκτυο, στις επίσημες ιστοσελίδες των σχετικών με το θέμα Φορέων.

Επίσης, μεγάλο τμήμα της εργασίας είναι βασισμένο στην επιτόπια παρατήρηση. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο υλοποίησης της μελέτης περίπτωσης, πραγματοποιήθηκε επιτόπια έρευνα στις ακόλουθες περιοχές: Δημοτική Ενότητα (ΔΕ) Ελασσόνας, ΔΕ Τσαριτσάνης, ΔΕ Σαρανταπόρου, ΔΕ Ολύμπου, ΔΕ Λιβαδίου και ΔΕ Καρυάς. Κατά την επίσκεψη στις παραπάνω περιοχές συλλέχθηκαν φωτογραφικά ντοκουμέντα, διάφορα έγγραφα, υλοποιήθηκαν συνεντεύξεις με κατοίκους κ.ο.κ.

Τέλος, μέρος της εργασίας στηρίχτηκε και σε συνεντεύξεις με ειδικούς επιστήμονες της περιοχής μελέτης, των οποίων η χρόνια ενασχόληση με ζητήματα ανάδειξης και προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς του Δήμου Ελασσόνας υπήρξε πολύτιμη και χρήσιμη.

Δομή της Εργασίας

Όσον αφορά τη δομή της εργασίας, στα δύο πρώτα κεφάλαια παρατίθεται μία θεωρητική προσέγγιση της πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς και της έννοιας της δικτύωσης. Στο 3^ο κεφάλαιο αναλύονται όλα τα στοιχεία που συνθέτουν την περιοχή του Δήμου Ελασσόνας δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στην πολιτιστική κληρονομιά.

Στο 4^ο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι προστάσεις μέσω των οποίων πιστεύεται ότι θα επιτευχθεί ο στόχος της παρούσας εργασίας και στο 5^ο κεφάλαιο γίνεται παράθεση των συμπερασμάτων της έρευνας.

Πιο αναλυτικά, στο 1^ο Κεφάλαιο γίνεται μία προσπάθεια για την καταγραφή των αρμόδιων φορέων τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, δεδομένου ότι η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί ένα θέμα που απασχολεί έντονα τη διεθνή κοινότητα. Παράλληλα παρατίθεται το θεσμικό πλαίσιο που αφορά την προστασία και διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως εξελίχθηκε μέσα στο πέρασμα των χρόνων, καταλήγοντας στο ισχύον θεσμικό πλαίσιο του Ν. 3028/2002 μέσω του οποίου

εισήχθησαν για πρώτη φορά ορισμένες έννοιες καθώς και οι διακρίσεις των πολιτιστικών αγαθών. Επιπλέον, εξετάζεται αν και με ποιο τρόπο μπορεί ο πολιτιστικός τουρισμός να συμβάλει στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στο 2^ο κεφάλαιο εξετάζονται τα δίκτυα και συγκεκριμένα τα δίκτυα πολιτιστικής κληρονομιάς, φυσικά και άυλα, ως μέσο προστασίας και ανάδειξης των πολιτιστικών αγαθών. Μάλιστα, δίνεται έμφαση στα εργαλεία με τα οποία επιτυγχάνεται η δικτύωση, και συγκεκριμένα τις πολιτιστικές διαδρομές και τις ενοποιήσεις αρχαιολογικών χώρων και μνημείων, πάνω στα οποία στηρίζεται και η βασική πρόταση της παρούσας εργασίας.

Στο 3^ο κεφάλαιο παρουσιάζεται η περιοχή του Δήμου Ελασσόνας ως προς τη θέση και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, την ιστορική της εξέλιξη από την αρχαιότητα μέχρι και τα νεότερα χρόνια, τη δημογραφική εξέλιξη του πληθυσμού και τα επιμέρους και τα επιμέρους στοιχεία που τη συνθέτουν. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς, δεδομένου ότι αποτελούν το κεντρικό θέμα της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Μάλιστα, στα πλαίσια της εργασίας έγινε μία προσπάθεια πλήρους καταγραφής τους, καθώς μέχρι στιγμής δεν υπήρχε μια συνολική εικόνα για τα θεσμοθετημένα και μη στοιχεία του δήμου.

Στο 4^ο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι προτάσεις για την περιοχή μελέτης και συγκεκριμένα οι προτεινόμενες πολιτιστικές διαδρομές μέσα από τις οποίες θα επιτυγχάνεται η προστασία και η ανάδειξη των πολιτιστικών αγαθών σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα στοιχεία που συνθέτουν την περιοχή μελέτης. Παράλληλα προτείνεται η δικτύωση περιοχών του δήμου με τόπους πολιτιστικού ενδιαφέροντος άλλων γειτονικών περιοχών καθώς και η σύσταση ενός φορέα που θα είναι υπεύθυνος για την υλοποίηση και παρακολούθηση των προτεινόμενων πολιτιστικών διαδρομών.

Τέλος, στο 5^ο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν μέσα από την εξέταση της περιοχής μελέτης για την αντιμετώπιση και διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Δυσκολίες που αντιμετωπίστηκαν στο πλαίσιο διεξαγωγής της έρευνας

Όσον αφορά τη συλλογή δεδομένων που αφορούν την περιοχή μελέτης, πρέπει να σημειωθεί ότι αντιμετωπίστηκαν αρκετές δυσκολίες. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην έλλειψη οργάνωσης που χαρακτηρίζει το Δήμο Ελασσόνας, καθώς παρόλο που έχουν περάσει 2 χρόνια περίπου από τη σύσταση του νέου Δήμου, δεν έχει καταφέρει να δημιουργήσει ένα συνολικό αρχείο με τα στοιχεία των πρώην καποδιστριακών δήμων που συνενώθηκαν. Όμως, όσον αφορά τους υπαλλήλους και τα άτομα που συνθέτουν το δήμο ήταν ιδιαίτερα συνεργάσιμοι και πρόθυμοι να βοηθήσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

1. ΠΕΡΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

1.1 ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

1.1.1 Η έννοια και η σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς

Με τον όρο «πολιτιστική κληρονομιά», νοείται κάθε έργο του ανθρώπου και της φύσης που αξίζει να προστατευτεί και να διατηρηθεί για τις επόμενες γενιές. Βάσει του ορισμού που δίνεται στη Συνθήκη για την Παγκόσμια Φυσική και Πολιτιστική κληρονομιά της UNESCO, η πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει υλικά και άυλα πολιτιστικά αγαθά, όπως μνημεία και τοποθεσίες, οικιστικά σύνολα και οικοδομήματα καθώς και πολιτισμικά στοιχεία όπως ήθη, έθιμα και παραδόσεις που διατηρήθηκαν μέσα στο πέρασμα των χρόνων. Στα πολιτιστικά αγαθά που χρήζουν προστασίας συγκαταλέγονται και μοναδικά αισθητικά δημιουργήματα της φύσης. Κάθε ένα από αυτά αποτελεί μια ξεχωριστή μαρτυρία για την εξέλιξη της ανθρώπινης ζωής μέσα στο χρόνο και μοναδική εμπειρία για τον σύγχρονο άνθρωπο να έρθει σε επαφή με το παρελθόν του. Ένας ακόμα ορισμός είναι αυτός που δίνεται στο Ν. 3028/2002 'Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς', ο οποίος περιλαμβάνει όσα προαναφέρθηκαν, συμπληρώνοντας πως πρόκειται για τα πολιτιστικά αγαθά που βρίσκονται *‘εντός των ορίων της ελληνικής επικράτειας συμπεριλαμβανομένων των χωρικών υδάτων, καθώς και εντός άλλων θαλάσσιων ζωνών στις οποίες η Ελλάδα ασκεί σχετική δικαιοδοσία σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο’*.

Όμως, η προστασία των πολιτιστικών αγαθών δεν αποτελεί μία εύκολη διαδικασία. Συγκεκριμένα όσον αφορά τη μνημειακή κληρονομιά, δέχεται καθημερινά πιέσεις τόσο από τους ανθρώπους όσο και από τη φύση, ενώ η άυλη κληρονομιά τείνει να χαθεί στα γενικότερα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης. Για το λόγο αυτό κρίνεται απαραίτητη η παρουσία και η δράση των «ειδικών» προκειμένου να τα διατηρήσουν στη βέλτιστη δυνατή κατάσταση. Στην κατηγορία αυτή των 'ειδικών' συγκαταλέγονται όλες οι επιστημονικές ειδικότητες οι οποίες μπορούν να συμβάλουν στην ελαχιστοποίηση των

κινδύνων που θα προκαλέσουν φθορές στα αντικείμενα προστασίας καθώς και στο σχεδιασμό της και την ομαλή ένταξη της στο χώρο (Παυλογεωργάτος, 2003). Επίσης, τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο υπάρχει ένας αξιόλογος αριθμός κανονιστικών κειμένων που περιλαμβάνουν διατάξεις και σχετικές ρυθμίσεις για την προστασία και διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ωστόσο, στην προσπάθεια για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ελλοχεύει ο κίνδυνος της 'μουσειοποίησης' της, ενώ σύμφωνα με τον ορισμό που δόθηκε παραπάνω αποτελεί μαρτυρία για την εξέλιξη του ανθρώπου και θα πρέπει να εντάσσεται στην καθημερινή ζωή. Έτσι, προκύπτει η ανάγκη ένταξης της πολιτιστικής κληρονομιάς στο σχεδιασμό, καθώς η προστασία από μόνη της δεν επαρκεί για τη διατήρηση και την ανάδειξή της. Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, η προστασία του πολιτιστικού και φυσικού περιβάλλοντος αποτελεί ένα από τους βασικούς στόχους του χωρικού σχεδιασμού, τόσο σε χωροταξικό όσο και σε πολεοδομικό επίπεδο, καθώς της αναπτυξιακής πολιτικής. Μάλιστα, αποτελεί ένα από τους τρεις βασικούς άξονες του Σχεδίου Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ), σύμφωνα με το οποίο τα πολιτιστικά αγαθά μπορούν να αποτελέσουν «στοιχείο ανάπτυξης» και «οικονομικό παράγοντα» (Μπεριάτος, 2002).

1.1.2 Αρμόδιοι Φορείς σε διεθνές και εθνικό επίπεδο

Η παρουσία και η δράση των διεθνών και εθνικών οργανισμών για την προστασία και διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς παρατηρείται κυρίως στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Μετά τη λήξη του Β' Παγκόσμιου πολέμου και με την καταμέτρηση των καταστροφών που υπέστησαν το φυσικό και, κυρίως, το ανθρωπογενές περιβάλλον κρίθηκε από όλη την ανθρωπότητα αναγκαία η συντονισμένη δράση διεθνών διακυβερνητικών οργανισμών.

Ο ρόλος των διεθνών οργανισμών εστιάζει κυρίως στη χάραξη πολιτικών και των βασικών κατευθυντήριων γραμμών για μια ολοκληρωμένη διαχείριση, σε πολλές από τις οποίες βασίζονται και τα εθνικά θεσμικά πλαίσια. Οι σημαντικότεροι οργανισμοί, ως προς το έργο και τη δράση τους, που καταγράφονται σε **διεθνές επίπεδο** είναι διακυβερνητικοί ή μη κυβερνητικοί και πρόκειται για τους εξής:

- UNESCO (Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό): Ο οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών ιδρύθηκε επισήμως το 1946 μετά τη λήξη του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου και ξεκίνησε με 20 κράτη-μέλη. Μέχρι το 2007 ο αριθμός των μελών της ήταν 193 κράτη. Σκοπός της ίδρυσης της είναι *‘η συνεισφορά στην ειρήνη και την ασφάλεια προωθώντας, μέσα από την εκπαίδευση, την επιστήμη και τον πολιτισμό, τη συνεργασία μεταξύ των εθνών με βασικό σκοπό την εξασφάλιση του οικουμενικού σεβασμού της δικαιοσύνης, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών του ανθρώπου’* (Κόνσολα, 2006).

Ένας από τους βασικούς τομείς στους οποίους δραστηριοποιείται είναι ο πολιτισμός και με γνώμονα *το σεβασμό της πολιτιστικής ταυτότητας κάθε κοινωνίας*, καθώς, και *την αύξηση των ανταλλαγών ανάμεσα στους πολιτισμούς* δημιούργησε ένα πρότυπο στρατηγικών σκοπών και μέσων εφαρμογής. Οι βασικές προτεραιότητες στις οποίες εστιάζει η δράση του οργανισμού αφορούν την πολιτιστική ανάπτυξη, την προώθηση του σύγχρονου πολιτισμού και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τα μέσα εφαρμογής των στρατηγικών στόχων είναι οι διασκέψεις και τα συνέδρια, η θέσπιση κειμένων με κανονιστικό χαρακτήρα για τα κράτη-μέλη (Διεθνείς Συμβάσεις, Διακηρύξεις, κλπ.) και, τέλος, η επιχειρησιακή της δράση μέσω ειδικών προγραμμάτων (Κόνσολα, 2006).

Όσον αφορά τις Συμβάσεις, έχουν θεσπιστεί πέντε με την πιο επιτυχημένη από όλες να θεωρείται η Σύμβαση *‘Για την Προστασία της Παγκόσμιας Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς’* με αρχή ισχύος το 1975. Στη Σύμβαση διαπιστώνεται η άμεση και διαρκώς εντεινόμενη απειλή που δέχεται τόσο η φυσική όσο και η πολιτιστική κληρονομιά που οφείλεται σε φυσικές, κοινωνικές και οικονομικές και πολλές άλλες αιτίες και αποφασίζεται η δημιουργία ενός συστήματος που θα επιτρέπει στη διεθνή κοινότητα να συμμετέχει στην προστασία και διατήρηση των πολιτιστικών αγαθών οικουμενικής αξίας. Για το λόγο αυτό δημιουργήθηκε ο Κατάλογος της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, στον οποίο περιλαμβάνονται μνημεία μεγάλης σημασίας για την ανθρωπότητα που πληρούν κάποια συγκεκριμένα κριτήρια και θεωρούνται μέρος της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς (Κόνσολα, 2006). Η Ελλάδα υπέγραψε τη παραπάνω Σύμβαση το 1981 και από το 1986 μέχρι και το 2007 έχουν συμπεριληφθεί στον κατάλογο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς 17 μνημεία της ελληνικής επικράτειας. (ΥΠΘΠΑ, 2007)

- Συμβούλιο της Ευρώπης: ιδρύθηκε το 1949, με έδρα το Στρασβούργο, και πρόκειται για τον πρώτο και μεγαλύτερο διακυβερνητικό πολιτικό οργανισμό της Ευρώπης, καθώς συμπεριλαμβάνει όλες τις χώρες της ευρωπαϊκής ηπείρου. Τα πεδία στα οποία δραστηριοποιείται είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα, τον πολιτισμό και την κληρονομιά, το περιβάλλον και την περιφερειακή ανάπτυξη και άλλα. Σχετικά με τον πολιτιστικό τομέα, οι βασικοί στόχοι του Συμβουλίου αφορούν την πολιτιστική συνεργασία μεταξύ των κρατών, την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και ταυτότητας των κρατών, λόγω της ποικιλομορφίας του χώρου, και την πολιτιστική ανάπτυξη. Τα μέσα εφαρμογής και υλοποίησης των στόχων εστιάζουν στην οργάνωση συνδιασκέψεων, τη σύνταξη και υιοθέτηση Συμβάσεων και λοιπών θεσμικών κειμένων και την εκπόνηση και εφαρμογή ειδικών προγραμμάτων (Κόνσολα, 2006).
- ICCROM (Διεθνές Κέντρο για τη Μελέτη της Συντήρησης και της Αποκατάστασης των Πολιτιστικών Αγαθών): Αποτελεί ένα διακυβερνητικό οργανισμό που βασικό σκοπό έχει τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, το οποίο ιδρύθηκε το 1959 με έδρα τη Ρώμη. Πρόκειται για ένα συμβουλευτικό όργανο σε θέματα που αφορούν τη διατήρηση των μνημείων και τοπίων που είναι εγγεγραμμένα στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς.
- ICOMOS (Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Χώρων): είναι ένας διεθνής μη κυβερνητικός οργανισμός με στόχο τη διατήρηση και την προστασία των μνημείων, κτιρίων και χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς παγκοσμίως. Μία από τις αρμοδιότητες του είναι να εξετάζει τα υποψήφια μνημεία για τον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς καθώς και να παρακολουθεί την κατάσταση των ήδη εγγεγραμμένων σε αυτό.(ICOMOS, 2011).
- WMF (Παγκόσμιο Ταμείο Μνημείων): Ιδρύθηκε το 1965 στη Νέα Υόρκη και αποτελεί ένα μη κερδοσκοπικό οργανισμό με βασικό σκοπό τη διατήρηση των αρχιτεκτονικών και πολιτιστικών μνημείων που βρίσκονται σε κίνδυνο. Επίσης, μέρος των δραστηριοτήτων του είναι η εκπαίδευση των τοπικών αρχών και η οικονομική και τεχνική ενίσχυση για τη διάσωση μνημείων και χώρων που απειλούνται από φυσικές ή ανθρωπογενείς καταστροφές (Τριανταφύλλου, 2012).

Εκτός από τους παραπάνω φορείς υπάρχουν και πολλοί ακόμα οι οποίοι δραστηριοποιούνται σε διεθνές επίπεδο όπως η EUROPA NOSTRA (Πανευρωπαϊκή Ομοσπονδία για την Κληρονομιά), το ICOM (Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων), OWHC

(Οργανισμός Πόλεων Πολιτιστικής Κληρονομιάς), η ICAHM (Διεθνής Επιτροπή για τη Διαχείριση της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς), η IUCN (Παγκόσμια Ένωση για τη Συντήρηση) και άλλοι (Τριανταφύλλου, 2012).

Φορείς σε εθνικό επίπεδο

Στην Ελλάδα, η εμφάνιση φορέων σε θέματα που αφορούν την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας εμφανίζεται από τα τέλη κιόλας του 19^{ου} αιώνα στα γενικότερα πλαίσια του προσδιορισμού μιας εθνικής ταυτότητας αλλά ήταν καθαρά με περιστασιακό χαρακτήρα λόγω των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών εξελίξεων. Η συστηματική και ουσιαστική παρουσία και δράση των πολιτιστικών φορέων εμφανίζεται στα μέσα της δεκαετίας του '70 με τη δημιουργία του Υπουργείου Πολιτισμού, του πλέον αρμόδιου φορέα σε θέματα πολιτισμού και πολιτιστικής κληρονομιάς. Σήμερα, υπάρχουν και άλλοι φορείς, δημόσιοι και ιδιωτικοί, οι οποίοι δραστηριοποιούνται στον πολιτιστικό τομέα και αναλύονται παρακάτω.

Ο βασικός φορέας σε θέματα πολιτισμού στην Ελλάδα είναι το σημερινό Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού, το οποίο προέρχεται από τη συνένωση του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού και του Υπουργείου Παιδείας, Δία Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων τον Ιούνιο του 2012. Οι αρμοδιότητες του σε πολιτιστικά θέματα είναι οι ίδιες με αυτές του πρώην ΥΠΠΟΤ, οι οποίες αφορούν την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας και τον σύγχρονο πολιτισμό. Συγκεκριμένα, όσον αφορά την πολιτιστική κληρονομιάς, στη δικαιοδοσία του υπουργείου υπάγονται όλα τα αρχαία μνημεία (κινητά και ακίνητα) όλων των εποχών έως και το 1830 καθώς επίσης και τα περισσότερα μεταγενέστερα (Κόνσολα, 2006).

Ένας ακόμη βασικός φορέας σε θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς είναι το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (ΥΠΕΚΑ). Στη δικαιοδοσία του υπάγονται οι παραδοσιακοί οικισμοί, τα ΤΙΦΚ, τα διατηρητέα κτίρια και άλλα αρχιτεκτονικά-παραδοσιακά στοιχεία του δομημένου περιβάλλοντος (Παπαγεωργίου, Λαϊνός, Νικολακοπούλου, 2010).

Επίσης, εκτός τους παραπάνω φορείς, σημαντικό ρόλο στα θέματα της πολιτιστικής διαχείρισης κατέχουν και οι περιφερειακές υπηρεσίες της Γενικής Γραμματείας Πολιτισμού οι οποίες είναι οι Εφορίες Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

(ΕΠΚΑ), οι Εφορίες Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (ΕΒΑ), οι Εφορίες Νεότερων Μνημείων και οι Υπηρεσίες Νεότερων Μνημείων και Τεχνικών Έργων (ΥΝΜΤΕ). Συγκεκριμένα, υπάρχουν 39 ΕΠΚΑ, 28 ΕΒΑ, 2 Εφορίες Νεότερων Μνημείων και 12 ΥΝΜΤΕ. Εκτός όμως από τις περιφερειακές υπηρεσίες, υπάρχουν και κάποιες Ειδικές Περιφερειακές Υπηρεσίες όπως η Εφορεία Ενάλιων Αρχαιοτήτων, η Εφορεία Αρχαιοπωλείων και Ειδικών Αρχαιολογικών Συλλογών, οι Εφορείες Παλαιοανθρωπολογίας – Σπηλαιολογίας, τα Αρχαιολογικά Ινστιτούτα και άλλα (ΥΠΘΠΑ, 2012).

Τέλος, πέραν των παραπάνω Υπουργείων και υπηρεσιών, υπάρχουν και άλλοι οργανισμοί οι οποίοι δραστηριοποιούνται στον πολιτιστικό τομέα. Οι σημαντικότεροι από αυτούς είναι οι Περιφερειακές και Δημοτικές Αρχές, το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (ΤΕΕ), κ.α.

1.1.3 Θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα για την προστασία και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς

Από τα πρώτα χρόνια σύστασης του ελληνικού κράτους και στα πλαίσια του προσδιορισμού μιας εθνικής ταυτότητας ξεκίνησαν οι προσπάθειες για την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας. Το πρώτο θεσμικό κείμενο που αφορούσε την προστασία των αρχαιοτήτων ήταν ο νόμος 10/22-5-1834 *‘Περί επιστημονικών και τεχνολογικών συλλογών, περί ανακαλύψεως και διατηρήσεως των αρχαιοτήτων και της χρήσης αυτών’* και αποτελεί έναν από τους παλαιότερους αρχαιολογικούς νόμους στην Ευρώπη (Κόνσολα, 2006). Αργότερα, μέσα στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αι. ενώ η χώρα ήταν αντιμέτωπη με σοβαρά πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα, άρχισε να δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τομέα με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα θεσμικό πλαίσιο που αφορούσε τα πολιτιστικά θέματα καθώς και την ίδρυση βασικών πολιτιστικών θεσμών. Το σημαντικότερο θεσμικό κείμενο της εποχής ήταν ο Ν. 5351/1932 *‘Περί Αρχαιοτήτων’*, ο οποίος αποτέλεσε το βασικό νομικό κείμενο προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας για 70 χρόνια (Κόνσολα, 2006). Στις επόμενες δεκαετίες έγινε αντιληπτό πως ο πολιτιστικός τομέας αφορούσε και νεότερα μνημεία και πολιτιστικά αγαθά, όχι μόνο τις αρχαιότητες. Έτσι, θεσπίστηκε και ψηφίστηκε ο Ν. 1469/1950 *‘Περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μεταγενέστερων του 1830’*, ο οποίος

κάλυπτε νομικά τα μεταγενέστερα του 1830 πολιτιστικά αγαθά καθώς και τα Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (Τριανταφύλλου, 2012).

Λίγα χρόνια αργότερα, και συγκεκριμένα το 1975, κατοχυρώνεται και συνταγματικά η συμμετοχή του κράτους στην πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας και της προστασίας του πολιτιστικού και φυσικού περιβάλλοντος. Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφερθεί πως στην αναθεώρηση του ελληνικού Συντάγματος το 2001, (αρ.24, §1) εισήχθησαν νέα δεδομένα ως προς την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος και αναφέρεται πως η εν λόγω προστασία δεν είναι μόνο υποχρέωση του κράτους αλλά και δικαίωμα του κάθε πολίτη (Κόνσολα, 2006).

Μέσα στα επόμενα χρόνια, στη δεκαετία του 1980, η κρατική δραστηριότητα στον τομέα του πολιτισμού ήταν πολύ πιο έντονη και αυτό συμπεραίνεται από τον εμπλουτισμό του πολιτιστικού θεσμικού πλαισίου με νέους νόμους και άλλα νομοθετικά διατάγματα. Παρακάτω αναφέρονται ορισμένοι από τους νόμους, με τους οποίους κυρώνονταν οι διεθνείς συμβάσεις. Ο πρώτος νόμος που ψηφίστηκε στη δεκαετία του '80 ήταν ο Ν. 1103/1980 (ΦΕΚ 297/Α/29-12-1980), με τον οποίο κυρωνόταν η *‘Διεθνής Σύμβαση σχετικά με τα μέσα για την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας των πολιτιστικών αγαθών’*. Την επόμενη χρονιά ακολούθησαν οι Ν. 1114/1981 (ΦΕΚ 6/Α/08-01-1981), ο Ν. 1126/1981 (ΦΕΚ 32/Α/10-02-1981) και ο Ν. 1127/1981 (ΦΕΚ 32/Α/10-02-1981) που αφορούσαν την κύρωση της *‘Σύμβασης για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης και του Πρωτοκόλλου της’*, της *‘Σύμβασης για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς’* και της *‘Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς’* αντίστοιχα. (ΥΠΕΚΑ, 2009). Αργότερα, ακολούθησαν ο Ν. 2039/1992 (ΦΕΚ 61/Α/13-04-1992) με τον οποίο κυρωνόταν η *‘Σύμβαση για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης’* (ΥΠΕΚΑ, 2009) και ο Ν. 2121/93 (ΦΕΚ 25/Α/04-03-1993) *‘Για την Πνευματική Ιδιοκτησία, συγγενικά δικαιώματα και πολιτιστικά θέματα’* (Παπαγεωργίου, Λαϊνάς, Νικολακοπούλου, 2010).

Στην επόμενη δεκαετία του 2000, οι νόμοι που ψηφίστηκαν και σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά είναι ο Ν. 2831/2000 (ΦΕΚ 140/Α/13-06-2000), ο οποίος συμπλήρωσε το άρθρο 4 του Ν. 1577/1985 *‘Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός και άλλες πολεοδομικές διατάξεις’* στον οποίο ορίζονται βασικές ρυθμίσεις για τους

παραδοσιακούς οικισμούς και τα διατηρητέα κτίρια. Στη συνέχεια ψηφίστηκε ο Ν. 3028/2002 (ΦΕΚ 153/Α/28-06-2002) *‘Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς’* και ακολουθούν ο Ν. 3348/05 (ΦΕΚ 144/Α/23-06-2005) με τον οποίο κυρώνεται η *‘Σύμβαση Unidroit για τα κλαπέντα ή παρανόμως εξαχθέντα πολιτιστικά αγαθά’* και ο 3525/07 (ΦΕΚ 16/Α/26-01-2007) για την *‘Πολιτιστική χορηγία’* (Παπαγεωργίου, Λαϊνάς, Νικολακοπούλου, 2010).

Από τα προαναφερθέντα, το βασικότερο νομοθετικό εργαλείο σήμερα είναι ο Ν. 3028/2002 καθώς αποτελεί το πρώτο ολοκληρωμένο, ενιαίο και σαφές κείμενο για την προστασία και διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Μέχρι τη θέσπιση του παραπάνω νόμου, όσον αφορά στην προστασία των πολιτιστικών αγαθών, ίσχυαν οι διατάξεις του Ν. 5351/1932, ο οποίος δεν ανταποκρίνονταν στις σύγχρονες απαιτήσεις λόγω της παλαιότητας του και επίσης υστερούσε σε πολλά σημεία, όπως ως προς τη σαφήνεια του, με αποτέλεσμα να δημιουργεί σύγχυση ακόμη και στο χώρο της νομολογίας (Καρύμπαλη, 2004).

Ο σημερινός αρχαιολογικός νόμος διεύρυνε την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς συμπεριέλαβε στις διατάξεις του εκτός από τα υλικά, και τα άυλα πολιτιστικά αγαθά που δεν κάλυπτε το προηγούμενο θεσμικό πλαίσιο. Ένα ακόμη βασικό σημείο που χαρακτηρίζει την υπεροχή του ν. 3028/2002 σε σχέση με τον προηγούμενο νόμο είναι το γεγονός ότι έθεσε υπό την προστασία του όλη την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας, από τους αρχαιολογικούς χρόνους μέχρι και σήμερα και αντιμετωπίζει ισότιμα τα αρχαία και νεότερα, κινητά και ακίνητα μνημεία. (Καρύμπαλη, 2004) Όσον αφορά τα ακίνητα μνημεία, για πρώτη φορά διαμορφώθηκε ένα πλαίσιο προστασίας και ανάδειξης των πολιτιστικών αγαθών σε χωρικό επίπεδο, καθώς στις διατάξεις του ορίζονται ο τρόπος οριοθέτησης των αρχαιολογικών χώρων, οι ζώνες προστασίας των μνημείων εντός και εκτός οικισμών και άλλες χωρικές ρυθμίσεις (αρ. 12-17).

Μία επιπλέον βασική αρχή του Ν. 3028/2002 είναι η κοινωνική διάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς η προστασία της αφορά το κοινωνικό σύνολο. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 1 αναφέρεται προς η προστασία τους έχει ως στόχο τη διατήρησή τους για τη σημερινή αλλά και για τις επόμενες γενιές, καθώς και την αναβάθμιση του πολιτιστικού περιβάλλοντος με απώτερο σκοπό τη βελτίωση και της ποιότητας ζωής των πολιτών. Επίσης, ορίζεται και διασφαλίζεται η *ισότιμη πρόσβαση των πολιτών στα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς* (μουσεία, αρχαιολογικοί χώροι, ιστορικοί τόποι, ιδιωτικές συλλογές) (Καρύμπαλη, 2004).

Ακόμη, ο σύγχρονος αρχαιολογικός νόμος πραγματεύεται σημαντικά ζητήματα που αφορούν της διακίνησης των πολιτιστικών αγαθών εντός και εκτός της χώρας, έχοντας πάντα ως βασική προτεραιότητα την προστασία των μνημείων. Επιπλέον, προσδιορίζει τα καθήκοντα του κράτους και των πολιτών απέναντι στην πολιτιστική κληρονομιά της χώρας και αναγνωρίζει την κυριότητα επί των μνημείων όχι μόνο στο Δημόσιο, αλλά και σε νομικά και φυσικά πρόσωπα. Με βασικό και πάλι στόχο τη γνώση και την προστασία των πολιτιστικών αγαθών, από τις διατάξεις του εν λόγω νόμου προκύπτει ως ακόμα μία βασική αρχή του η οργάνωση και η προώθηση της επιστημονικής έρευνας καθώς γίνονται αναφορές στην ανασκαφική δραστηριότητα και στους κανόνες που διέπουν τη δραστηριότητα των ειδικών επιστημόνων. Τέλος, ορίζεται ως υποχρέωση του κράτους και των αρμόδιων υπηρεσιών η καταγραφή και αποτύπωση των υλικών και άυλων μνημείων αντίστοιχα, καθώς και η τεκμηρίωση και η καταχώρηση τους ώστε να διευκολύνεται η πρόσβαση των πολιτών σε αυτά καθώς και η επιστημονική τους αξιοποίηση (Καρύμπαλη, 2004).

1.1.4 Διακρίσεις μνημείων βάσει της ελληνικής νομοθεσίας

Τα αγαθά που απαρτίζουν την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας μπορούν να διακριθούν σε κατηγορίες με βάση ορισμένα κριτήρια όπως το χρόνο και τον τόπο δημιουργίας τους καθώς και με τη σημασία ή το είδος τους (Παυλογεωργάτος, 2003). Στην παρούσα μελέτη η διάκριση των μνημείων γίνεται βάσει της ελληνικής νομοθεσίας, και συγκεκριμένα του Ν. 3028/2002.

Αρχικά, η πρώτη και αρκετά σημαντική κατηγοριοποίηση των πολιτιστικών αγαθών γίνεται με βάση της υλική τους ή μη υπόστασης, σε υλικά και άυλα πολιτιστικά αγαθά. Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία και πιο συγκεκριμένα με το ν. 3018/2002, στην πρώτη κατηγορία των **υλικών αγαθών** ανήκουν τα μνημεία (αρχαία και νεότερα, κινητά και ακίνητα), τα οποία αποτελούν *υλικές μαρτυρίες και ανήκουν στην πολιτιστική κληρονομιάς της χώρας* (αρ.2, §β), όπως για παράδειγμα ιεροί ναοί, αρχαιολογικοί χώροι, αρχαία θέατρα, αρχαιολογικά ευρήματα, σύγχρονα κτίρια, και πολλά ακόμα. Στη δεύτερη κατηγορία των **άυλων πολιτιστικών αγαθών** ανήκουν τα διάφορα πνευματικά έργα του ανθρώπου και οτιδήποτε αποτελεί *μαρτυρία του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού* (αρ.2, §ε), χαρακτηριστικά αναφέρονται η γλώσσα, τα ήθη

και τα έθιμα, οι παραδόσεις, οι μύθοι και άλλα. Μάλιστα, πολλές φορές τα άυλα πολιτιστικά αγαθά συναντώνται με τον όρο ‘κουλτούρα’.

Πίνακας 1: Υποκατηγορίες βασικών χρονικών περιόδων

Βασικές χρονικές περίοδοι	Χρονικές υποκατηγορίες
Προϊστορική Εποχή	Εποχή του Λίθου (600000 π.Χ.- 3200 π.Χ) Εποχή του Χαλκού (3200 π.Χ.- 1050 π.Χ)
Αρχαία Εποχή	Πρώτοι Ιστορικοί Χρόνοι (1050 π.Χ.-700π.Χ.) Αρχαϊκή Περίοδος (700 π.Χ. 480 π.Χ.) Κλασική Περίοδος (480 π.Χ.-323 π.Χ.) Ελληνιστική Περίοδος (323 π.χ.-146 π.Χ) Ρωμαϊκή Περίοδος (146 π.Χ. -324 μ.Χ.)
Βυζαντινή Εποχή	Πρώτη Βυζαντινή Περίοδος (324-610 μ.Χ.) Μέση Βυζαντινή Περίοδος (610-1024 μ.Χ) Ύστερη Βυζαντινή Περίοδος (1024-1453 μ.Χ.) Μεταβυζαντινή Περίοδος (1453- 1821 μ.Χ)
Νεότερη Εποχή	Νεότερη Ελληνική Εποχή (1821-1900 μ.Χ.) Σύγχρονη Ελληνική Εποχή (1900-σήμερα)

Πηγή: ίδια επεξεργασία από στοιχεία του ΥΠΘΠΑ -odysseus.culture.gr, (2012)

Όσον αφορά τη δεύτερη κατηγοριοποίηση, που αφορά πλέον μόνο τα υλικά πολιτιστικά αγαθά, γίνεται με γνώμονα τη χρονική περίοδο στην οποία ανήκει κάθε μνημείο. Σύμφωνα με το Υπουργείο Πολιτισμού, οι τέσσερις βασικές χρονικές περίοδοι στις οποίες ανήκουν τα μνημεία του ελληνικού χώρου είναι: οι Προϊστορικοί χρόνοι (600000 π.Χ.-1050 π.Χ.), οι Αρχαίοι χρόνοι (1050 π.Χ.- 324 μ.Χ.), οι Βυζαντινοί χρόνοι (324 μ.Χ.- 1830 μ.Χ) και οι Νεότεροι (1830 μ.Χ. –σήμερα). Κάθε μία από αυτές τις περιόδους έχει διακριθεί σε μικρότερες χρονικές κατηγορίες, οι οποίες παρουσιάζονται στον πίνακα 1.

Τα είδη των μνημείων που ανήκουν σε κάθε μία από αυτές τις περιόδους ποικίλουν ως προς το είδος και τον αριθμό. Στον πίνακα 2 παρουσιάζονται τα είδη των μνημείων που περιλαμβάνει κάθε εποχή όπως έχουν κατηγοριοποιηθεί από το ΥΠΘΠΑ.

Ωστόσο, όπως προκύπτει και από τον Πίνακα Ι, σύμφωνα με τα δεδομένα του Διαρκή Καταλόγου Κηρυγμένων Μνημείων, ο μνημειακός πλούτος της Ελλάδας είναι πολύ μεγάλος καθώς κάθε περιφέρεια περιλαμβάνει ένα σημαντικό αριθμό μνημείων και συνόλων από όλες τις χρονικές περιόδους που αναγράφονται παραπάνω.

Πίνακας 2: Είδη/κατηγορίες μνημείων ανά εποχή

Χρονική Περίοδος	Είδη/κατηγορίες Μνημείων
Προϊστορική Εποχή	Κατοικίες, Ανάκτορα, Οχυρώσεις, Διοικητικά κτίρια, Λατρευτικά μνημεία, Ταφικά μνημεία, Υποδομές, Μνημεία Εμπορικής και Βιοτεχνικής δραστηριότητας
Αρχαία Εποχή	Κατοικίες, Ανάκτορα, Οχυρώσεις, Διοικητικά κτίρια, Λουτρά, Λατρευτικά μνημεία, Αναμνηστικά- Διακοσμητικά μνημεία, Τα-φικά μνημεία, Υποδομές, Αθλητικές εγκαταστάσεις, Θέατρα και Ωδεία, Μνημεία Εμπορικής και Βιοτεχνικής δραστηριότητας
Βυζαντινή Εποχή	Κατοικίες, Οχυρώσεις και Κάστρα, Λουτρά, Λατρευτικά μνημεία, Ταφικά μνημεία, Υποδομές
Νεότερη Εποχή	Κατοικίες, Οχυρώσεις, Διοικητικά κτίρια, Κτίρια Παιδείας και Πολιτισμού, Λουτρά, Λατρευτικά μνημεία, Αναμνηστικά- Διακοσμητικά μνημεία, Δίκτυα Υποδομών, Αθλητικές Εγκαταστάσεις, Θέατρα και Ωδεία, Μνημεία Εμπορικής και Βιοτεχνικής δραστηριότητας, Κοινωφελή Ιδρύματα, Κινηματογράφοι

Πηγή: Παπαγεωργίου, Λαϊνάς, Νικολακοπούλου, 2010

Τα υλικά πολιτιστικά αγαθά μπορούν, επίσης, να διακριθούν και σε άλλες δύο κατηγορίες: **τα κινητά και τα ακίνητα**. Στην πρώτη κατηγορία, των κινητών, ανήκουν όσα από αυτά μπορούν να μετακινηθούν χωρίς να τους προκληθούν ζημιές. Ορισμένα από αυτά είναι: αγγεία, νομίσματα, είδη ένδυσης και οικιακής χρήσης, έργα ζωγραφικής και γλυπτικής, εργαλεία, δείγματα φυσικής ιστορίας κα (Παυλογεωργάτος, 2003). Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τα ακίνητα υλικά πολιτιστικά αγαθά τα οποία ήταν και είναι συνδεδεμένα με το έδαφος ή δε μπορούν να μετακινηθούν λόγω πιθανών φθορών και καταστροφών που θα υποστούν με κάποια πιθανή μετακίνηση τους καθώς, επίσης, και στοιχεία τα οποία αποτελούν αναπόσπαστα τμήματα των παραπάνω. (αρ 2, §β) Κάποια από αυτά είναι: αρχαιολογικοί χώροι, ιστορικοί τόποι, αρχιτεκτονικά μνημεία και κτίρια ιστορικού και καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος, ταφικά μνημεία, τοιχογραφίες κα (Παυλογεωργάτος, 2003).

Μια ακόμη ταξινόμηση των υλικών πολιτιστικών αγαθών χωροταξικού ενδιαφέροντος εστιάζει στην έκταση ή μη που καλύπτουν. Έτσι, μπορούν να διακριθούν τα **σημειακά** μνημεία και τα **εκτατικά**. Στην κατηγορία των σημειακών μνημείων ανήκουν τα ακίνητα μνημεία που δεν καταλαμβάνουν κάποια έκταση και αντιμετωπίζονται ως αυτοτελή μνημεία, όπως για παράδειγμα ένας ναός, ένα κτίριο, μία γέφυρα και άλλα. Η δεύτερη κατηγορία που διακρίνεται με κριτήριο την έκταση αφορά τα εκτατικά μνημεία, τα οποία όπως προκύπτει και από τον χαρακτηρισμό τους καταλαμβάνουν μια έκταση και περιλαμβάνει Αρχαιολογικούς χώρους Προϊστορικής, Κλασσικής και Βυζαντινής εποχής, ιστορικούς τόπους, παραδοσιακούς οικισμούς, ΤΙΦΚ, κλπ. Στην

Ελλάδα οι καταγεγραμμένοι εκτατικοί χώροι της Προϊστορικής και Κλασσικής εποχής ανέρχονται στους 2.856, τα Κάστρα της Βυζαντινής εποχής σε 229, οι Ιστορικοί Τόποι σε 241, οι Παραδοσιακοί Οικισμοί σε 841 και τα ΤΙΦΚ σε 452 (Παπαγεωργίου, Λαϊνάς, Νικολακοπούλου, 2010).

Η τελευταία ταξινόμηση των πολιτιστικών αγαθών, οι οποία παρόλο που δε βασίζεται στην ελληνική νομοθεσία, είναι εξίσου σημαντική με τις παραπάνω, αφορά τη σημασία των μνημείων. Η ταξινόμηση αυτή στηρίζεται σε διάφορα κριτήρια τα οποία εξετάζουν το αγαθό ως προς τη μοναδικότητα του, την αυθεντικότητά του, την εμβέλεια του, αν αντιπροσωπεύει ένα πολιτισμό, αν αποτελεί σημαντικό δείγμα κτιριακού συνόλου, τη σύνδεση του με γεγονότα και ιδέες σημαντικής αξίας και, τέλος, τη δυνατότητά του νομικής προστασίας και διαχείρισης του (Παυλογεωργάτος, 2003). Αξίζει να σημειωθεί πως ο χαρακτηρισμός ενός πολιτιστικού αγαθού ως μνημείο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς βασίζεται στα παραπάνω κριτήρια.

1.2 Ο ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΩΣ ΜΕΣΟ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Από όσα προηγήθηκαν αυτό που παρατηρείται αφορά στην έντονη κινητικότητα γύρω από την προστασία και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο. Αυτό οφείλεται στο ρόλο που διαδραματίζει η πολιτιστική κληρονομιά στη σύγχρονη κοινωνία και στις νέες διαστάσεις που έχει αποκτήσει ο όρος, στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξης, οι οποίες σχετίζονται με την ανάπτυξη των κοινωνιών, τόσο σε πολιτιστικό και κοινωνικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Μάλιστα από πολλούς χαρακτηρίζεται πλέον ως ‘μοχλός ανάπτυξης’ των γεωγραφικών περιφερειών, μικρής και μεγάλης κλίμακας, λόγω της πολιτισμικής παγκοσμιοποίησης και της αυξανόμενης ‘κρίσης ταυτότητας’ που χαρακτηρίζει τις σημερινές κοινωνίες σε συνδυασμό με τα νέα δεδομένα του οικονομικού και κοινωνικού περιβάλλοντος (Γοσποδίνη, Μπεριάτος, Ράσκου, 2007). Το γεγονός αυτό προωθεί την ανάπτυξη διαφόρων μέσων ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς, ένα από τα οποία είναι ο πολιτιστικός τουρισμός, ο οποίος συμβάλει τόσο στην ανάδειξη και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς όσο και στην τόνωση της οικονομίας της εκάστοτε περιοχής.

1.2.1 Ορισμοί, έννοιες και διευκρινήσεις

Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί μία ειδική μορφή τουρισμού και, σύμφωνα με τον ορισμό, χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη ενός κυρίαρχου ειδικού κινήτρου, που στην προκειμένη περίπτωση αποτελεί η επαφή με την πολιτιστική κληρονομιά, η οποία λαμβάνει χώρα τόσο στην ύπαιθρο, όσο και στον αστικό χώρο (Κοκκώσης, Τσάρτας, 2001). Τα τελευταία χρόνια παρουσιάζεται ιδιαίτερα έντονο το ενδιαφέρον για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού τόσο από τους φορείς και κατοίκους μιας περιοχής για τους λόγους που προαναφέρθηκαν όσο και από τους ‘πολιτιστικούς τουρίστες’.

Όμως, αν το σκεφτεί κανείς, ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί ένα από τα παλαιότερα είδη τουρισμού, καθώς πολλά χρόνια πριν ίσως και αιώνες, μικρές ομάδες περιηγητών (θαλασσοπόροι, έμποροι, κα) τριγυρνούσαν στον κόσμο για να τον ‘γνωρίσουν’.

Πολλοί από αυτούς πραγματοποιούσαν ταξίδια σε τόπους αρχαιολογικού, ιστορικού, λαογραφικού, θρησκευτικού και πνευματικού ενδιαφέροντος με σκοπό να μάθουν την 'αλήθεια' σχετικά με αυτό που υπήρχε πριν από αυτούς αλλά και για να ανακαλύψουν τη διαφορετικότητα μεταξύ των λαών (Αποστολόπουλος, Σδράλη, 2009). Τα ταξίδια αυτά, έχουν μετατραπεί σήμερα σε μία έντονα αναπτυσσόμενη δραστηριότητα, με τη μορφή του πολιτιστικού τουρισμού.

Σχετικά με τον ακριβή ορισμό του πολιτιστικού τουρισμού παρατηρείται ακόμα και σήμερα μια δυσκολία στην πλήρη αποσαφήνιση του όρου, καθώς οι ορισμοί ποικίλουν ως προς το περιεχόμενό τους. Ωστόσο, το κοινό χαρακτηριστικό σχεδόν όλων των ορισμών αφορά στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από αυτή την μορφή τουρισμού.

Ως πολιτιστικός τουρισμός, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού αποτελεί τη μετακίνηση ατόμων με πολιτιστικά κίνητρα, που περιλαμβάνουν εκπαιδευτικές και πολιτιστικές περιηγήσεις, παρακολούθηση φεστιβάλ, επισκέψεις σε μνημεία και τόπους πολιτιστικής κληρονομιάς, ενδιαφέρον για το λαϊκό πολιτισμό και προσκύνημα (Παπαγεωργίου, Γκαντούνα, 2012). Στην κατεύθυνση αυτή κινείται και ο ορισμός της Ευρωπαϊκής Επιτροπής η οποία ορίζει τον πολιτιστικό τουρισμό ως ένα είδος δραστηριότητας που αφορά στην επίσκεψη σε χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς, στα τοπικά δρώμενα, στον παραδοσιακό τρόπο ζωής, στην τοπική αρχιτεκτονική και τη ζωή στην ύπαιθρο (Αποστολόπουλος, Σδράλη, 2009).

Άλλες προσεγγίσεις σχετικά με τον πολιτιστικό τουρισμό που αφορούν περισσότερο στον εκπαιδευτικό του χαρακτήρα και την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, και συνεπώς και την παρούσα εργασία, είναι της Konsola (1993) σύμφωνα με την οποία πρόκειται για ένα μέσο προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς και για ένα ταξίδι με βασικό σκοπό την άμεση επαφή και τη μελέτη της υλικής και άυλης κληρονομιάς μιας συγκεκριμένης εποχής (Αποστολόπουλος, Σδράλη, 2009). Παράλληλα όμως ο πολιτιστικός τουρισμός σύμφωνα με την Αυγερινού-Κολώνια μπορεί να συμβάλει και στην αναβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος, εκτός του πολιτιστικού, καθώς όπως υποστηρίζει η μορφή αυτού του είδους τουρισμού συνδέεται άμεσα με την ανακάλυψη των μνημείων και των τοποθεσιών και αποτελεί μια εναλλακτική πρόταση που διαφέρει από τη μαζική και μη ελεγχόμενη χρήση του περιβάλλοντος που ευθύνονται για όλες τις αλλοιώσεις και τις καταστροφές του (Αυγερινού-Κολώνια, 1995).

Όπως προκύπτει από τους παραπάνω ορισμούς, αυτό που χαρακτηρίζει τον πολιτιστικό τουρισμό είναι ο σεβασμός προς το πολιτιστικό περιβάλλον και αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στους 'πολιτιστικούς' τουρίστες. Το είδος αυτό των τουριστών ή καλύτερα επισκεπτών, διαφέρει αρκετά από τα υπόλοιπα είδη κυρίως ως προς τα κίνητρα και τις ανάγκες που τους ωθούν σε αυτή τη δραστηριότητα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι 'πολιτιστικοί' τουρίστες αναζητούν να 'γνωρίσουν' την πολιτιστική ιδιαιτερότητα και μοναδικότητα το τόπου που επισκέπτονται και σέβονται απόλυτα τη φυσιογνωμία του. Επίσης, στοχεύουν στον εμπλουτισμό των γνώσεων τους και στην απόκτηση πολλών και διαφορετικών εμπειριών από αυτές της καθημερινότητας τους, ενώ παράλληλα αποσκοπούν στην εσωτερική τους καλλιέργεια και την ενίσχυση της προσωπικότητάς τους (Αποστολόπουλος, Σδράλη, 2009).

Όμως, εκτός από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, υπάρχουν και άλλες προσεγγίσεις σχετικά με τον πολιτιστικό τουρισμό και κυρίως με τον τρόπο που αντιμετωπίζουν την πολιτιστική κληρονομιά, μιας και αποτελεί το βασικό χαρακτηριστικό αυτής της μορφής τουρισμού. Συγκεκριμένα, εστιάζουν αποκλειστικά στην οικονομική διάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς και τα πολιτιστικά αγαθά αντιμετωπίζονται σαν 'εμπορεύματα'. Έτσι, ο πολιτιστικός τουρισμός ορίζεται ως μια αποκλειστικά οικονομική δραστηριότητα που αξιοποιεί, ή/και εκμεταλλεύεται θα μπορούσε να πει κανείς τους τοπικούς πολιτιστικούς πόρους για να προσελκύσει επισκέπτες (Garrod και Fyall, 2001 : 123, Αποστολόπουλος, Σδράλη, 2009).

Ο στόχος δηλαδή της ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού στην κατεύθυνση της τελευταίας προσέγγισης έγκειται μόνο στα οικονομικά οφέλη που θα αποφέρει στην εκάστοτε περιοχή και όχι στην προστασία των πολιτιστικών αγαθών. Στην περίπτωση όμως αυτή της πλήρους εμπορευματοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς το αποτέλεσμα είναι να χαθεί κάθε ίχνος αυθεντικότητας των πολιτιστικών στοιχείων και εν συνεχεία η αυθεντικότητα του τόπου. Το γεγονός αυτό μεταφράζεται όσον αφορά τα υλικά πολιτιστικά αγαθά σε απαξίωση και υποβάθμιση, καθώς η ουσία στην κατεύθυνση αυτής της ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού δεν είναι η προστασία αλλά πως θα 'πουληθούν'. Αναφορικά με τα άυλα πολιτιστικά αγαθά, στην κατεύθυνση αποκλειστικά της οικονομικής ανάπτυξης, πολλές φορές το αποτέλεσμα είναι μια 'σκηνοθετημένη' αυθεντικότητα που πιθανότατα το θέαμα να καταλήγει να είναι αποκρουστικό (Γρατσάνη, 2012).

Στην παρούσα εργασία, σε αντίθεση με την τελευταία προσέγγιση, ο πολιτιστικός τουρισμός αναγνωρίζεται ως μέσο προστασίας, αποκατάστασης και διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και παράλληλα αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο για την ανάδειξή της. Αν αναπτυχθεί σωστά, δηλαδή με βασικό σκοπό την ανάδειξη των πολιτιστικών αγαθών, τότε τα αποτελέσματα θα είναι θετικά τόσο για τη διατήρηση της ταυτότητας και αυθεντικότητας της εκάστοτε περιοχής, όσο και στην τόνωση και ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας.

1.2.2 Μέσα και εργαλεία για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού

Για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στις παραπάνω κατευθύνσεις, και συγκεκριμένα για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, κρίνεται απαραίτητος ο προσδιορισμός των κατάλληλων μέσων και εργαλείων που θα χρησιμοποιηθούν. Τα μέσα που εντοπίζονται αφορούν (Παπαγεωργίου, Γκαντούνα, 2012):

- στη χάραξη και υλοποίηση πολιτιστικών διαδρομών,
- στη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων,
- στην ανάδειξη/δημιουργία χώρων που αναπαράγουν πολιτισμό (μουσεία κλπ)
- στην ανάδειξη χώρων και μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς.

Πιο αναλυτικά, η χάραξη και η υλοποίηση πολιτιστικών διαδρομών θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία, καθώς αφορά στο φυσικό σχεδιασμό, κυρίως, του χώρου. Μάλιστα, θεωρείται ένα από τα βασικά εργαλεία ανάδειξης της μνημειακής πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς οργανώνει τα μνημεία και τους χώρους με τρόπο τέτοιο που μπορούν να 'αφηγηθούν' την ιστορία μιας περιοχής και να την εντάξουν στη σύγχρονη ζωή. Παράλληλα όμως, μπορούν να συμπεριλάβουν και τα άυλα πολιτιστικά αγαθά, τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο της εξέλιξης μιας περιοχής μέσα στο χρόνο. Στην παρούσα εργασία θεωρούνται και χρησιμοποιούνται ως ένα μέσο δικτύωσης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Για το λόγο αυτό ο τρόπος χάραξης και το περιεχόμενο των πολιτιστικών διαδρομών θα αναλυθούν περαιτέρω σε επόμενο κεφάλαιο, που αφορά στη δικτύωση.

Ένα ακόμα εργαλείο για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού αποτελεί η διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων όπως για παράδειγμα τα φεστιβάλ, οι εκθέσεις

και άλλα, καθώς συμβάλουν στην ουσιαστική επαφή με το σύγχρονο πολιτισμό (υλικό και άυλο), όταν πρόκειται για τέτοιου είδους εκδηλώσεις και αντίστοιχα χαρακτηρίζονται ως μέσο ανάδειξης της πολιτισμικής ταυτότητας μίας συγκεκριμένης περιοχής, όσον αφορά στα ήθη- έθιμα και τις παραδόσεις της. Όμως, όσον αφορά κυρίως την τελευταία περίπτωση δηλαδή τις πολιτιστικές εκδηλώσεις με παραδοσιακό χαρακτήρα υπάρχει κίνδυνος να αλλοιωθούν και να χάσουν την ιδιαιτερότητα τους στα πλαίσια της ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού, για αυτό και χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής. Αυτό σχετίζεται με όσα αναφέρθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο (1.2.1), καθώς στο όνομα της ανάπτυξης πολλές φορές οι παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα καταλήγουν να χάσουν την αυθεντικότητά τους και να είναι απλά τουριστικά προϊόντα κακής ποιότητας.

Άλλο μέσο που εντοπίζεται για την ανάπτυξη της παραπάνω μορφής τουρισμού αποτελεί η ανάδειξη όπου υπάρχουν ή η δημιουργία χώρων που ‘αναπαράγουν’ πολιτισμό και αφορά στα μουσεία, τα πολιτιστικά-εκπαιδευτικά κέντρα, κλπ. Συγκεκριμένα τα μουσεία μπορούν να διαδραματίσουν πολύ σημαντικό ρόλο τόσο στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού, όσο και στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και αυτό οφείλεται στον επαναπροσδιορισμό του ρόλου τους τα τελευταία χρόνια. Μέχρι πριν λίγες δεκαετίες, ο σκοπός τους ήταν η αυτή καθαυτή προστασία των μνημείων και των εκθεμάτων συνοδευόμενη από την έρευνα κλπ. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ο επισκέπτης να αναγνωρίζει τη σημαντικότητα των εκθεμάτων καθώς και την πολύτιμη αξία που έχουν (πολιτιστική, ιστορική, κα), χωρίς όμως να μπορεί να τα ‘διαβάσει’. Πλέον, όμως, με τη χρήση νέων τεχνολογιών και οπτικοακουστικών μέσων, επιτρέπουν στον επισκέπτη να έρθει σε άμεση επαφή με τα εκθέματα και να γνωρίσει καλύτερα την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας ή της περιοχής αντίστοιχα, κάνοντας έτσι και τα μουσεία πιο προσιτά στο ευρύ κοινό (Μαρίνος, 2010). Επίσης, σε αντίθεση με το παρελθόν, τα μουσεία πλέον συμβάλουν στην πολιτιστική αναβάθμιση της κάθε γεωγραφικής περιφέρειας καθώς φιλοξενούν πολιτιστικές εκδηλώσεις και δράσεις με τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Ένα ακόμα βασικό χαρακτηριστικό των μουσείων είναι ότι μπορούν να ποικίλουν ως προς τη θεματολογία τους ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της περιοχής. Έτσι εντοπίζονται πολλές κατηγορίες μουσείων και συγκεκριμένα τα αρχαιολογικά και βυζαντινά ή ακόμα και διαχρονικά που φιλοξενούν ευρήματα από τις συγκεκριμένες εποχές, τα λαογραφικά- παραδοσιακής τέχνης μέσα από τα οποία αναδεικνύεται ο τοπικός παραδοσιακός τρόπος ζωής, τα ιστορικά, τα

τεχνολογικά- θεματικά, τα μουσεία σύγχρονης τέχνης/εικαστικών τεχνών, φυσικής ιστορίας κα.¹

Τέλος, ένα από βασικότερα εργαλεία που θα συμβάλει στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού έγκειται στην ανάδειξη των χώρων και των μνημείων της πολιτιστικής κληρονομιάς, με σημειακές παρεμβάσεις. Συγκεκριμένα, αυτό έγκειται στη βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης μέσω της συντήρησής και αποκατάστασής τους, όπου χρειάζεται, καθώς και με τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου, όταν υπάρχει αυτή η δυνατότητα. Επίσης, για να μπορούν τα μνημεία και οι χώροι πολιτιστικού πολιτιστικής κληρονομιάς να είναι επισκέψιμοι, επιβάλλεται η λήψη μέτρων για τη βελτίωση της προσβασιμότητας, όπου εντοπίζονται δυσκολίες, ή/και η δημιουργία υποδομών προσβασιμότητας, όπου εντοπίζεται αδυναμία πρόσβασης. Όσον αφορά την προσβασιμότητα, το πρόβλημα εντοπίζεται κυρίως σε μνημεία και χώρους που βρίσκονται στον εξωαστικό χώρο και κυρίως στην ύπαιθρο, καθώς όταν πρόκειται για πολιτιστικούς χώρους εντός του αστικού ιστού συνήθως η πρόσβαση είναι δυνατή, έστω και αν χρήζει αναβάθμισης.

¹ Η κατηγοριοποίηση αυτή βασίζεται σε μία έρευνα στα πλαίσια της εργασίας 'Ο ρόλος των μουσείων στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς', (Γκαντούνα, Σαμαρτζή, 2011) στο μάθημα 'Διαχείριση φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς', 8^ο εξαμήνου

2. ΔΙΚΤΥΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

2.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΤΥΩΝ

2.1.1 Γενικά περί δικτύων: βασικές έννοιες και επισημάνσεις

Ως έννοια το δίκτυο αφορά ένα σύνολο κόμβων οι οποίοι συνδέονται μεταξύ τους με γραμμές (υλικές ή/και άυλες) οι οποίες ονομάζονται ακμές, μέσω των οποίων μπορούν να 'ρέουν' διάφορα 'υλικά' (Γεωργίου, 2009). Οι κόμβοι αποτελούν ουσιαστικά τα σημεία τομής των ακμών και μπορεί να αποτελούν στην καθημερινή ζωή διασταυρώσεις, πόλεις, κτίρια, μνημεία, στάσεις μέσω μεταφοράς, υπολογιστές, φυσικά ή νομικά πρόσωπα, φορείς, αντικείμενα κλπ. Οι ακμές επομένως, οι υλικές ή νοητές γραμμές δηλαδή, αποτελούν το μέσο σύνδεσης των παραπάνω και μπορεί να είναι δρόμοι, αεροδιάδρομοι, καλώδια ροής δεδομένων, σχέσεις προτεραιότητας, δραστηριότητες, κλπ. Όλα τα παραπάνω, δηλαδή οι κόμβοι, οι ακμές και οι 'ροές' καθορίζουν το είδος και τη μορφή του δικτύου.

Πίνακας 3: Κόμβοι, ακμές και ροές ανά είδος δικτύου

Είδος δικτύου	Κόμβοι	Ακμές	Ροές
Συγκοινωνιακό	Πόλεις, διασταυρώσεις, σταθμοί, στάσεις κλπ	Δρόμοι, εθνικοί οδοί, αεροδιάδρομοι κλπ	Οχήματα, επιβάτες, φορτία, κλπ
Δίκτυο υπολογιστών	Υπολογιστές, βάσεις δεδομένων, κλπ	Καλώδια, ασύρματες συνδέσεις, κα	Δεδομένα
Δίκτυο διανομών	Σημεία παραγωγής, προμηθευτές, αποθήκες, κα	Συγκοινωνιακά δίκτυα	Οχήματα
Δίκτυο συνεργασίας	Δραστηριότητες ή χρονικές στιγμές	Σχέσεις προτεραιότητας ή δραστηριότητες	Πληροφορίες, αγαθά, υπηρεσίες κα
Δίκτυο πολιτιστικής κληρονομιάς	Μνημεία, χώροι πολιτιστικής κληρονομιάς, πολιτιστικά αγαθά, κα	Δρόμοι, δραστηριότητες, πολιτιστικές διαδρομές κα	Χρήστες της πολιτιστικής κληρονομιάς, φορείς, κα

Πηγή: ίδια επεξεργασία

2.1.2 Τα δίκτυα συνεργασίας (δικτυώσεις)

Σαν έννοια το δίκτυο συνεργασίας εμφανίστηκε τα τελευταία κυρίως χρόνια και αφορά μία μορφή συνεργασίας ανάμεσα σε «εταίρους». Στην ουσία, πρόκειται «εταίρους» που συνδέονται και συνεργάζονται για την επίτευξη κοινών στόχων, διαμορφώνοντας με αυτό τον τρόπο μία ‘αλυσίδα’ μέσα στην οποία αναπτύσσονται οι ‘ροές’ πληροφοριών, υπηρεσιών, τεχνογνωσίας, και άλλων. Έτσι, η βασική λειτουργία του δικτύου εστιάζει στη διαχείριση και αξιοποίηση των ροών (Μπεριάτος, 2005).

Παράλληλα, όμως, το δίκτυο συνεργασίας, όσον αφορά τη δομή του, θα μπορούσε κανείς να πει ότι περιλαμβάνει και την έννοια του ‘δixτύου’. Αυτό συμβαίνει γιατί ο τρόπος με τον οποίο συνδέεται το δίχτυ, θα μπορούσε να αποτελεί τη γραφική απεικόνιση ενός δικτύου με επικοινωνία κάθετη αλλά και οριζόντια, αλλά και με διακλαδώσεις που συνδέουν όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, ώστε η επικοινωνία να είναι άμεση και ουσιαστική (Αγγελέτου, 2010).

Όσον αφορά τις μορφές δικτύων συνεργασίας που συναντώνται, ποικίλουν τόσο αριθμητικά όσο και ποιοτικά, καθώς διαφέρουν αρκετά μεταξύ τους. Παράλληλα όμως εμφανίζουν αρκετά κοινά χαρακτηριστικά τα οποία εντοπίζονται κυρίως στο σκοπό δημιουργίας του κάθε δικτύου που συνήθως, όπως προαναφέρθηκε, αφορά στην επίτευξη κοινών στόχων, αλλά και στην ευελιξία των σχέσεων και την κατανόηση μεταξύ των ‘εταίρων’. Ένα ακόμα κοινό χαρακτηριστικό που εμφανίζουν τα δίκτυα συνεργασίας αφορά στην τάση που έχουν να ‘επικεντρώνονται όλο και περισσότερο σε πολύ ειδικά ζητήματα ώστε να γίνονται πιο αποτελεσματικά για την επίτευξη των στόχων που τέθηκαν από την αρχή της δημιουργίας τους’ (Μπεριάτος, 2005).

2.2 ΔΙΚΤΥΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Μία μορφή δικτύων συνεργασίας αποτελούν τα δίκτυα της πολιτιστικής κληρονομιάς, που έχουν ως στόχο την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικών αγαθών, ανεξαρτήτου είδους και εποχής. Βασικό χαρακτηριστικό αυτής της μορφής δικτύωσης είναι ότι μπορεί να διακριθεί σε δύο είδη: φυσική και άυλη.

Η φυσική δικτύωση αφορά στη δημιουργία δικτύου τόπων πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω του χωρικού σχεδιασμού, τόσο στον αστικό χώρο όσο και στην ύπαιθρο. Η άυλη δικτύωση εστιάζει στη δημιουργία δικτύων πολιτιστικής κληρονομιάς σε θέματα συνεργασίας, προγραμματισμού, διαχείρισης οργάνωσης κλπ. Ωστόσο, και στις δύο περιπτώσεις ο στόχος είναι ο ίδιος και αφορά στην προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς με απώτερο σκοπό την ουσιαστική επαφή των ανθρώπων του παρόντος με το παρελθόν, με, κατά το δυνατό, μηδενική αλλοίωσή του ώστε τα πολιτιστικά αγαθά να διατηρηθούν για τους ανθρώπους των μελλοντικών. Παρακάτω, αναπτύσσονται διεξοδικότερα τα είδη αυτά.

2.2.1 Φυσικά δίκτυα πολιτιστικής κληρονομιάς

Η φυσική δικτύωση αναφέρεται στο χωρικό σχεδιασμό και σε συγκεκριμένα στο φυσικό, δηλαδή στο σχεδιασμό του υλικού/φυσικού χώρου με λεπτομερείς παρεμβάσεις σε περιοχές μικρής κλίμακας, καθώς και στο στρατηγικό, σε περιοχές μεγαλύτερης κλίμακας (Οικονόμου Δ, 2009). Με γνώμονα την κλίμακα, η δικτύωση της πολιτιστικής κληρονομιάς μπορεί να γίνει σε εθνικό, περιφερειακό, κοινοτικό και τοπικό επίπεδο (Κουβέλη, 2012). Ως μέσα σχεδιασμού για τη δικτύωση της πολιτιστικής κληρονομιάς εντοπίζονται οι πολιτιστικές διαδρομές και οι ενοποιήσεις των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων.

Η κοινή βάση των μέσων δικτύωσης αφορά στην αντιμετώπιση των υποκειμένων της πολιτιστικής κληρονομιάς ως αναπόσπαστο στοιχείο του χώρου στον οποίο τοποθετούνται. Βασικός στόχος και στις δύο περιπτώσεις είναι η προστασία των μνημείων και η ανάδειξη τους μέσα από τη διαμόρφωση και το σχεδιασμό του χώρου. Για να γίνει όμως, αυτό πρέπει πρώτα να κατανοηθεί ο χώρος, ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώνεται και οι σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ των στοιχείων της πολιτιστικής

κληρονομιάς και των επιμέρους στοιχείων του. Η μελέτη αυτή του χώρου οφείλει μάλιστα να γίνει πανοραμικά, μεταφορικά και κυριολεκτικά, καθώς ο χώρος είναι ήδη διαμορφωμένος από τις γραμμικές μορφές των δρόμων, των καναλιών, το σιδηροδρομικό δίκτυο κλπ και υπάρχει ήδη μια σύνδεση μεταξύ των τόπων πολιτιστικής κληρονομιάς με το φυσικό και δομημένο περιβάλλον (Κουβέλη, 2012).

2.2.1.1 Πολιτιστικές διαδρομές

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, οι πολιτιστικές διαδρομές αναγνωρίζονται ως εργαλείο σχεδιασμού για τη δικτύωση της πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς και της ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού. Η χάραξη τους μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην αξιοποίηση, ανάδειξη, ερμηνεία της πολιτιστικής κληρονομιάς μιας μικρής ή και ευρύτερης περιοχής. Επίσης, μπορούν να αποτελέσουν βασικό διαχειριστικό εργαλείο ‘νοηματοδότησης’ της ιδιαίτερης πολιτιστικής φυσιογνωμίας μιας περιοχής, δίνοντας παράλληλα ώθηση στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού.

Όσον αφορά την ιστορική εξέλιξη των πολιτιστικών διαδρομών, ξεκίνησε ως μία πρωτοβουλία του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1987 με αρχικό στόχο την προστασία και ανάδειξη της κοινής ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς και στη συνέχεια να αποτελέσουν πηγή κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης και με προοπτικές για την υλοποίηση τους και σε άλλη κλίμακα, τοπική, περιφερειακή, εθνική και διεθνής (Αυγερινού-Κολώνια, 2009). Η βασική ιδέα εστίαζε στο γεγονός πως οι τοποθεσίες και τα μνημεία δεν πρέπει να αναγνωρίζονται απλά ως μεμονωμένες στιγμές πολιτισμού, αλλά συνδέονται μεταξύ τους δημιουργώντας ενότητες, οι οποίες υπερβαίνουν τα σημερινά κρατικά σύνορα και που μοιράζονται οι λαοί κατά την ιστορική διάρκεια. Στα πλαίσια αυτά οι πολιτιστικές διαδρομές χαρακτηρίστηκαν ως ‘*διαδοχική ανακάλυψη της σύγχρονης ευρωπαϊκής πραγματικότητας*’ και με ειδοποιό διαφορά από τις απλές περιηγήσεις τις παράλληλες δραστηριότητες, αντί των μεμονωμένων αποκλειστικά διαδοχικών στάσεων (Αυγερινού-Κολώνια, 1995). Σχετικά με τους φορείς υλοποίησης και παρακολούθησης τους, το Συμβούλιο της Ευρώπης πρότεινε να είναι οι πολιτικές και διοικητικές αρχές σε κάθε επίπεδο και άλλοι εμπλεκόμενοι φορείς στον πολιτιστικό τομέα (Αυγερινού-Κολώνια, 1995).

Η ουσία των πολιτιστικών διαδρομών εντοπίζεται στη διαμόρφωση μίας εικόνας του παρελθόντος, με τρόπο τέτοιο που να εξηγεί στο σύγχρονο άνθρωπο τον κόσμο από

όπου προέρχεται. Αποτελούν δηλαδή, κατά κάποιο τρόπο, μία μορφή 'αφήγησης' μίας ιστορίας με συγκεκριμένη θεματολογία κάθε φορά, η οποία εξαρτάται από το περιεχόμενο της πολιτιστικής διαδρομής. Το περιεχόμενο τους μπορεί να αφορά μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο, την εξέλιξη ενός συγκεκριμένου αντικειμένου ή διαδικασίας ή ακόμα και την εξέλιξη μιας περιοχής μέσα στο πέρασμα των χρόνων. Βάσει λοιπόν των παραπάνω μπορούν να διακριθούν διάφορες κατηγορίες πολιτιστικών διαδρομών σε σχέση με το περιεχόμενο τους. Οι κατηγορίες που διακρίνονται είναι οι εξής(Παπαγεωργίου, Γκαντούνα, 2012):

- Θεματικές πολιτιστικές διαδρομές: Πρόκειται δηλαδή για διαδρομές με συγκεκριμένο θεματικό στοιχείο, όπως για παράδειγμα τους αρχαιολογικούς χώρους, τα μουσεία μιας περιοχής, τα ανενεργά βιομηχανικά κτίρια κλπ.
- Ιστορικές πολιτιστικές διαδρομές, Πρόκειται για διαδρομές οι οποίες περιστρέφονται γύρω από τα πολιτιστικά αγαθά μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου ή εποχής, όπως της αρχαιολογικούς χώρους της κλασικής εποχής, Ι. Ναούς της βυζαντινής εποχής, κλπ.
- Μικτές πολιτιστικές διαδρομές. Η κατηγορία αυτή εστιάζει κυρίως στην ευρύτερη πολιτιστική φυσιογνωμία μιας περιοχής. Οι πολιτιστικές διαδρομές περιλαμβάνουν στοιχεία της πολιτιστικής και της φυσικής κληρονομιάς, ανεξαρτήτου είδους και εποχής.

Επίσης, εκτός από την παραπάνω κατηγοριοποίηση ως προς το περιεχόμενο, οι πολιτιστικές διαδρομές μπορούν να διακριθούν και με βάση το επίπεδο του χώρου στον οποίο αναπτύσσονται. Το γεγονός αυτό οφείλεται στις διαφορετικές ανάγκες αντιμετώπισης και διαχείρισης του χώρου ως προς το σχεδιασμό. Έτσι, μπορούν να διακριθούν οι πολιτιστικές διαδρομές σε αστικό και τοπικό επίπεδο, σε περιφερειακό ακόμα και σε εθνικό επίπεδο. Πιο αναλυτικά, οι κατηγορίες που εντοπίζονται είναι οι εξής(Παπαγεωργίου, Γκαντούνα, 2012):

- Αστικές πολιτιστικές διαδρομές: στις οποίες περιλαμβάνονται μόνο τα μνημεία και τα υπόλοιπα στοιχεία μιας πόλης-αστικής περιοχής.
- Τοπικές πολιτιστικές διαδρομές οι οποίες εστιάζονται σε μια περιορισμένη γεωγραφική ενότητα όπως για παράδειγμα στα όρια ενός δήμου, μιας ΠΕ κλπ.

- Πολιτιστικές διαδρομές σε υπερτοπικό επίπεδο, οι οποίες καλύπτουν μια αρκετά ευρύτερη γεωγραφικά περιοχή σε σχέση με τις παραπάνω κατηγορίες, κυρίως σε περιφερειακό και διαπεριφερειακό επίπεδο, και περιλαμβάνουν κυρίως στοιχεία συγκεκριμένης θεματικής ενότητας.
- Πολιτιστικές διαδρομές σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο, οι οποίες ως προς τη θεματολογία, κινούνται κυρίως στα ίδια πλαίσια με τις υπερτοπικές.

Οι παραπάνω κατηγορίες σχετίζονται άμεσα με τη δικτύωση της πολιτιστικής κληρονομιάς και το σχεδιασμό του χώρου, καθώς ανεξαρτήτως περιεχομένου και κλίμακας της πολιτιστικής διαδρομής, τα μεμονωμένα μνημεία και χώροι αντιμετωπίζονται συνολικά σε σχέση πάντα με το περιβάλλον στο οποίο ανήκουν και η ιστορία αποκαθίσταται στη γεωγραφική της βάση (Αυγερινού-Κολώνια, 2009). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι και τα υπόλοιπα στοιχεία του χώρου αποτελούν μέρος της 'αφήγησης', κυρίως όταν πρόκειται για αστικές και τοπικές πολιτιστικές διαδρομές.

Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί πως η επιλογή της καταλληλότερης πολιτιστικής διαδρομής που αρμόζει σε μια περιοχή εξαρτάται κάθε φορά από την ιδιαίτερη φυσιογνωμία και ταυτότητά της, η οποία καθορίζει και το περιεχόμενο της διαδρομής (Παπαγεωργίου, Γκαντούνα, 2012). Παράλληλα όμως, το περιεχόμενο μιας πολιτιστικής διαδρομής εξαρτάται άμεσα από το χωρικό επίπεδο σχεδιασμού, καθώς και από το πλήθος και το είδος των πολιτιστικών αγαθών που συναντώνται σε κάθε γεωγραφικής ενότητας από τις παραπάνω. Έτσι οι αστικές πολιτιστικές διαδρομές καθώς και οι τοπικές είναι συνήθως μικτές, με βάσει όσα αναπτύχθηκαν προηγουμένως. Αντίθετα, οι υπερτοπικές πολιτιστικές διαδρομές καθώς και όσες συναντώνται σε εθνικό και διεθνές επίπεδο είναι συνήθως θεματικές ή/και ιστορικές λόγω του ότι καλύπτουν μια αρκετά μεγάλη χωρική ενότητα.

Εκτός όμως από τις κατηγορίες που αναφέρθηκαν προηγουμένως, οι πολιτιστικές διαδρομές μπορούν να διακριθούν και βάσει άλλων κριτηρίων. Τα κριτήρια αυτά αφορούν στον αρχικό τους σκοπό (κοινωνικό, οικονομικό, παραγωγικό, διοικητικό, κλπ), ως προς τη χρονική τους διάρκεια, στις οποίες εντοπίζονται οι ανενεργές που όμως συνεχίζουν να παρέχουν ιστορικά στοιχεία και οι ενεργές στο σήμερα που όμως θα μπορούν να υφίστανται και στο μέλλον, και, τέλος, ως προς το ιστορικό και

γεωγραφικό τους πλαίσιο (χερσαίες, ναυτικές, εναέριες, μικτές) (Αυγερινού-Κολώνια, 2009).

Ένα βασικό χαρακτηριστικό των πολιτιστικών διαδρομών είναι η συμβολή τους στην ανάπτυξη της άυλης δικτύωσης. Αυτό αφορά κυρίως τις πολιτιστικές διαδρομές μεγάλης κλίμακας που, εκ των πραγμάτων, για να υλοποιηθούν χρειάζονται τη συνεργασία των φορέων των επιμέρους περιφερειών ή κρατών και η πολιτιστική κληρονομιά αποκτά το ρόλο του συνδετικού κρίκου.

Όσον αφορά στο ρόλο που διαδραματίζουν στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού έγκειται στο γεγονός ότι οι διαδρομές αυτές προσδιορίζουν μία καθορισμένη διαδρομή/πορεία, κατά την οποία στόχος είναι η επίσκεψη μνημείων και χώρων πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς (Καραβασίλη, Μικελάκης, 1999). Η χάραξη τους βασίζεται σε ένα συγκεκριμένο σύνολο χωροθετημένων σημείων (μνημείων, μουσείων, πολιτιστικών και φυσικών πόρων) και πληροφοριών, τα οποία αποκτούν νέο νόημα για τους επισκέπτες τους.

Ωστόσο, παρόλο που τα μνημεία και οι χώροι πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ικανοί από μόνοι τους να συνθέσουν μια πολιτιστική διαδρομή, για την ανάδειξη των πολιτιστικών διαδρομών απαιτείται μία σειρά από ενέργειες. Συγκριμένα αυτές εντοπίζονται στην συντήρηση και αποκατάσταση των μνημείων και στην ανάδειξη του περιβάλλοντα χώρου με ήπιες παρεμβάσεις, στην κατάλληλη σήμανση με την οποία θα προσδιορίζεται η διαδρομή και τέλος στην τοποθέτηση ειδικών πινακίδων οι οποίες θα παρέχουν πληροφορίες για το εκάστοτε πολιτιστικό αγαθό (Παταργιάς, κα, 2004). Με τις παραπάνω ενέργειες, πέραν της ανάδειξης των πολιτιστικών διαδρομών, βελτιώνεται και η εικόνα κάθε περιοχής.

2.2.2.2 Ενοποιήσεις τόπων και χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς

Μία άλλη μορφή φυσικής δικτύωσης αποτελεί η ενοποίηση μνημείων και χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς. Η μορφή αυτή αφορά αποκλειστικά στο φυσικό σχεδιασμό της πολιτιστικής κληρονομιάς εντός του αστικού κυρίως χώρου, και σε ορισμένες περιπτώσεις σε συνδυασμό με τον περιαστικό. Πρόκειται για ένα δίκτυο το οποίο περιλαμβάνει ως σημεία αναφοράς του τα μνημεία και τους αρχαιολογικούς χώρους του αστικού ιστού, καθώς αποτελούν τη ζωντανή μαρτυρία της ιστορικής της συνέχειας

της πόλης διαμέσου των αιώνων (Ζήβας, 1997). Όμως, διαφέρει από τη μορφή δικτύωσης που αναπτύχθηκε προηγουμένως, τις πολιτιστικές διαδρομές, καθώς εκτός από μέσο δικτύωσης της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί και σημαντικό εργαλείο για την πολεοδομική οργάνωση μιας πόλης.

Συγκεκριμένα, ο όρος ‘ενοποίηση’ σημαίνει τη δημιουργία ενός δικτύου δημόσιων χώρων, κοινόχρηστου πρασίνου, εξυπηρετήσεων, πολιτιστικών χώρων και χώρων αναψυχής, το οποίο συνδέει τα σημαντικά πολιτιστικά ορόσημα της πόλης, όπως τα κύρια μνημεία και χώρους. Θα μπορούσε κανείς να θεωρήσει το σύνολο ως ένα ανοικτό μουσείο στη πόλη το οποίο ‘φιλοξενεί’ τα πολιτιστικά στοιχεία της πόλης συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο και στη δημιουργία μιας ισχυρής πολιτιστικής ταυτότητας των πόλεων, η οποία σχετίζεται με την ύπαρξη ενός ισχυρού ιστορικού παρελθόντος των πόλεων και επηρεάζει την πολιτιστική τους εικόνα (Δέφνερ και Μεταξάς, 2003).

Ουσιαστικά, η ενοποίηση μνημείων και χώρων, όπως ορίστηκε παραπάνω, αφορά και στην οργάνωση του πολεοδομικού ιστού και συγκεκριμένα στην οργάνωση των δημόσιων χώρων της πόλης, γύρω από τα πολιτιστικά τοπία. Επομένως, πρέπει πάντα τα πολιτιστικά στοιχεία να μελετώνται σε συνδυασμό με το πολεοδομικό υπόβαθρο, δηλαδή με τους δημόσιους χώρους, δρόμους και άλλους ελεύθερους χώρους, αλλά και με τα φυσικά χαρακτηριστικά της πόλης τα οποία κατά ένα μεγάλο μέρος εξηγούν την ίδια την μορφή, τη δομή και την ιστορία της πόλης (Ζήβας, 1997).

Όμως, στο σημείο αυτό θα πρέπει να αποσαφηνιστεί η έννοια του δημόσιου χώρου, καθώς δεν αναφέρεται μόνο στον ‘κενό’ χώρο της πόλης μεταξύ των κτιρίων και των οικοδομικών τετραγώνων. Αφορά ουσιαστικά ένα πλέγμα από επιμέρους περιοχές (πλατείες, δρόμους, πάρκα) που συγκροτούν τον αστικό ιστό, δομούν την ίδια την πόλη και παρέχουν το χώρο ελεύθερης κίνησης, εργασίας και συναναστροφής - ανάμειξης των ανθρώπων (Μπρασινίκα, 2006). Επομένως, ο δημόσιος χώρος προσδιορίζεται και από τις σχέσεις που δημιουργούνται σε αυτόν και η ένταξη των επιμέρους στοιχείων του σε ένα δίκτυο τέτοιας μορφής έχει αρκετά πλεονεκτήματα τόσο για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών όσο και για την ίδια την πόλη. Αυτά εστιάζονται κυρίως στο γεγονός ότι ρυθμίζεται και ελέγχεται η κίνηση των ροών των πεζών και των οχημάτων και παράλληλα δημιουργούνται ευνοϊκότερες συνθήκες διαβίωσης για τους κατοίκους της πόλης.

Χαρακτηριστικό αυτής της μορφής δικτύωσης είναι πως η πολιτιστική κληρονομιά στα πλαίσια του αστικού ιστού, εκτός από καλλιτεχνικό και επιστημονικό ενδιαφέρον, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και για την ίδια την πόλη στην οποία βρίσκεται αφού αποτελεί τεκμήριο της ιστορίας της και επομένως οφείλει να ενδιαφέρει τους κατοίκους της (Γρίβα, 2009). Έτσι, με τη δημιουργία αυτού του δικτύου τα μνημεία και οι χώροι γίνονται αντιληπτά ως στοιχείο της καθημερινότητας και επομένως εντάσσονται στη σύγχρονη ζωή των κατοίκων. Με τον τρόπο αυτό οι κάτοικοι έρχονται σε άμεση επαφή μαζί τους και μπορούν να τα 'απολαμβάνουν'.

Η πόλη έχει τη δυνατότητα να προστατεύσει και να διατηρήσει τα στοιχεία της ιστορίας της με τον τρόπο που εκφράζεται στο εσωτερικό της και μπορεί να τα προσαρμόσει στις ανάγκες της σύγχρονης ζωής. Με την ενοποίηση δίνεται η ευκαιρία στα μνημεία και τους υπολοίπους χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς να συμμετέχουν στην καθημερινή ζωή την οποία μάλιστα βελτιώνουν, αναβαθμίζουν ποιοτικά και της προσδίδουν ενδιαφέρον και όχι να αντιμετωπίζονται ως εμπόδια.. Έτσι, με αυτό τον τρόπο η πόλη δημιουργεί κατάλληλες συνθήκες για την υποδοχή και ικανοποίηση των νέων κατοίκων, νέων αναγκών και λειτουργιών.

Όμως, για να μπορεί να το δίκτυο να συμβάλει ενεργά σε όσα αναφέρονται παραπάνω, πρέπει να προηγηθεί μία σειρά από ενέργειες που αφορούν τόσο τα μνημεία και τους χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς όσο και τον πολεοδομικό ιστό. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τα μνημεία και τους χώρους, απαραίτητη κρίνεται η αναστήλωση των μνημείων και η αποκατάσταση, συντήρηση και αναβάθμιση στο σύνολο των πολιτιστικών στοιχείων και η ανάδειξη των πολιτιστικών αγαθών με διάφορα μέσα, όπως διαμόρφωση περιβάλλοντα χώρου, κατάλληλος φωτισμός, πινακίδες που παρέχουν πληροφορίες για το κάθε μνημείο και χώρο. Αναφορικά με τις ενέργειες στον πολεοδομικό ιστό, αυτές έγκεινται στη θεσμοθέτηση χρήσεων γης που να συμβαδίζουν στην κατεύθυνση της προστασίας και ανάδειξης των παραπάνω, στη δημιουργία δικτύου πεζοδρόμων που θα ενώνει τα μνημεία και τους χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς απομακρύνοντας παράλληλα οτιδήποτε συνέβαλε στην υποβάθμιση τους προερχόμενο από την κυκλοφορία οχημάτων και, τέλος, στη δημιουργία χώρων πρασίνου καθώς συμβάλουν στη βελτίωση τόσο της ποιότητας ζωής όσο και την εικόνα της πόλης.

2.2.2 Άυλα δίκτυα πολιτιστικής κληρονομιάς

Τα άυλα δίκτυα πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελούν μία από τις διαστάσεις των πολιτιστικών δικτύων. Χαρακτηριστικό τους αποτελεί η άμεση συνεργασία των εταίρων που συμμετέχουν σε αυτά σε θέματα προγραμματισμού, διαχείρισης, οργάνωσης κλπ προς την επίτευξη του αρχικού τους στόχου.

Ειδικότερα, βασικός σκοπός όλων των 'εταίρων' που συμμετέχουν σε αυτά είναι η προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Οι 'εταίροι' μπορεί να αφορούν εκπροσώπους αυτοδιοικητικών μονάδων, κρατών, πρόσωπα ιδιωτικού και δημοσίου δικαίου, φυσικά πρόσωπα, ερευνητικά κέντρα, αρμόδιες υπηρεσίες κρατών κα. Μέσα από τα δίκτυα, μπορούν να έχουν μεγαλύτερη απόδοση και αποτέλεσμα όσον αφορά στην επίτευξη του στόχου τους και αυτό γιατί υπάρχει η δυνατότητα ανταλλαγής τεχνογνωσίας, εμπειρίας σε κοινά θέματα κλπ

Χαρακτηριστικό των άυλων πολιτιστικών δικτύων αποτελεί ότι στην πλειοψηφία τους είναι θεματικά, σε αντίθεση με τις μορφές της φυσικής δικτύωσης και συγκεκριμένα με τις πολιτιστικές διαδρομές που μπορούν να διακρίνονται βάσει του περιεχομένου τους όπως αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Πρόκειται δηλαδή για δίκτυα με βασικό σκοπό την προστασία και ανάδειξη ενός συγκεκριμένου θεματικού στοιχείου. Η συνεργασία μεταξύ των εταίρων έγκειται σε θέματα διαχείρισης, οργάνωσης και ανάπτυξης της πολιτιστικής κληρονομιάς και συγκεκριμένα του εκάστου πολιτιστικού στοιχείου που προαναφέρθηκε. Σήμερα, εμφανίζονται ολοένα και περισσότερα παραδείγματα άυλων δικτύων αυτής της μορφής και σε αυτό έχει συμβάλει καταλυτικά και η διαρκής ανάπτυξη των μέσων μεταφοράς και επικοινωνίας που έχουν μειώσει τις χρονο-αποστάσεις με αποτέλεσμα η επικοινωνία άμεση ή εξ αποστάσεως να είναι πιο εύκολη.

2.3 ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΔΙΚΤΥΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Σήμερα, υπάρχει πληθώρα παραδειγμάτων πολιτιστικών διαδρομών τόσο σε επίπεδο αστικού ιστού όσο και σε μεγαλύτερη κλίμακα. Ωστόσο, στην παρούσα εργασία επιλέχθηκαν ορισμένα από αυτά, τα οποία θεωρούνται αρκετά αντιπροσωπευτικά για όσα προηγήθηκαν.

2.3.1 Πολιτιστικές διαδρομές στην πόλη του Ρεθύμνου

Αξιόλογο παράδειγμα που αφορά τις πολιτιστικές διαδρομές σε επίπεδο αστικού ιστού είναι αυτό της πόλης του Ρεθύμνου. Η συγκεκριμένη πόλη διατηρεί πολλά στοιχεία της ιστορίας της όπως ενετικά, μεσαιωνικά και οθωμανικά, με βασικό χαρακτηριστικό το ιστορικό κέντρο που βρίσκεται κάτω από το κάστρο της Fortezza. Σε μια προσπάθεια ανάδειξης των παραπάνω στοιχείων δημιουργήθηκαν οι πολιτιστικές διαδρομές εντός του ιστορικού κέντρου.

Χάρτης 1: Πολιτιστικές διαδρομές Ρεθύμνου

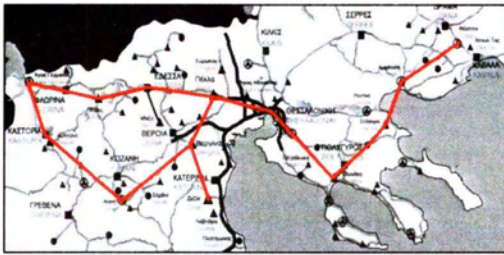
Πηγή: ίδια επεξεργασία από στοιχεία του Δήμου Ρεθύμνου (2012)

Πρόκειται για τέσσερις μικτές πολιτιστικές διαδρομές (Χάρτης 1) που περιλαμβάνουν ενετικά και οθωμανικά κτίρια, μουσεία, ιερούς ναούς κα. Συγκεκριμένα πρόκειται για την ‘πολιτιστική διαδρομή Α: από την Πύλη Guora έως το Ενετικό Λιμάνι με το Φάρο’, την ‘πολιτιστική διαδρομή Β: από την κρήνη Rimondi έως το Τζαμί Γαζή Χουσεΐν Πασά με τον μιναρέ’, την ‘πολιτιστική διαδρομή Γ: από την οδό Αρκαδίου έως το κτίριο της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης’ και την ‘πολιτιστική διαδρομή Δ: από την ανατολική πύλη της Fortezza έως το Αρχαιολογικό Μουσείο’ (Δήμος Ρεθύμνης, 2012).

2.3.2 Πολιτιστικές διαδρομές στην Βόρειο Ελλάδα

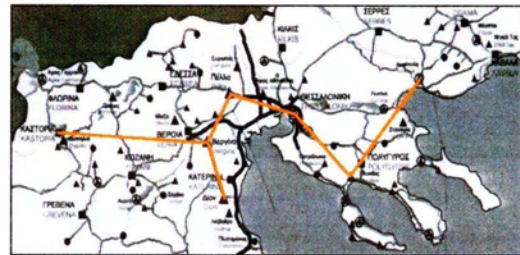
Ένα ακόμα αξιόλογο παράδειγμα αφορά τις πολιτιστικές διαδρομές σε διαπεριφερειακό επίπεδο, μεταξύ των Περιφερειών Δυτικής, Κεντρικής Μακεδονίας και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης από το ΤΑΠΑ που αφορά στην ιστορική εξέλιξη της περιοχής.

Χάρτης 2: Μεγάλη ιστορική Διαδρομή

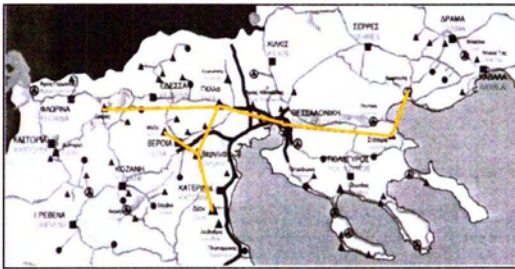
Πηγή: ΤΑΠΑ (2005): 205, Κουβέλη (2012)

Χάρτης 3: Μικρή Ιστορική Διαδρομή

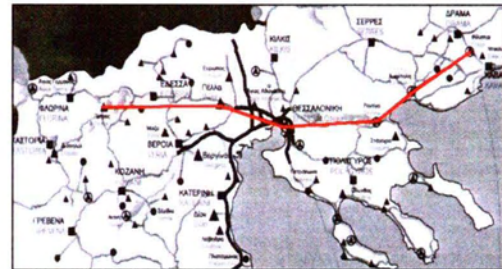
Πηγή: ΤΑΠΑ (2005): 205, Κουβέλη (2012)

Χάρτης 4: Ιστορική Διαδρομή Μ. Αλεξάνδρου

Πηγή: ΤΑΠΑ (2005): 206, Κουβέλη (2012)

Χάρτης 5: Διαδρομή Εγνατίας Οδού

Πηγή: ΤΑΠΑ (2005): 206, Κουβέλη (2012)

Χάρτης 6: Διαδρομή Βυζαντινών Χρόνων

Πηγή: ΤΑΠΑ (2005): 207, Κουβέλη (2012)

Συγκεκριμένα πρόκειται για πέντε ιστορικές πολιτιστικές διαδρομές που περιλαμβάνουν χώρους και μνημεία συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου ή αφορούν ιστορικά πρόσωπα. Οι διαδρομές είναι οι εξής:

- ‘Μεγάλη ιστορική Διαδρομή: Δίον, Βεργίνα, Αιανή, Καστοριά, Πρέσπες, Πέτρες, Έδεσσα, Μιέζα, Πέλλα, Όλυνθος, Στάγειρα, Ρεντίνα, Αμφίπολη και Φίλιπποι’ που περιλαμβάνει μνημεία και χώρους από την προϊστορική μέχρι και τη Μεταβυζαντινή Περίοδο (Χάρτης 2)
- ‘Μικρή Ιστορική Διαδρομή: Δίον, Βεργίνα, Πέλλα, Καστοριά, Όλυνθος και Αμφίπολη’ (Χάρτης 3)
- ‘Ιστορική Διαδρομή Μεγάλου Αλεξάνδρου: Δίον, Βεργίνα, Μιέζα, Πέλλα, Στάγειρα και Αμφίπολη’ που περιλαμβάνει σταθμούς της ζωής του Μεγάλου Αλεξάνδρου και ήκμασε το Μακεδονικό βασίλειο (Χάρτης 4)
- ‘Διαδρομή Εγνατίας Οδού: Πέτρες, Πέλλα, Ρεντίνα, Αμφίπολη και Φίλιπποι’ που ακολουθεί τη χάραξη της Εγνατίας οδού κατά τη ρωμαϊκή περίοδο το 2^ο αιώνα πΧ, (Χάρτης 5)
- ‘Διαδρομή Βυζαντινών Χρόνων: Πρέσπες, Καστοριά, Γρεβενά, Σέρβια, Βέροια, Έδεσσα, Ρεντίνα, Αμφίπολη και Φίλιπποι’ που περιλαμβάνει χώρους και μνημεία από την παλιοχριστιανική έως τη μεταβυζαντινή περίοδο. (Χάρτης 6)

2.3.3 Ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων Αθήνας

Το πιο αντιπροσωπευτικό παράδειγμα “ενοποίησης” στον ελληνικό χώρο αποτελεί η Ενοποίηση των Αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας. Το πρόγραμμα ξεκίνησε το 1985 με σκοπό την ανάδειξη όλων των αρχαιοτήτων και μνημείων της πόλης. Παράλληλα όμως, το έργο αυτό αποσκοπούσε και γενικότερη αναβάθμιση της πόλης ως προς την ποιότητα ζωή των κατοίκων, την περιβαλλοντική και κοινωνική συνοχή, καθώς και την οικονομική και τουριστική της ανάπτυξη (ΕΑΧΑ ΑΕ, 2009). Πρόκειται για ένα κοινό πρόγραμμα των Υπουργείων ΠΕΧΩΔΕ (σημερινό ΥΠΕΚΑ) και Πολιτισμού (σημερινό ΥΠΘΠΑ) που περιελάμβανε έξι περιοχές του Ιστορικού Κέντρου της Αθήνας:

- 1) Κεραμεικός- Πειραιώς- Ιερά Οδός- Γκάζι- Θησείο
- 2) Αρχαία Αγορά- Ρωμαϊκή Αγορά και Βιβλιοθήκη Αδριανού- Πλάκα

- 3) Ακρόπολη- Άξονας Διονυσίου Αρεοπαγίτου-Αποστόλου Παύλου- Φιλοπάππου- Μακρυ-γιάννη
- 4) Ακαδημία Πλάτωνος- Μεταξουργείο- Ψυρρή
- 5) Εμπορικό Τρίγωνο (Σταδίου- Μητροπόλεως- Ερμού- Αθηνάς)- Μοναστηράκι
- 6) Ολυμπείο- Ζάππειο- Στάδιο- Αρδηττός (ΕΑΧΑ ΑΕ, 2009).

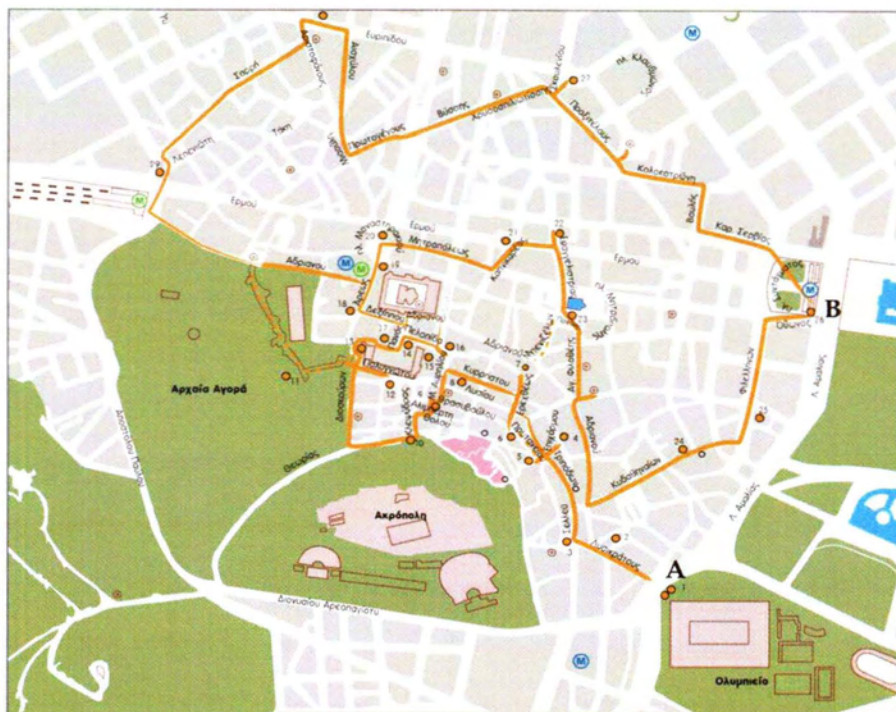
Η ιστορική εξέλιξη του προγράμματος αφορά : στην ένταξη του έργου στο Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας (1983-85), σε μία σειρά από μελέτες όπως ‘Μελέτη ανάλυσης στοιχείων για την Ενοποίηση Αρχαιολογικών χώρων στο κέντρο της Αθήνας’ (1988-1991), έξι μελέτες με τίτλο ‘Συνολική ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας’ (1997-1999), ίδρυση της ΕΑΧΑ ΑΕ το 1997, ‘Ανάπλαση- Διαμόρφωση Δικτύου Πεζοδρόμων και Κοινόχρηστων χώρων στην περιοχή της Ακρόπολης’ (1998-1999), ‘Μελέτη πλαισίου για την Ενοποίηση των Αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας’ (1999) και άλλες μελέτες (1998-2004) (Γρίβα, 2009).

Εκτός όμως από τα παραπάνω, για την υλοποίηση της Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας απαραίτητα ήταν μία σειρά από έργα και παρεμβάσεις με στόχο την ανάδειξη των μνημείων και αρχαιολογικών χώρων και την ανάπλαση του Ιστορικού κέντρου της πόλης, μέσω των οποίων αποκαλύφθηκε το ιστορικό πρόσωπο της Αθήνας, μιας σύγχρονης πόλης που εξελίσσεται ενσωματώνοντας την ιστορικότητά της (Γρίβα, 2009). Επίσης, στα πλαίσια των παρεμβάσεων προβλέπεται ένας μεγάλος αριθμός έργων όπως πεζοδρομήσεις αξόνων, αναπλάσεις- συντηρήσεις μνημείων, διαμορφώσεις αρχαιολογικών χώρων και συνόλων, διαμορφώσεις αρχαιολογικών περιπάτων, ανακαινίσεις και αναστηλώσεις κτιρίων με παράλληλες αποκαταστάσεις όψεων, κυκλοφοριακές ρυθμίσεις, χρήσεις γης, καθώς και αναμορφώσεις μεγάλων ανοιχτών χώρων, πλατειών, διαμορφώσεις σταθμών μετρό κλπ (Γρίβα, 2009).

Εκτός όμως από το παράδειγμα της Αθήνας, πολλές ελληνικές πόλεις έχουν κάνει προσπάθειες για τη δημιουργία δικτύων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων, κάποια από τα οποία ήταν αρκετά επιτυχημένα όπως το παράδειγμα της Λάρισας. Η πόλη της Λάρισας διαθέτει ένα αξιόλογο δίκτυο πεζοδρόμων σε όλο το ιστορικό κέντρο της πόλης με σημείο αναφοράς το λόφο του Φρουρίου στους πρόποδες του οποίου βρίσκεται και το αρχαίο Θέατρο και παράλληλα κατάφερε να εντάξει στον αστικό ιστό της πόλης τον Πηνεϊό. Το αποτέλεσμα αποτελούσε μέρος το εγχειρήματος Αστικής Ανάπλασης της πόλης και ξεκίνησε από το 1988. Στο διάστημα πραγματοποιήθηκαν

μια σειρά από ενέργειες όπως η απομάκρυνση από το κέντρο των οχλουσών χρήσεων γης και η επαναφορά της κατοικίας, η απομάκρυνση των οχημάτων μέσω της πεζοδρόμησης και η σύνδεση των δημόσιων χώρων του κέντρου (Δήμος Λαρισαίων, 2006). Γενικότερα όμως η εικόνα των ελληνικών πόλεων στην κατεύθυνση των ενοποιήσεων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων χαρακτηρίζεται από αποσπασματικότητα καθώς σε πολλές περιπτώσεις δεν έχουν ληφθεί υπόψη σημαντικά στοιχεία της ευρύτερης περιοχής των πόλεων (Κουβέλη, 2012).

Χάρτης 7: Διαδρομές-Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας

Πηγή: ΕΑΧΑ ΑΕ (2009): 77, Γρίβα (2009)

2.3.4 Δίκτυο των αρχαιότερων ευρωπαϊκών πόλεων

Το δίκτυο των αρχαιότερων ευρωπαϊκών πόλεων δημιουργήθηκε έπειτα από πρόταση που κατέθεσε στην ΕΕ ο Δήμος Άργους. Σκοπός της σύστασης αυτού του δικτύου ήταν η διάδοση και ανταλλαγή γνώσεων και μεθόδων σε θέματα αρχαιολογικής έρευνας, τουρισμού και ενσωμάτωσης των αρχαίων μνημείων στον αστικό σχεδιασμό. Σήμερα το δίκτυο αποτελείται από δέκα ευρωπαϊκές πόλεις, μία από τις οποίες είναι και η πόλη

του Άργους, η οποία σύμφωνα με τα αποτελέσματα ανασκαφικές έρευνας κατοικήθηκε για πρώτη φορά γύρω στο 4000-3500 πΧ (Δήμος Άργους- Μυκηνών, 2012).

Χάρτης 8: Οι αρχαιότερες ευρωπαϊκές πόλεις

Πηγή: Δήμος Άργους- Μυκηνών (2008)

Οι υπόλοιπες πόλεις που συμμετέχουν στο δίκτυο είναι (Δήμος Άργους- Μυκηνών, 2012):

- Η πόλη Μπεζιέ στη Γαλλία, η κατοίκηση της οποίας χρονολογείται από το 1000 πΧ περίπου, ενώ στα περίχωρα της έχουν βρεθεί ανθρώπινα ίχνη που χρονολούνται στην παλαιολιθική εποχή.
- Η πόλη Καντίζ της Ισπανίας, που κατοικήθηκε γύρω στο 800 πΧ
- Η πόλη Κόλτσερστερ στη Μ. Βρετανία, στην οποία διακρίνονται ίχνη κατοίκησης από την εποχή του Χαλκού.
- Η πόλη Κόρκ της Ιρλανδίας, η οποία ιδρύθηκε τον 7^ο αιώνα αλλά εμφανίζει και ίχνη ανθρώπινης παρουσίας από τους προϊστορικούς χρόνους.
- Η πόλη Εβόρα της Πορτογαλίας, η οποία χρονολογείται στην ρωμαϊκή εποχή, αν και έχουν βρεθεί και παλαιολιθικά ίχνη
- Το Μάαστριχτ της Ολλανδίας
- Το Ρόσκιλντε στη Δανία, το οποίο ιδρύθηκε κατά την εποχή των Βίκινγκς
- Το Τόνγκερεν, που αποτελεί την αρχαιότερη πόλη του Βελγίου και ιδρύθηκε τον 15 αιώνα πΧ και, τέλος,
- Η πόλη Βόρμς της Γερμανίας.

2.3.5 Δίκτυο των αρχαίων ελληνικών λιμανιών της Μεσογείου

Το δίκτυο των αρχαίων ελληνικών λιμανιών της Μεσογείου δημιουργήθηκε το 1995 από το Δήμο Agde της Νότιας Γαλλίας και αποτελείται από πόλεις που διαθέτουν λιμάνια τα οποία ιδρύθηκαν στην αρχαιότητα από Έλληνες. Σκοπός αυτού του δικτύου είναι η ισχυροποίηση των σχέσεων μεταξύ των πόλεων που συμμετέχουν και παράλληλα η διατήρηση και διάδοση του αρχαιοελληνικού πολιτισμού. Το δίκτυο αυτό αποτελείται σήμερα από 35 πόλεις που έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό την ‘ελληνική καταγωγή’ των λιμανιών τους και πρόκειται για τις εξής (ΚΠΕ, 2012):

- Από Ελλάδα: Χαλκίδα, Πυθαγόρειο, Πάτρα, Ηράκλειο, Πειραιάς, Ρόδος, Ιθάκη
- Από Κύπρο: Λάρνακα, Πάφος, Κυρήνεια
- Από Ισπανία: Γάδειρα (Cádiz), Εμπόριο (Escala Empuries)
- Από Γαλλία: Αγάθη (Agde), Αντίπολη (Antibes), Θηλίνη (Arles), Νίκαια (Nice), Ολβία (Hyeres), Aleria
- Από Ιταλία: Σελινούς (Castel Vetrano), Κρότων (Crotona), Σύβαρις (Cassano Ionio), Santa Severina, Bova, Cerenzia, Ciro Marina, Locri, Νάξος (Naxos), Strongoli
- Από Αίγυπτο: Αλεξάνδρεια
- Από Τυνησία: Τζέρμπα (Djerba)
- Από Λίβανος: Βύβλος (Byblos)
- Από Γεωργία: Φάσις (Poti) και, τέλος,
- Από Ουκρανία: Σεβαστούπολις (Sevastopol).

2.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ: Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΔΙΚΤΥΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Σύμφωνα με όσα προηγήθηκαν, τα δίκτυα πολιτιστικής κληρονομιάς, υλικά και άυλα, μπορούν να συμβάλουν καταλυτικά στην προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Μέσω της φυσικής δικτύωσης, τα στοιχεία που συνθέτουν την πολιτιστική κληρονομιά αντιμετωπίζονται ενιαία και παράλληλα με τα στοιχεία του περιβάλλοντος στο οποίο ανήκουν. Οποιοδήποτε εργαλείο σχεδιασμού και αν χρησιμοποιείται, παρεμβαίνει στο χώρο και τον μετατρέπει με τέτοιο τρόπο ώστε τα πολιτιστικά αγαθά να γίνονται ένα με αυτόν, χωρίς όμως να χάνουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

Ωστόσο, όσον αφορά την επιλογή του μέσου δικτύωσης πρέπει να γίνεται βάσει των αναγκών κάθε περιοχής, καθώς παρουσιάζουν αρκετές διαφορές μεταξύ τους. Συγκεκριμένα, οι πολιτιστικές διαδρομές ακολουθούν την πολιτιστική γεωγραφία ενός τόπου και κατά την υλοποίησή τους ο φυσικός χώρος δε μεταβάλλεται ουσιαστικά, κυρίως όταν πρόκειται για την ύπαιθρο. Αντίθετα, με τη διαδικασία της ενοποίησης μνημείων και χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς, ο χώρος δέχεται σημαντικές παρεμβάσεις.

Αναφορικά με τα άυλα δίκτυα πολιτιστικής κληρονομιάς η συμβολή τους είναι καθοριστική στην αποτελεσματική προστασία του θεματικού στοιχείου στο οποίο εστιάζουν, μέσω της ανταλλαγής τεχνογνωσίας και εμπειρίας σε ζητήματα έρευνας, οργάνωσης, διαχείρισης κλπ. Παράλληλα όμως, μέσω των παραδειγμάτων που παρουσιάστηκαν προηγουμένως παρατηρήθηκε ότι τα άυλα δίκτυα μπορούν να αποτελέσουν ένα σημαντικό εργαλείο ανάπτυξης μέσω της ανάδειξης του κοινού χαρακτηριστικού των επιμέρους 'εταίρων'.

3. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΕΛΑΣΣΟΝΑΣ

3.1 ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ

3.1.1 Θέση και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά

Η περιοχή μελέτης βρίσκεται στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, στο βορειοδυτικό τμήμα της Περιφερειακής Ενότητας (ΠΕ) Λάρισας, στους πρόποδες του Ολύμπου. Αποτελεί μία αυτόνομη γεωγραφική ενότητα στο θεσσαλικό χώρο, καθώς περιβάλλεται από τα βουνά Όλυπος, Τίταρος, Καμβούνια, Αντιχάσια και Μελούνα,. Η έκταση του ανέρχεται στα 1708 τχλμ και αξίζει να σημειωθεί πως είναι ο μεγαλύτερος σε έκταση δήμος στην ΠΕ Λάρισας.

Χάρτης 9: Η θέση του Δήμου Ελασσόνας στην Περιφέρεια Θεσσαλίας

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Χάρτης 10: Περιοχή μελέτης

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Ο δήμος συνορεύει με τέσσερις Περιφερειακές Ενότητες: Πιερίας, Κοζάνης, Γρεβενών και Τρικάλων. Πιο συγκεκριμένα, στο βόρειο τμήμα του συνορεύει με το δήμο Κατερίνης και βορειοανατολικά με το δήμο Δίου (ΠΕ Πιερίας). Από την ΠΕ Λάρισας γειτνιάζει με το Δήμο Τεμπών στα ανατολικά, ενώ στα νοτιοανατολικά με τον δήμο Τυρνάβου. Οι όμοροι δήμοι από την ΠΕ Τρικάλων είναι στα νότια ο δήμος Φαρκαδόνας και νοτιοδυτικά ο δήμος Τρικκαίων και ο δήμος Καλαμπάκας. Στα δυτικά συνορεύει με το δήμο Δεσκάτης (ΠΕ Γρεβενών) και βορειοδυτικά με το δήμο Σερβίων-Βελβεντού (ΠΕ Κοζάνης).

Ως προς τη σύσταση του, ο δήμος αποτελείται από εννέα Δημοτικές Ενότητες (ΔΕ) :

- Δημοτική Ενότητα Ελασσόνας (Δημοτική Κοινότητα Ελασσόνας και Τοπικές Κοινότητες Βαλανίδας, Γαλανόβρυσης, Δρυμού, Ευαγγελισμού, Κεφαλοβρύσου, Παλαιοκάστρου, Στεφανοβούνου και Τσαριτσάνης),
- Δημοτική Ενότητα Ποταμιάς (Τοπικές Κοινότητες Αμουρίου, Βλαχογιαννίου, Δομενίκου, Μαγούλας, Μεγάλου Ελευθεροχωρίου, Μεσοχωρίου, Πραιτωρίου, Συκέας),
- Δημοτική Ενότητα Αντιχασίων (Δημοτική Κοινότητα Κρανέας, Τοπικές Κοινότητες Άκρης, Λουτρού),
- Δημοτική Ενότητα Ολύμπου (Τοπικές Κοινότητες Καλλιθέας, Κοκκινογείου, Κοκκινοπηλού, Λόφου, Ολυμπιάδος, Πυθίου, Φλάμπουρου),
- Δημοτική Ενότητα Λιβαδίου (Δημοτική Κοινότητα Λιβαδίου, Τοπική Κοινότητα Δολίχης),
- Δημοτική Ενότητα Σαρανταπόρου (Τοπικές Κοινότητες Αζώρου, Γερανίων, Γιαννωτών, Λυκουδίου, Μηλέας, Σαρανταπόρου, Τσαπουρνιάς)
- Δημοτική Ενότητα Τσαριτσάνης (Δημοτική Κοινότητα Τσαριτσάνης)
- Δημοτική Ενότητα Καρυάς (Τοπικές Κοινότητες Καρυάς, Συκαμινέας, Κρυόβρυσης)
- Δημοτική Ενότητα Βερδικούσιας (Δημοτική Κοινότητα Βερδικούσιας)

Οι παραπάνω ΔΕ αποτελούσαν τους πρώην καποδιστριακούς δήμους και κοινότητες, με τη συνένωση των οποίων δημιουργήθηκε ο σημερινός Δήμος Ελασσόνας. (Ν. 3852/2010, άρθ. 1, §2, 31)

Όσον αφορά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, η περιοχή αποτελεί μία γεωγραφική ενότητα με έντονο γεωμορφολογικό ανάγλυφο. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, ο Δήμος Ελασσόνας αποτελεί μία ορεινή περιοχή καθώς, το 53% (824, 973 τχλμ) της συνολικής έκτασης του δήμου χαρακτηρίζεται ορεινό, το 17% ημιορεινό (269, 354 τχλμ) και το 23% πεδινό (359, 296 τχλμ) Μάλιστα πολλοί από τους οικισμούς της περιοχής, συγκεκριμένα 27 οικισμοί, βρίσκονται σε υψόμετρο μεγαλύτερο των 400 μ, οι οποίοι παρουσιάζονται στον πίνακα ΙΙΙ (βλ. παράρτημα).

Παράλληλα, ο Δήμος Ελασσόνας παρουσιάζει πολλά από τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν μία ορεινή περιοχή. Αυτά εντοπίζονται κυρίως στο χαμηλό βαθμό προσπελασιμότητας λόγω του υψόμετρου, των κλιματολογικών συνθηκών, της τοπογραφίας και της μορφολογίας του χώρου, και στη φθίνουσα πορεία του

πληθυσμιακού μεγέθους της, που θα αναλυθεί στο κεφάλαιο 3.1.3. Όμως, εκτός από τα παραπάνω, ο Δήμος Ελασσόνας διαθέτει και όλα εκείνα τα θετικά γνωρίσματα που τον καθιστούν ιδιαίτερο σε σχέση με άλλες περιοχές, όπως το φυσικό και πολιτιστικό του απόθεμα, καθώς και την ιδιαίτερη πολιτισμική φυσιογνωμία και κουλτούρα που συναντάται στις ορεινές περιοχές, το λεγόμενο 'ορεινό πολιτισμό' (Μπεριάτος, 2005) όπως διαμορφώθηκε σε περιόδους έντονης ανάπτυξης, τόσο δημογραφικά, όσο και κοινωνικοοικονομικά (ιστορικές περιόδους).

3.1.2 Ιστορικά στοιχεία

Η περιοχή μελέτης, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, διαδραμάτιζε από την αρχαιότητα ένα πολύ σημαντικό ρόλο στην ευρύτερη περιοχή, καθώς αποτελούσε πέρασμα από τη δυτική Μακεδονία στη Βόρεια Θεσσαλία. Στην περιοχή όπου βρίσκεται σήμερα ο Δήμος Ελασσόνας ήκμασε από τους από τους προϊστορικούς και κλασσικούς χρόνους μέχρι και τη βυζαντινή εποχή η αρχαία Περραιβία. Οι πρώτες αναφορές υπάρχουν στην Ιλιάδα του Ομήρου, όπου αναφέρει τη συμμετοχή των Περραιβών στον Τρωικό Πόλεμο, ενώ στη συνέχεια υπήρξαν αναφορές από τον Πτολεμαίο καθώς και από τον Στράβωνα.

Η Περραιβία τοποθετείται γεωγραφικά μεταξύ της κοίτης του Πηνειού και τα όρια της Μακεδονίας. Κάλυπτε όλη την περιοχή των σημερινών δήμων Ελασσόνας και Τυρνάβου, το τμήμα από την Καρυά Ολύμπου μέχρι και τα Λείβηθρα της Πιερίας καθώς και τις περιοχές της Καλλιπεύκης και της Ραψάνης μέχρι τις εκβολές του Πηνειού. Η περιοχή αποτελούσε ένα ιδιαίτερο στρατηγικό γεωγραφικό χώρο καθώς μπορούσε να ελέγχει τα πέντε σημαντικότερα περάσματα μεταξύ Ολύμπου και Μακεδονίας: τα στενά των Τεμπών, τα στενά της Πέτρας, τα στενά του Αγίου Δημητρίου, τα στενά της Λεπτοκαρυάς και τα στενά της Βολουστάνας (Σαρανταπόρου). Το σπουδαιότερο από τα παραπάνω ήταν αυτό της Βολουστάνας καθώς μπορούσαν να ελέγχουν την κίνηση από και προς τη Μακεδονία (Stahlin, 2002).

Σύμφωνα με τον Friedrich Stahlin, οι πόλεις της Περραιβίας ήταν η Περραιβική Τριπολίτιδα, (που αποτελούνταν από τις πόλεις της Αζώρου, του Πυθίου και της Δολίχης), η Ολοοσσών, οι πόλεις στην κοιλάδα του Τιταρήσιου: οι Χυρέτιες, οι Μύλες, το Ερεικίνειο και η Μάλλοια, και τέλος οι πόλεις στη νότια συνοριακή χώρα: η

Φάλαννα, η Όρθη, η Λειμώνη και οι Γόννοι. Από τις παραπάνω εκτός από τις πόλεις στη νότια συνοριακή χώρα οι υπόλοιπες βρίσκονται εντός της περιοχής μελέτης. Συγκεκριμένα, η Περραιβική Τριπολίτιδα τοποθετείται στο βόρειο τμήμα του δήμου και μέχρι στιγμής έχουν ταυτιστεί οι πόλεις της αρχαίας Αζώρου στο σημερινό οικισμό της Αζώρου καθώς και η αρχαία πόλη του Πυθίου στο σημερινό Πύθιο. Όσον αφορά την αρχαία Δολίχη, δεν έχει ταυτιστεί ακόμα με απόλυτη σιγουριά η θέση της καθώς ενώ στην αρχή την τοποθετούσαν στη σημερινή Δολίχη, μετά από κάποια χρόνια οι αρχαιολόγοι την ταύτιζαν με τον αρχαιολογικό χώρο νοτιοανατολικά του οικισμού του Σαρανταπόρου. Ακόμα όμως και σήμερα υπάρχουν ενστάσεις για τη θέση της αρχαίας Δολίχης, καθώς προέκυψαν νέα στοιχεία τα οποία την τοποθετούν με απόλυτη ακρίβεια στον οικισμό της σημερινής Δολίχης.

Όσον αφορά τις υπόλοιπες πόλεις της αρχαίας Περραιβίας, έχει ταυτιστεί η πόλη της αρχαίας Ολοοσόνας με την Ελασσόνα, βασιζόμενη στη συνεχή χρήση του ονόματος από τον Όμηρο και από τον χαρακτηρισμό της ως η 'Λευκή Πόλη' λόγω των ανοιχτόχρωμων, ασβεστολιθικών πλαγιών γύρω από την πόλη (Stahlin, 2002). Οι πόλεις στην κοιλάδα του Τιταρήσιου σύμφωνα με τον Friedrich Stahlin τοποθετούνται στα σωζόμενα ερείπια κοντά στα χωριά Παλιόκαστρο, Ανάληψη κοντά στη Συκιά, Δομένικο και Βλαχογιάννι. Συγκεκριμένα ταυτίζει τις Χυρετίες με τη θέση ανατολικά του Δομένικου, τις Μύλες κοντά στο Δαμάσι του δήμου Τυρνάβου και την πόλη Μάλλοια μεταξύ Ανάληψης και Παλαιοκάστρου, βόρεια της Συκιάς. Ωστόσο, οι αρχαιολόγοι της ΙΕ' ΕΠΚΑ, δε συμφωνούν απόλυτα με την παραπάνω άποψη καθώς δεν έχουν βρεθεί αρκετά στοιχεία ώστε να επιβεβαιώνουν την πλήρη ταύτιση των παραπάνω πόλεων με συγκεκριμένες θέσεις.

Η Περραιβία αποτελούσε ανέκαθεν μια αυτόνομη και ανεξάρτητη περιοχή, κόβοντας δικά της νομίσματα, εκ των οποίων έχουν βρεθεί ορισμένα σε άριστη κατάσταση, καθώς και πολλά άλλα προνόμια σε σχέση με άλλες περιοχές της ίδιας περιόδου. Η ιστορία της και η δράση των κατοίκων ήταν μεγάλη μέχρι όμως το 27 πΧ όπου συνενώνεται με το κοινό των Θεσσαλών και χάνει την αυτονομία της καθώς και το όνομα της (Δεριζιώτης, Κουγιουμτζόγλου, 2005).

Μέσα στους επόμενους αιώνες η ιστορία της Περραιβίας χάνεται καθώς δεν υπάρχουν στοιχεία για την εξέλιξη της παρά μόνο ότι άνηκε πλέον στη Θεσσαλία. Ωστόσο, τα παλαιοχριστιανικά ευρήματα στην Άζωρο, τη Μηlea και τη Δολίχη μαρτυρούν την

ύπαρξη και την κατοίκηση της περιοχής μέχρι και τον 3^ο αιώνα. Για τα επόμενα χρόνια αναφέρεται σε ιστορικές πηγές πως η περιοχή του δεχόταν διαρκώς επιδρομές. Τον 4^ο αιώνα οι Βησιγότθοι είχαν κυριέψει τη Μακεδονία και επεκτάθηκαν και στη Θεσσαλία και στη συνέχεια, τον 10^ο αιώνα έγιναν επιδρομές στην περιοχή από σλάβικα φύλα και από Βούλγαρους ενώ τον 11^ο αιώνα από Νορμανδούς. Τον 14^ο αιώνα άρχισαν να καταφθάνουν στην περιοχή οι Οθωμανοί και από τον 15^ο αιώνα μέχρι και το 1912 η περιοχή αποτελούσε οθωμανική επαρχία (Δεριζιώτης, Κουγιουμτζόγλου, 2005). Γενικά, όλες οι επιδρομές και οι μάχες στην ευρύτερη περιοχή είχαν ένα στόχο,

Όσον αφορά την πιο σύγχρονη ιστορία, η περιοχή διαδραμάτισε πολύ σημαντικό ρόλο στην απελευθέρωση του κράτους το 1912 με τη μάχη στα στενά της Βολουστάνας (στενά του Σαρανταπόρου), καθώς με αυτή τη μάχη ο ελληνικός στρατός προχωρήσει προς την απελευθέρωση της Μακεδονίας. Κατά το 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο, στο σημερινό δήμο Ελασσόνας, υπήρξε έντονη η δράση του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ για την απελευθέρωση από τη γερμανική κατοχή. Κατά τη διάρκεια της παραμονής των γερμανικών στρατευμάτων στην περιοχή, ο γερμανικός στρατός έκαψε πολλά χωριά και εκτέλεσε πολλούς από τους κατοίκους της περιοχής ως αντίποινα για την επαναστατική τους δράση.

3.1.3 Δημογραφικό προφίλ

Σύμφωνα με την απογραφή του 2011, η περιοχή μελέτης είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος δήμος σε πληθυσμό στην ΠΕ Λάρισας με μόνιμο πληθυσμό 32.121 κατοίκους, αριθμός που αντιστοιχεί στο 11% του συνολικού μόνιμου πληθυσμού της ΠΕ. (ΕΛΣΤΑΤ, 2011) Στον πίνακα 4 παρουσιάζεται ο μόνιμος πληθυσμός κάθε ΔΕ καθώς επίσης και το ποσοστό τους επί του συνολικού πληθυσμού του δήμου.

Από τις ΔΕ μεγαλύτερη, με μεγάλη διαφορά μάλιστα από τις υπόλοιπες, είναι η ΔΕ Ελασσόνας με πληθυσμό 11.044 κατοίκους, γεγονός που δικαιολογείται καθώς περιλαμβάνει τον οικισμό της Ελασσόνας, που αποτελεί την έδρα του δήμου, ενώ οι ΔΕ με τον μικρότερο πληθυσμό αποτελούν τις πρώην καποδιστριακές κοινότητες.

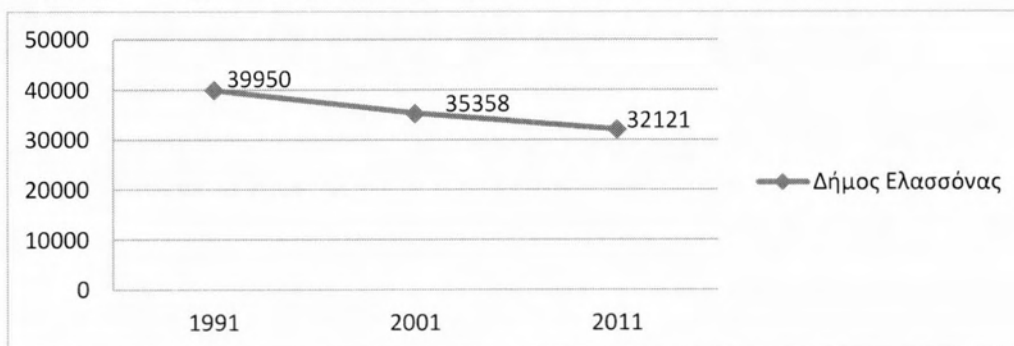
Πίνακας 4: Μόνιμος πληθυσμός (2011) και ποσοστά επί του συνολικού πληθυσμού ανά ΔΕ

Δημοτικές Ενότητες	Μόνιμος πληθυσμός (2011)	Ποσοστό επί του συνολικού πληθυσμού
Δήμος Ελασσόνας	32.121	-
ΔΕ Ελασσόνας	11.044	34%
ΔΕ Ποταμιάς	4.187	13%
ΔΕ Αντιχασίων	3.584	11%
ΔΕ Ολύμπου	3.164	10%
ΔΕ Λιβαδίου	2.674	8%
ΔΕ Σαρανταπόρου	2.455	8%
ΔΕ Βερδικούσιας	2.254	7%
ΔΕ Τσαριτσάνης	2.040	6%
ΔΕ Καρυάς	719	2%

Πηγή: ίδια επεξεργασία από στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. (2011)

Όσον αφορά τη διαχρονική εξέλιξη του πληθυσμού της περιοχής μελέτης, χρησιμοποιήθηκαν τα στοιχεία του μόνιμου πληθυσμού από το 1991 μέχρι και το 2011. Λόγω του ότι ο σημερινός Δήμος Ελασσόνας είναι ένας νεοσύστατος δήμος, ως πληθυσμός για τα έτη 1991 και 2001 χρησιμοποιήθηκε ο συνολικός πληθυσμός των ΔΕ που τον συγκροτούν σήμερα. Στο Διάγραμμα 3 παρουσιάζεται η εξέλιξη του συνολικού πληθυσμού του δήμου.

Διάγραμμα 1: Διαχρονική εξέλιξη του μόνιμου πληθυσμού του Δήμου Ελασσόνας

Πηγή: ίδια επεξεργασία από στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ (2001)

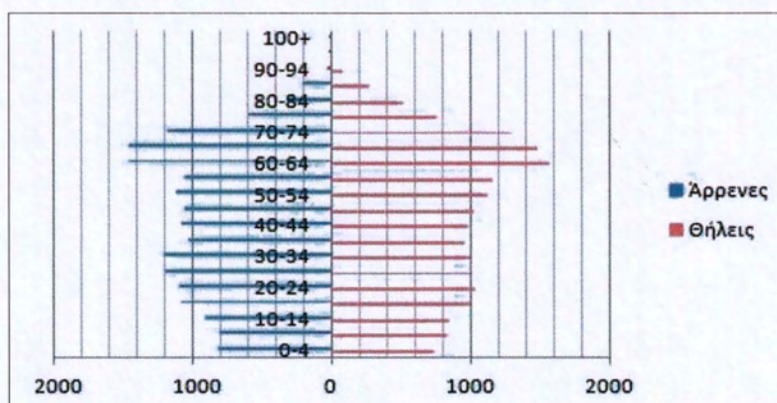
Από το Διάγραμμα 1 προκύπτει πως ο μόνιμος πληθυσμός της περιοχής μελέτης ακολουθεί πτωτικές τάσεις καθώς μέσα σε δύο δεκαετίες έχει μειωθεί σημαντικά με ποσοστό 19,6 %. Την ίδια φθίνουσα πορεία ακολουθεί και κάθε ΔΕ ξεχωριστά με τα μεγαλύτερα ποσοστά μείωσης να παρατηρούνται στη ΔΕ Καρυάς με ποσοστό 33,1% και στη ΔΕ Σαρανταπόρου με ποσοστό 30,23%. Στη συνέχεια ακολουθούν η ΔΕ

Ολύμπου με ποσοστό 25,5%, η ΔΕ Βερδικούσης με 21,3%, η ΔΕ Λιβαδίου και η ΔΕ Ποταμιάς με ποσοστά 20,7% και 20,5% αντίστοιχα, ενώ λιγότερο μειωμένες σε σχέση με τις υπόλοιπες εμφανίζονται η ΔΕ Ελασσόνας με 16,11%, η ΔΕ Αντιχασίων με 14,1% και τελευταία η ΔΕ Τσαριτσάνης με ποσοστό 9,21%.

Το γεγονός της μείωσης, που αναλύεται παραπάνω, οφείλεται πιθανώς σε φαινόμενα όπως η εσωτερική μετανάστευση και η αστικοποίηση με αναμενόμενη τη μείωση του πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές. Η ανάπτυξη των παραπάνω φαινομένων συνδέεται άμεσα με την παρακμή της πρωτογενούς παραγωγής και τη μείωση των θέσεων εργασίας, που χαρακτηρίζει την ελληνική ύπαιθρο τα τελευταία χρόνια, δεδομένου ότι η περιοχή μελέτης ήταν ανέκαθεν και παραμένει μια αγροτική περιοχή. Αν κάποιος επιχειρούσε να κάνει μια πρόβλεψη για την μελλοντική εξέλιξη του πληθυσμού, συνδυάζοντας και τα στοιχεία που παραθέτονται σε προηγούμενο κεφάλαιο σχετικά με την απομάκρυνση ορισμένων υπηρεσιών, θα κατέληγε στο συμπέρασμα ότι αν δε ληφθούν σχετικά μέτρα για την ενίσχυση και ανάπτυξη της περιοχής, τότε οι τάσεις μείωσης του πληθυσμού θα παραμείνουν σταθερές και πιθανότατα να επιταχυνθούν.

Ως προς τη σύσταση του δήμου σε φύλα και ηλικίες, δεν υπάρχουν πληροφορίες καθώς δεν έχουν δημοσιευτεί από την Ελληνική Στατιστική Αρχή όλα τα αποτελέσματα της Απογραφής του 2011. Ωστόσο, προκειμένου να διεξαχθούν κάποια συμπεράσματα έγινε χρήση των δεδομένων της απογραφής του 2001. Επομένως, με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 2001, προκύπτει πως η σύσταση του πληθυσμού ήταν 50% (17.674) άνδρες και 50% (17.684) γυναίκες. Στο Διάγραμμα 2 παρουσιάζεται η ηλικιακή πυραμίδα του πληθυσμού του δήμου.

Διάγραμμα 2: Ηλικιακή πυραμίδα του Δήμου Ελασσόνας

Πηγή: ίδια επεξεργασία από στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ (2001)

Από το Διάγραμμα 2 παρατηρείται πως το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού ανήκει στις ηλικίες από 60 έως 74 χρονών ενώ οι λιγότεροι στις ηλικίες 75 +. Στις κατηγορίες από 20 έως και 59 ετών δεν παρατηρούνται ιδιαίτερες διακυμάνσεις, αλλά είναι ξεκάθαρο το γεγονός πως είναι λιγότεροι σε σχέση με το γερασμένο πληθυσμό. Αυτό πιθανότατα να οφείλεται στο γεγονός ότι από τη δεκαετία του 1960 ξεκίνησε ένα μεγάλο κύμα μετανάστευσης κατοίκων προς τα μεγάλα αστικά κέντρα αλλά και προς το εξωτερικό, κυρίως προς εύρεση εργασίας και οι περισσότεροι από αυτούς έχουν επιστρέψει πλέον ανήκοντας πλέον στις 'γερασμένες' ηλικιακές ομάδες. Παράλληλα, πολλοί από τους κατοίκους της περιοχής που ανήκουν στις μικρότερες ηλικιακά ομάδες μετακινούνται στις γειτονικές, κυρίως, πόλεις για εύρεση εργασίας κα. Γενικά, τα στοιχεία της πυραμίδας σε συνδυασμό με τα στοιχεία της πληθυσμιακής εξέλιξης οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο Δήμος Ελασσόνας αποτελεί μια σχετικά γερασμένη ηλικιακά περιοχή και πως αν δε ληφθούν μέτρα σε εθνικό επίπεδο για την ενίσχυση της υπαίθρου, και συνεπώς για την περιοχή μελέτης, ώστε να προσελκύσει νέους ανθρώπους, το φαινόμενο της γήρανσης θα οξυνθεί αισθητά.

3.1.4 Οικονομικό προφίλ

Ο Δήμος Ελασσόνας ανέκαθεν αποτελούσε μια αγροτική περιοχή καθώς οι περισσότεροι κάτοικοι απασχολούνταν με τον πρωτογενή τομέα και συγκεκριμένα με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Τα τοπικά προϊόντα που παράγονταν στην περιοχή ήταν κυρίως καπνά, οπωροκηπευτικά, κρασιά, γαλακτοκομικά προϊόντα, κρασί, τσίπουρο και άλλα. Ιδιαίτερα διαδεδομένες ήταν οι βιολογικές καλλιέργειες οπωροκηπευτικών και αμπελιών, κυρίως στη ΔΕ. Σαρανταπόρου, καθώς και η καλλιέργεια καπνού.

Σήμερα, παρά την προσπάθεια τριτογενοποίησης της οικονομίας, η περιοχή παραμένει αγροτική καθώς το 50% περίπου του ενεργού οικονομικά πληθυσμού της ασχολείται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Ακολουθεί ο τριτογενής τομέας με ποσοστό απασχόλησης σχεδόν 30% και τελευταίος ο δευτερογενής τομέας απασχόλησης με ποσοστό 20 % περίπου. Για τα στοιχεία αυτά χρησιμοποιήθηκαν τα δεδομένα της

απογραφής του 2001, καθώς τα αποτελέσματα της απογραφής του 2011 δεν έχουν δημοσιευτεί.

Βασικό πλεονέκτημα της περιοχής και κυρίως της οικονομία της, είναι η ένταξη ορισμένων από τα παραγόμενα προϊόντα της στο μητρώο προϊόντων με προστατευόμενη ονομασία προέλευσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η προστατευόμενη ονομασία προέλευσης αφορά την ονομασία ενός προϊόντος, το οποίο παράγεται, μεταποιείται και συσκευάζεται σε μια οριοθετημένη γεωγραφική περιοχή και η ποιότητα και τα χαρακτηριστικά οφείλονται κυρίως ή αποκλειστικά στη μορφολογία του εδάφους της περιοχής. Συγκεκριμένα, τα προϊόντα του δήμου με Προστυόμενη Ονομασία Προέλευσης (ΠΟΠ) είναι το αρνάκι και το κατσικάκι Ελασσόνας και τα τυροκομικά προϊόντα της περιοχής. (Ελασσόνα-Όλυμπος, 2012)

Εκτός όμως από τα προϊόντα ΠΟΠ, στην περιοχή παράγονται και άλλα προϊόντα τα οποία είναι πιστοποιημένα. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τα κρασιά του δήμου τα οποία παράγονται και εμφιαλώνονται σε οινοποιεία της περιοχής. Επίσης, ένα ακόμα προϊόν που παραγόταν στην περιοχή ήταν τα χειροποίητα πούρα 'Domenico', τα οποία προερχόταν από μία ξεχωριστή ποικιλία καπνού. Το όνομα τους προερχόταν από τον οικισμό του Δομένικου όπου βρισκόταν το εργαστήριο του συνεταιρισμού όπου παράγονταν και είχαν χαρακτηριστεί ως τα μοναδικά χειροποίητα πούρα στην Ευρώπη. Ωστόσο, λόγω των οικονομικών συγκυριών των τελευταίων ετών, η παραγωγή τους διακόπηκε με αποτέλεσμα η περιοχή να χάσει ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά προϊόντα της καθώς τα πούρα ήταν γνωστά σε ένα ευρύ κοινό. (Δήμος Ελασσόνας, 2012)

3.1.5 Δίκτυο Οικισμών

Ο Δήμος Ελασσόνας, με έδρα τον ομώνυμο οικισμό της Ελασσόνας, αποτελείται συνολικά από 60 οικισμούς (Πίνακας II, βλ. παράρτημα). Σύμφωνα με το ΠΠΧΣΑΑ Θεσσαλίας, ο δήμος περιλαμβάνει οικισμούς 3^{ου}, 4^{ου} και 5^{ου} επιπέδου. Συγκεκριμένα, ως οικισμός 3^{ου} επιπέδου χαρακτηρίζεται ο οικισμός της Ελασσόνας καθώς αποτελεί 'οικιστικό κέντρο' 'εξυπηρέτησης ορεινών περιοχών καθώς και κέντρο παροχής υπηρεσιών' για τους υπόλοιπους οικισμούς της περιοχής. Άλλα χαρακτηριστικά του που τον καθιστούν οικισμό 3^ο επιπέδου είναι η δυνατότητα της τουριστικής ανάπτυξης

καθώς αποτελεί τον *‘κεντρικό οικισμό σε μια περιοχή παραγωγής τοπικών προϊόντων’* και παράλληλα η ευρύτερη περιοχή *‘διαθέτει ένα αξιόλογο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον’*. Επίσης, ως *‘κέντρο παροχής υπηρεσιών’* στους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής, σύμφωνα με το ΠΠΧΣΑΑ Θεσσαλίας, έχει το ρόλο της *‘ανάσχεσης της τάσης συγκέντρωσης του πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα’*. Όμως, όπως παρατηρείται σε επόμενο κεφάλαιο, ο πληθυσμός της περιοχής ακολουθεί μια σταθερή φθίνουσα πορεία. Επιπλέον, λόγω των οικονομικών συνθηκών της συγκεκριμένης περιόδου, πολλές από τις υπηρεσίες που εξυπηρετούσαν τους κατοίκους της περιοχής μεταφέρθηκαν στη Λάρισα, με αποτέλεσμα οι κάτοικοι του δήμου να μετακινούνται καθημερινά προκειμένου να καλύψουν τις ανάγκες τους και να εξυπηρετηθούν.

Ως οικισμοί 4^{ου} επιπέδου χαρακτηρίζονται οι οικισμοί Κρανέα, Λιβάδι, Καλλιθέα, Βλαχογιάννι, Σαραντάπορο, Καρυά και Βερδικούσα, οι οποίοι αποτελούσαν τις έδρες των πρώην Καποδιστριακών Δήμων. Όλοι οι υπόλοιποι οικισμοί της περιοχής είναι 5^{ου} επιπέδου και αποτελούν μικρούς και στην πλειοψηφία τους ορεινούς οικισμούς. Από αυτούς τους οικισμούς ορισμένοι συναντώνται στις θέσεις όπου ήταν χτισμένες οι ομώνυμες αρχαίες πόλεις (Αζωρος, Δολίχη, Πύθιο, Μαγούλα κα), ενώ κάποιοι άλλοι δημιουργήθηκαν με την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1923.

Γενικά, η περιοχή του δήμου εξαρτάται από την ανατολική ζώνη ανάπτυξης όπως αυτή ορίζεται από το ΠΠΧΣΑΑ Θεσσαλίας. Ως προς του οικισμούς, όλοι εξαρτώνται πλέον από τον οικισμό της Ελασσόνας, λόγω της συγκέντρωσης των υπηρεσιών και διάφορων λειτουργιών. Πριν τη εφαρμογή του προγράμματος Καλλικράτη, οι οικισμοί της τότε επαρχίας Ελασσόνας εξαρτιόταν από τον οικισμό της Ελασσόνας, παράλληλα όμως οι οικισμοί 4^{ου} επιπέδου, ως έδρες των καποδιστριακών δήμων, φιλοξενούσαν κάποιες υπηρεσίες εξυπηρετούσαν σε κάποιο βαθμό του οικισμούς 5^{ου} επιπέδου. Με την εφαρμογή του *‘Καλλικράτη’* όλες αυτές οι υπηρεσίες μεταφέρθηκαν στην έδρα του δήμου με αποτέλεσμα οι οικισμοί να υφίστανται την πλήρη εξάρτηση τους από την έδρα του δήμου και από τη Λάρισα, για τους λόγους που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Ωστόσο, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι πολλοί από τους οικισμούς είναι ορεινοί και αντιμετωπίζουν ειδικά προβλήματα, όπως περιορισμένη και μειονεκτική προσβασιμότητα, ελλείψεις σε τεχνικές υποδομές καθώς και μείωση και γήρανση του πληθυσμού. Τα προβλήματα αυτά, σε συνδυασμό με όσα προαναφέρθηκαν για τη μεταφορά πολλών υπηρεσιών και λειτουργιών στη Λάρισα, πιθανότατα θα οξυνθούν και αυτό θα οδηγήσει στην περαιτέρω υποβάθμιση της περιοχής.

3.1.6 Δίκτυο μεταφορών

Λόγω της γεωγραφικής του θέσης, ο Δήμος Ελασσόνας αποτελεί, στο σύνολο του, ένα σημαντικό συγκοινωνιακό κόμβο καθώς ενώνει τους οδικούς άξονες Λάρισας, Πιερίας, Κοζάνης, Γρεβενών και Τρικάλων. Μέχρι πριν μερικά χρόνια η Εθνική οδός Λαρίσης-Κοζάνης ήταν ο βασικός οδικός άξονας που συνέδεε την κεντρική και την νότια Ελλάδα με το βόρειο τμήμα της χώρας. Σήμερα, ο βασικός άξονας της περιοχής ανήκει στο δευτερεύον Εθνικό οδικό δίκτυο της χώρας. Οι υπόλοιποι οδικοί άξονες της περιοχής είτε ανήκουν στο δευτερεύον Επαρχιακό δίκτυο σύμφωνα με το ΦΕΚ 293/Β/17-4-1995 *‘Ανακατάταξη Επαρχιακού Οδικού Δικτύου Νομών της Χώρας’*, είτε είναι δημοτικοί, αγροτικοί ή δασικοί. Στο δευτερεύον επαρχιακό οδικό δίκτυο ανήκουν σύμφωνα με το ΒΔ 8/2/1956 τα τμήματα: το τμήμα του δρόμου *‘Τύρναβος-Μελούνα-Ελασσόνα’* που εμπίπτει στην περιοχή μελέτης, *‘Ελασσόνα-Τσαριτσάνη’*, το τμήμα του δρόμου *‘Ελασσόνα-Κατερίνη’*, *‘Μηλέα-Σαραντάπορο’*, *‘Δολίχη-Λιβιάδι’* και *‘Δολίχη – Κοκκινοπηλός’*. Επίσης, υπάρχουν αρκετοί αγροτικοί δρόμοι.

Γενικά όμως, η περιοχή είναι εύκολα προσβάσιμη και οι αποστάσεις από τα κέντρα των μεγάλων γειτονικών δήμων είναι μικρές. Συγκεκριμένα, ο οικισμός της Ελασσόνας απέχει απέχει 38χμ. από τη Λάρισα, 70χμ. από την Κατερίνη, 78χμ. από την Κοζάνη, 97,2χμ. από τα Γρεβενά και 93,3χμ. από τα Τρίκαλα (Ελασσόνα-Όλυμπος, 2012).

3.1.7 Φυσικό Περιβάλλον και τοπίο

Ο Δήμος Ελασσόνας εκτός από την πολιτιστική κληρονομιά που αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο διαθέτει πλούσιο φυσικό περιβάλλον και λόγω της έντονης γεωμορφολογίας του εδάφους του δημιουργούνται μοναδικά τοπία. Από τα βασικότερα χαρακτηριστικά της περιοχής μελέτης είναι το βουνό του Ολύμπου το οποίο διακρίνεται από κάθε σημείο σχεδόν του δήμου. Αποτελεί το ψηλότερο βουνό της Ελλάδας και το δεύτερο ψηλότερο των Βαλκανίων. Βρίσκεται στα σύνορα της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας και συγκεκριμένα στα όρια των ΠΕ Λάρισας και Πιερίας και αποτελεί την πρώτη περιοχή για την οποία εφαρμόστηκε ειδικό καθεστώς προστασίας στην Ελλάδα, ενώ κηρύχθηκε ως Εθνικό Δρυμός το 1938, λόγω του μοναδικού και σπάνιου φυσικού του περιβάλλοντος. Το βουνό του Ολύμπου είναι διεθνώς γνωστό και φημισμένο λόγω των οικολογικών και μορφολογικών του

χαρακτηριστικών καθώς και επειδή συνδέεται άμεσα με ελληνική αρχαιότητα, ως κατοικία των δώδεκα θεών. Μάλιστα, το 1981 κηρύχθηκε από την UNESCO ως ‘απόθεμα της Βιόσφαιρας’ και έχει συμπεριληφθεί από την ευρωπαϊκή κοινότητα στις ‘σημαντικές για την ορνινοπανίδα περιοχές’ (Φορέας Εθνικού Δρυμού Ολύμπου, 2012).

Η έκταση του ανέρχεται στα 500 τχλμ περίπου, με τα 2/3 του να εμπίπτουν στην περιοχή του Δήμου Ελασσόνας. Στους πρόποδες του είναι χτισμένοι οι οικισμοί της ομώνυμης ΔΕ Ολύμπου καθώς και της ΔΕ Καρυάς. Παρόλο που ο Όλυμπος είναι αναγνωρισμένος για την πλούσια χλωρίδα και πανίδα του, το τμήμα που εμπίπτει στην περιοχή μελέτης είναι πετρώδες και άγονο σε γενικές γραμμές, με εξαίρεση τα χαμηλότερα επίπεδα του στα οποία διακρίνονται ορισμένα δάση. Επίσης, σημαντικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός πως στο τμήμα του που ανήκει στο δήμο Ελασσόνας υπάρχουν οι σημαντικότερες κορυφές του: ο Μύτικας (2917 μ.), το Σχολείο (2911μ.) και το Στεφάνι (2909 μ.) (Παπαχρήστου, 2010). Λόγω της έντονης μορφολογίας του, προσφέρει άφθονα σημεία θέασης προς την περιοχή μελέτης. Από τους οικισμούς στους πρόποδες, διακρίνεται καθαρά, όταν το επιτρέπουν οι κλιματολογικές συνθήκες, το μεγαλύτερο τμήμα του δήμου. Παράλληλα όμως, και ο Όλυμπος είναι ορατός από κάθε σημείο σχεδόν του δήμου. Μάλιστα, στους οικισμούς της ΔΕ Σαρανταπόρου φαίνεται ολοκάθαρα η κορυφή του Μύτικα, ο θρόνος του Δία όπως αποκαλείται, καθώς και οι γύρω κορυφές.

Ακόμη, στους πρόποδες του Ολύμπου εντοπίζονται ορισμένες αξιόλογες δασικές εκτάσεις και συγκεκριμένα πρόκειται για το δάσος με έλατα και μαυρόπευκα στον Κοκκινοπηλό στο ρέμα της ‘Σταλαγματιάς’ και στην Καρυά το πευκόδασος στη θέση ‘Ανήλιο’. Όμως, εκτός από τα παραπάνω δάση, υπάρχουν και άλλα τα οποία βρίσκονται διάσπαρτα σε διάφορα σημεία του δήμου. Τα δάση που εντοπίζονται στο βόρειο τμήμα του δήμου, στην περιοχή δυτικά του Ολύμπου, είναι το δρυόδασος στη διαδρομή μεταξύ Γεράνειας και Κοκκινόγης, το οποίο σύμφωνα με τους κατοίκους της περιοχής μειώνεται σταδιακά με το πέρασμα των χρόνων, το πλατανόδασος στην περιοχή του Χάνι Χατζηγώγου και το δάσος με κυπαρίσσια στην ευρύτερη περιοχή του Λιβαδίου. Στη ΔΕ Ελασσόνας συναντώνται το πευκόδασος στο Μικρό Ελευθεροχώρι και το δάσος με πεύκα και κυπαρίσσια στη θέση ‘Κλαδερή’ στο Δρυμό. Στη ΔΕ Αντιχασίων υπάρχει το δάσος βελανιδιών στην Άκρη και στο Λουτρό υπάρχουν περιμετρικά του οικισμού δάση με έλατα. Τέλος, στο νότιο τμήμα του δήμου, στη ΔΕ Ποταμιάς έχουν εντοπιστεί το παραποτάμιο δάσος με λεύκες στο Βλαχογιάννι, το

δάσος στη θέση 'Προφήτης Ηλίας' στο Δομένικο και στο Μεγάλο Ελευθεροχώρι το δάσος στη θέση «Αηλιάς» (Δήμος Ελασσόνας, 2012).

Επίσης, σε διάφορα σημεία του δήμου έχουν ανακαλυφθεί σπήλαια τα οποία περιέχουν σταλακτίτες και σταλαγμίτες με τα σπουδαιότερα αυτά που βρίσκονται στον οικισμό της Αετοράχης. Πιο συγκεκριμένα, τα σπήλαια βρίσκονται στη θέση 'Γκορτσιά' και στη θέση 'Καλιούρα' και έχουν χαρακτηριστεί, σύμφωνα με το Διαρκή Κατάλογο Κηρυγμένων Μνημείων, ως Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους. (ΥΑ 10775/15-11-1971, ΦΕΚ 936/Β/22-11-1971) Τα υπόλοιπα σπήλαια της περιοχής εντοπίζονται στο Κεφαλόβρυσο το σπήλαιο 'Μελισσότρυπα', στο Μεγάλο Ελευθεροχώρι, στην Καρυά το σπήλαιο 'Μοριάς', στο Παλιαόκαστρο και τέλος το σπήλαιο στο Λυκούδι (Δήμος Ελασσόνας, 2012). Όμως, τα περισσότερα σπήλαια παραμένουν ανεξερευνήτα και δεν είναι προσβάσιμα παρά μόνο με τον κατάλληλο εξοπλισμό, με αποτέλεσμα να μην αξιοποιείται ένα σημαντικό στοιχείο της περιοχής.

Στο δήμο Ελασσόνας έχουν εντοπιστεί ακόμη και δύο φαράγγια. Το πιο γνωστό από αυτά είναι το 'Φαράγγι της Χράπας' στη ΔΕ Αντιχασίων κοντά στον οικισμό της Κρασιάς. Πρόκειται για μία μεγάλη χαράδρα μήκους 6 χιλιομέτρων και βάθος 700-1000 μέτρα και με εύκολη προσβασιμότητα. Το δεύτερο φαράγγι βρίσκεται στη ΔΕ Σαρανταπόρου, 1 χιλιόμετρο νότια του οικισμού της Αζώρου. Πρόκειται για ένα μικρό φαράγγι το οποίο διαπερνά ο Τιταρήσιος ποταμός, περικλείει την ακρόπολη της αρχαίας Αζώρου και καταλήγει στην είσοδο του οικισμού των Γιαννωτών. Από το σημείο αυτό, ακολουθώντας τον Τιταρήσιο ποταμό, μέχρι και τον οικισμό του Λυκουδίου, δημιουργείται μία λεκάνη στην οποία βρίσκονται απολιθωμένα σπάνια είδη χλωρίδας. Όμως, το γεγονός αυτό δεν είναι ιδιαίτερος γνωστό με αποτέλεσμα να μην έχει αναδειχθεί η αξία του.

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό του δήμου είναι το υδάτινο στοιχείο του το οποίο συναντάται σε αρκετά σημεία της περιοχής. Από την αρχαιότητα ήταν ιδιαίτερος γνωστός ο Τιταρήσιος ποταμός και οι παραπόταμοί του. Από τις ιστορικές πηγές αποκαλύπτεται η σημασία του για τους γύρω οικισμούς λόγω της ευφορίας του εδάφους στις ευρύτερες παρόχθιες περιοχές του. Σήμερα, παρόλο που η στάθμη του έχει μειωθεί σημαντικά, αυτό που μπορεί να παρατηρήσει κανείς σε σχέση με τον ποταμό είναι τα ιδιαίτερα τοπία που δημιουργούνται, κυρίως στις μικρές πεδιάδες που τον πλαισιώνουν. Συγκεκριμένα, αυτές εντοπίζονται μεταξύ των οικισμών Αζώρου, Γιαννωτών και

Λυκουδίου, σε κοντινές τοποθεσίες στο Δρυμό και στην ευρύτερη περιοχή του Δομένικου.

Ακόμη, λόγω όσων προαναφέρθηκαν και κυρίως λόγω του Ολύμπου αλλά και της έντονης μορφολογίας του εδάφους υπάρχουν πολλά σημεία θέασης. Το γεγονός αυτό δίνει τη δυνατότητα σε όποιον το επιθυμεί να θαυμάσει τα ιδιαίτερα τοπία που δημιουργούνται σε όλη σχεδόν την έκταση της περιοχής μελέτης λόγω του φυσικού καθώς και του δομημένου περιβάλλοντος. Επίσης, αυτό που αξίζει να επισημανθεί είναι η ποικιλία των τοπίων που δημιουργούνται λόγω της έντονης εναλλαγής των χρωμάτων στις καλλιέργειες της περιοχής κατά τη διάρκεια του έτους.

Τέλος, τα τελευταία χρόνια έχουν εντοπιστεί στην περιοχή της ΔΕ Ποταμιάς κοιτάσματα λιγνίτη και από την Πολιτεία δίνονται οι κατευθύνσεις για την εκμετάλλευση του η οποία υποτίθεται θα έχει ως αποτέλεσμα την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Ωστόσο, μια τέτοια πιθανή εκμετάλλευση του λιγνίτη θα αποφέρει σημαντικές καταστροφές στο φυσικό περιβάλλον της περιοχής, το οποίο θα επιβαρυνθεί και θα υποβαθμιστεί σε μεγάλο βαθμό. Επίσης, το φυσικό και δομημένο τοπίο της περιοχής θα αλλοιωθεί σημαντικά και το τελικό αποτέλεσμα θα απέχει αρκετά από τη ζητούμενη 'ανάπτυξη'.

3.2 Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Κατά τη διάρκεια της έρευνας διαπιστώθηκε ότι Δήμος Ελασσόνας αποτελεί μία περιοχή με πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα. Τα στοιχεία που συνθέτουν την πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής αφορούν διάσπαρτα στο χώρο μνημεία της βυζαντινής εποχής, κυρίως ναούς και μονές, αρχαιολογικούς χώρους κλασικών και βυζαντινών χρόνων, μνημεία της νεότερης εποχής, ιστορικούς τόπους καθώς και πλήθος άυλων πολιτιστικών αγαθών. Τα περισσότερα από αυτά είναι θεσμοθετημένα και προστατεύονται βάσει των διατάξεων του Ν. 3028/2002. Ωστόσο, υπάρχει και ένας σημαντικός αριθμός μνημείων που δεν έχουν κηρυχτεί, παρόλο που έχει αναγνωριστεί η πολιτιστική και ιστορική τους σημασία.

Βάσει, όσων αναφέρθηκαν σε προηγούμενα κεφάλαια, η πολιτιστική κληρονομιά συνυπάρχει στο χώρο με τα στοιχεία του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, από το οποίο επηρεάζεται και επηρεάζει αντίστοιχα. Για το λόγο αυτό, στο παρόν κεφάλαιο, παρουσιάζονται και τα σημαντικότερα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής. Επίσης, δεδομένου του ρόλου των μουσείων ως μέσο ανάδειξης και προστασίας των πολιτιστικών αγαθών, γίνεται αναφορά στους χώρους αυτούς που βρίσκονται εντός της επικράτειας του δήμου.

3.2.1 Κηρυγμένα μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι

Κηρυγμένα μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι Προϊστορικής και Κλασικής Εποχής

Η περιοχή του Δήμου Ελασσόνας, λόγω της μεγάλης της ιστορίας και της ανάπτυξης που γνώρισε κατά την Κλασική εποχή περιλαμβάνει πλήθος μνημείων και αρχαιολογικών χώρων σε όλη σχεδόν την έκταση της. Παρόλα αυτά, οι θεσμοθετημένοι χώροι είναι ελάχιστοι. Αρμόδιος φορέας για την προστασία και τη συντήρησή τους είναι η ΙΕ΄ ΕΠΚΑ με έδρα τη Λάρισα. Βάσει του Διαρκή Καταλόγου Κηρυγμένων Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων και της ΙΕ΄ ΕΠΚΑ, προστατεύεται ολόκληρος ο Θεσσαλικός Όλυμπος ως αρχαιολογικός χώρος και ιστορικός τόπος, καθώς, και η ευρύτερη περιοχή του καθώς υπάρχουν διάσπαρτοι αρχαιολογικοί χώροι και σημαντικές αρχαίες πόλεις. Συγκεκριμένα, τα προστατευόμενα τμήματα που εμπίπτουν στην περιοχή μελέτης αφορούν το τμήμα που οριοθετείται από την Εθνική οδό Λαρίσης-Κοζάνης μεταξύ Ελασσόνας και Μικρού Ελευθεροχωρίου, την Επαρχιακή

οδό που οδηγεί στον Άγιο Δημήτριο Πιερίας από το Μικρό Ελευθεροχώρι μέχρι τα όρια της ΠΕ Λάρισας με την ΠΕ Πιερίας στο ύψωμα Καρδάρας (υψόμετρο 1527) και εν συνεχεία ακολουθεί περιμετρικά τα όρια του δήμου μέχρι το σημείο που εφάπτονται με την Εθνική οδό Λαρίσης-Κοζάνης, την οποία και ακολουθεί μέχρι την Ελασσόνα. Ιδιαίτερης προστασίας αποτελούν οι αρχαίες πόλεις Πύθιο και Ολοοσών, οι οποίες όπως αναφέρεται και σε προηγούμενο κεφάλαιο έχουν ταυτιστεί με τους οικισμούς του Πυθίου και της Ελασσόνας αντίστοιχα. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ15/21159/939/18-6-1987, ΦΕΚ 317/Β/24-6-1987)

Αρχαία Ολοοσών

Αναφορικά με την αρχαία Ολοοσών, αποτελούσε την κυριότερη πόλη της Περραιβίας καθώς βρισκόταν πάνω στο σταυροδρόμι όπου συνδεόταν οι δρόμοι από τη δυτική και ανατολική Μακεδονία (στενά της Βολουστάνας και στενά της Πέτρας) και από την δυτική και ανατολική Θεσσαλία. Όπως προαναφέρθηκε, παρουσιάζεται στην Ιλιάδα ως «Λευκή Ολοοσών» αλλά σε γενικές γραμμές δεν έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ιστορία, εκτός από το γεγονός ότι πιθανώς έθεσε σε κυκλοφορία το περραιβικό νόμισμα. Ερείπια της αρχαίας ακρόπολης σώζονται στις όχθες του Ελασσονίτη ποταμού (ο αρχαίος Τιταρήσιος) και πάνω της είναι χτισμένο το μοναστήρι της Ολυμπιώτισσας. Η πόλη ήταν χτισμένη στην ανατολική όχθη του Τιταρήσιου, όμως σήμερα σώζονται ελάχιστα ίχνη της (MAC KAY, 1991).

Αρχαιολογικός χώρος Πυθίου

Η αρχαία πόλη του Πυθίου ήταν μία από τις πόλεις της Περραιβικής Τρίπολης και από πολλούς θεωρείται η πρωτεύουσα της. Βρίσκεται στους πρόποδες του Ολύμπου, σε υψόμετρο 680 μέτρων και σε στρατηγικής σημασίας θέση, στην είσοδο των στενών της Πέτρας. Με

Πηγή: Δήμος Ελασσόνας (2012)

τις ανασκαφικές έρευνες τις ΙΕ' ΕΠΚΑ βρέθηκαν ίχνη ανθρώπινης δραστηριότητας στη δυτική και βορειοδυτική πλευρά στο λόφο των Αγίων Αποστόλων στο σημερινό οικισμό του Πυθίου που χρονολογούνται στην αρχαία και την παλαιοχριστιανική εποχή. Στο σημείο αυτό βρισκόταν ο αρχικός οικισμός του Πυθίου, σε σχήμα επίμηκες,

και το ύψωμα αποτελούσε την ακρόπολή του, ενώ στους πρόποδες του λόφου, το 1997, ανακαλύφθηκαν τα λείψανα δύο ναών ρωμαϊκής εποχής: του Απόλλωνα Πυθίου και του Ποσειδώνα Πατρώου, με διαστάσεις 33 επί 13 μέτρα, ιδιαίτερα σημαντικής αρχαιολογικής και ιστορικής αξίας. Το Πύθιο γενικά ήταν πασίγνωστο στην αρχαιότητα για τη λατρεία του Απόλλωνα Πυθίου, τον οποίο σέβονταν όλοι οι Περραιβοί, ενώ η άλλη κυρίαρχη λατρεία αφορούσε τον Ποσειδώνα Πατρώο, λόγω των πολλών πηγών της περιοχής. Από τους παραπάνω ναούς ο μόνος που έχει ανασκαφτεί πλήρως είναι αυτός του Απόλλωνα Πυθίου, ο οποίος σύμφωνα με ιστορικές πηγές ήταν πανθεσσαλικής και όχι μόνο εμβέλειας. Κατά την ανασκαφική έρευνα, ανακαλύφθηκαν σπουδαία ευρήματα και συγκεκριμένα δύο ακέφαλα αγάλματα του θεού Απόλλωνα, πλήθος επιγραφών και γλυπτών τα οποία ανήκουν σε αρχαιότερο ναό του Απόλλωνα, αναθηματικές στήλες, τρία ακέφαλα αγάλματα παιδικών μορφών, πλήθος τμημάτων άλλων γλυπτών καθώς και πολλά ακόμη (Τζιαφάλιας, 2000).

Όσον αφορά τη θέση της αρχαίας πόλης, σε ιστορικές πηγές αναφέρεται ότι είχε στρατηγικό ρόλο στο χάρτη εκείνης της περιοχής. Αυτό μπορεί και σήμερα να επιβεβαιωθεί, καθώς έπειτα από επιτόπια έρευνα διαπιστώθηκε ότι από το σημείο στο οποίο βρίσκονται οι ναοί του Απόλλωνα Πυθίου και του Ποσειδώνα Πατρώου, φαίνονται ολοκάθαρα οι αρχαίες πόλεις της Αζώρου και αυτής, που ακόμα δεν έχει ταυτιστεί, νοτιοανατολικά του Σαρανταπόρου. Μάλιστα, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι σχηματίζεται ένα νοητό, σχεδόν ισοσκελές, τρίγωνο.

Αρχαιολογικός χώρος Σαρανταπόρου

Ο αρχαιολογικός χώρος του Σαρανταπόρου βρίσκεται νοτιοανατολικά του οικισμού, ανατολικά της Εθνικής οδού Λαρίσης-Κοζάνης. Με τις ανασκαφικές έρευνες εντοπίστηκε η ακρόπολη, η οποία είναι οχυρωμένη με ισχυρό τείχος πλάτους τριών μέτρων, το οποίο διακόπτεται κατά διαστήματα από αμυντικούς πύργους. Νότια της ακρόπολης ανασκάφτηκε μια στοά της ελληνιστικής περιόδου και περιμετρικά της ορθογώνια κτίρια, ένα από τα οποία ταυτίστηκε με ιερό χώρο όπου τελούνταν κάποιες τελετουργίες που πιθανότατα αφορούσαν τον Διόνυσο. Η αρχαία πόλη, που ορισμένοι την ταυτίζουν με την αρχαία Δολίχη, ήταν χτισμένη στο πιο στρατηγικό σημείο της περιοχής, κοντά στα στενά της Βολουστάνας, εκτεινόταν ανατολικά της ακρόπολης και

η έκταση της ξεπερνούσε τα 500 στρέμματα. Η τεχνοτροπία των τειχών της έχει αρκετά κοινά στοιχεία με αυτή των Μακεδόνων (Τζιαφάλιας, 2000).

Κηρυγμένα μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι Βυζαντινής Εποχής

Όσον αφορά τα κηρυγμένα μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους της Βυζαντινής εποχής, συναντώνται σε όλη την έκταση του δήμου. Αρμόδιος φορέας για την προστασία και τη συντήρησή τους είναι η 7^η ΕΒΑ με έδρα τη Λάρισα. Παρακάτω παρουσιάζονται τα κηρυγμένα μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι, σύμφωνα με τα στοιχεία του Διαρκή Καταλόγου Κηρυγμένων Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων καθώς και από το αρχείο της 7^{ης} ΕΒΑ. Στην πλειοψηφία τους, αποτελούν σημειακά μνημεία όπως Ιερούς Ναούς καθώς και Μονές, τα οποία παρουσιάζουν ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά στοιχεία και αποτελούν αντιπροσωπευτικά δείγματα της εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής της εκάστοτε περιόδου. Επίσης, ο εσωτερικός και εξωτερικός διάκοσμος ορισμένων μνημείων από τα παραπάνω αποτελείται από ιδιαίτερες τοιχογραφίες, μερικές από τις οποίες είναι πολύ σπάνιες. Τα υπόλοιπα στοιχεία αφορούν ιδιαίτερα σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους καθώς και σημειακά κτίρια αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος. Όσον αφορά τους Ιερούς Ναούς και τις Μονές, είναι κηρυγμένα με ΥΑ, ενώ οι αρχαιολογικοί χώροι προστατεύονται από τις διατάξεις του Ν. 3028/2002. Από τα παρακάτω μνημεία και χώρους, λίγα είναι αυτά που έχουν αναδειχθεί και αξιοποιηθεί, με αποτέλεσμα να μην είναι γνωστά στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας.

Αρχαιολογικός χώρος Αζώρου

Ο αρχαιολογικός χώρος της Αζώρου βρίσκεται νότια του σημερινού οικισμού της Αζώρου και περιλαμβάνει τις θέσεις 'Κοπάνα', 'Παλιοκκλήσι', 'Άγιος Αθανάσιος' και 'Καστρί'. Ερείπια της αρχαίας πόλης βρίσκονται στα νότια του σημερινού οικισμού της Αζώρου και σύμφωνα με τα ευρήματα, είχε κατοικηθεί από την λίθινη εποχή μέχρι και τα τέλη του 17^{ου} αιώνα. Η πόλη της αρχαίας Αζώρου ανήκει στην Περραιβική Τριπολίτιδα και βρίσκεται στο δυτικότερο τμήμα της. Από τις ανασκαφικές έρευνες, που ξεκίνησαν το 1993, προκύπτει το συμπέρασμα ότι η αρχαία Άζωρος ήταν η πιο οχυρή πόλη της Περραιβίας λόγω των τειχών, τα οποία αποτελούνται από τμήματα

πολλών περιόδων. Συγκεκριμένα, στη θέση 'Καστρί', που βρίσκεται νοτιοανατολικά του σημερινού οικισμού πάνω σε έναν επιβλητικό λόφο, έχει βρεθεί μεγάλο τμήμα των τειχών που ανήκουν στην αρχαία αλλά και στη βυζαντινή περίοδο. Όσον αφορά τα ευρήματα των υπόλοιπων ανασκαφικών ερευνών, στη θέση 'Κοπάνα' υπάρχει ένας χριστιανικός ναός και συγκεκριμένα με τρίκλιτη βασιλική με νάρθηκα, για την κατασκευή του οποίου είχε χρησιμοποιηθεί αρχαίο δομικό υλικό καθώς αρκετοί τάφοι με πλούσια κτερίσματα. Στη θέση 'Παλαιοκκλήσι' (Εικόνα 1), η έκταση που έχει ερευνηθεί μέχρι σήμερα καταλαμβάνει 2400 τ.μ. και έχει αποκαλυφθεί μια τρίκλιτη παλαιοχριστιανική βασιλική η οποία περιελάμβανε στο εσωτερικό της βαπτιστήριο, με διάφορα προγενέστερα κτίσματα εκατέρωθεν της, τα οποία περιελάμβαναν αρκετά ακέφαλα αγάλματα της θεάς Άρτεμης, καθώς και νεκροταφεία, της παλαιοχριστιανικής και μεσοβυζαντινής εποχής. Στη θέση 'Άγιος Αθανάσιος', που βρίσκεται εντός των τειχών της ακροπόλεως, έχει βρεθεί μια τρίκλιτη βασιλική στο μέσο της οποίας διασώζονται ίχνη του ψηφιδωτού δαπέδου, καθώς και τάφοι ατόμων νεαρής ηλικίας, εντός των οποίων βρέθηκαν και ορισμένα κοσμήματα. Εκτός από τις παραπάνω θέσεις, σε όλη η ευρύτερη περιοχή της Αζώρου έχουν βρεθεί ίχνη αρχαίων και βυζαντινών κτισμάτων, ορισμένα από τα οποία αποτελούσαν λουτρά, ασκητήρια και άλλα. (Δεριζιώτης, Κουζιουμτζόγλου, 2005)

Εικόνα 1: Αρχαιολογικός χώρος, Αζώρου, θέση 'Παλαιοκκλήσι'

Πηγή: Χατζή (2012)

Εικόνα 2: Αρχαιολογικός χώρος Δολίχης, θέση 'Καστρί'

Πηγή: Πολιτιστικός σύλλογος Δολίχης (2010)

Αρχαιολογικός χώρος Δολίχης

Ο αρχαιολογικός χώρος της Δολίχης βρίσκεται στη θέση 'Καστρί', 3 χιλιόμετρα δυτικά του οικισμού της σημερινής Δολίχης σε μια έκταση 7 στρεμμάτων. Πολλοί ερευνητές και αρχαιολόγοι υποστηρίζουν πως πρόκειται για την αρχαία Δολίχη, μία από τις πόλεις της Περραιβικής Τριπολίτιδας. Με τις ανασκαφικές έρευνες αποκαλύφθηκαν 3 βασιλικές παλαιοχριστιανικής περιόδου, ένα εκτεταμένο πολεοδομικό συγκρότημα στην ακρόπολη, ένας οχυρωματικός πύργος καθώς και ένα κτιριακό συγκρότημα έξι βοηθητικών χώρων. Πιο αναλυτικά, το 2002 ανακαλύφθηκε η τρίκλιτη βασιλική Α' με νάρθηκα, στο κέντρο της οποίας αποκαλύφθηκε ψηφιδωτό δάπεδο και χρονολογείται στις αρχές του 6^{ου} αιώνα. Στα δυτικά της βασιλικής Α', ανακαλύφθηκε το 2003 η τρίκλιτη βασιλική Β' με νάρθηκα που χρονολογείται στα τέλη του 6^{ου} αιώνα, στο εσωτερικό της οποίας ανακαλύφθηκαν πολλά νομίσματα της αρχαίας και βυζαντινής εποχής, καθώς και τέσσερα κτίρια. Στις ανασκαφικές έρευνες του 2006 αποκαλύφθηκε και η τρίκλιτη βασιλική Γ', για την κατασκευή της οποίας χρησιμοποιήθηκε παλαιότερο υλικό, όπως αναθεματικές επιγραφές, βάθρα αγαλμάτων και άλλα. Στην ακρόπολη αποκαλύφθηκε ένα εκτεταμένο πολεοδομικό συγκρότημα συνολικής έκτασης 13 στρεμμάτων με οχυρωματικό τείχος και οχυρωματικό πύργο στα νοτιοανατολικά καθώς και οχτώ χτίσματα που πιθανότατα χρησιμοποιούνταν ως αποθηκευτικοί χώροι. Επίσης, στο νότιο τμήμα του τείχους, αποκαλύφθηκαν κτίρια τα οποία οριοθετούνται από τέσσερις δρόμους, γεγονός που φανερώνει ότι στην αρχαία πόλη υπήρχε οργανωμένο πολεοδομικό σχέδιο που σχημάτιζε οικοδομικά τετράγωνα (Δεριζιώτης, Κουζιουμτζόγλου, 2008).

Αρχαιολογικός χώρος Μηλέας

Ο αρχαιολογικός χώρος της Μηλέας βρίσκεται στη θέση 'Αγία Τριάδα', νοτιοανατολικά του οικισμού. Με τις ανασκαφικές έρευνες, που ξεκίνησαν το 1998 και ολοκληρώθηκαν το 2002, ερευνήθηκε μία έκταση 3 στρεμμάτων και αποκαλύφθηκε ένα παλαιοχριστιανικό συγκρότημα που αποτελείται από μία τρίκλιτη βασιλική, νάρθηκα στα δυτικά, το πρόκτισμα του Βαπτιστηρίου στη νότια πλευρά και αίθριο στα δυτικά. Πάνω στην παλαιοχριστιανική βασιλική χτίστηκε και μεταγενέστερη των μεσοβυζαντινών χρόνων. Στην περιοχή βρέθηκαν επίσης αρκετοί τάφοι οι οποίοι περιλάμβαναν αρκετά νομίσματα, κοσμήματα και πολλά αγγεία (Δεριζιώτης, Κουζιουμτζόγλου, 2005).

Τούρκικο Τέμενος και περιβάλλοντας χώρος δύο στρεμμάτων στην Ελασσόνα, το οποίο σύμφωνα με τον τρόπο δόμησης του χαρακτηρίζεται ως ένα από τα παλαιότερα. (ΥΑ 52434/1598/6-8-1946, ΦΕΚ 149/Β/10-9-1946 και ΥΑ 159565/6908/27-1-1959, ΦΕΚ 48/Β/9-2-1959)

Εικόνα 3: Ι. Μ. Ολυμπιωτίσης

Πηγή: Γκανάτσιος (2013)

Ι. Μ. Ολυμπιωτίσης στην Ελασσόνα του 13^{ου} ναού. Ο ναός αποτελεί το σπουδαιότερο μοναστήρι του δήμου, καθώς και όλης της ΠΕ Λάρισας. Από την παλαιά μονή σώζεται το καθολικό, ο Πυλώνας της μονής και μία κινστέρνα, ενώ όλα τα υπόλοιπα κτίσματα είναι νεότερα. Αρχιτεκτονικά ανήκει στον σπάνιο τύπο του περίστωου τρουλαίου ναού και οι τοίχοι του είναι χτισμένοι από πλίνθους. Ο ζωγραφικός του διάκοσμος είναι πλούσιος και σώζονται αρκετά τμήματα του 13^{ου} αιώνα. Ιδιαίτερα στοιχεία του ναού αποτελούν το ξυλόγλυπτο τέμπλο καθώς και ο επισκοπικός θρόνος του 1840. (ΥΑ 6533/25-5-1962, ΦΕΚ 190/Β/2-6-1962)

Ι. Ναός Εισοδίων της Θεοτόκου στη θέση 'Βαρόσι' στην Ελασσόνα του 19^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 50 μέτρων. Ο τύπος του ναού είναι σταυροειδής εγγεγραμμένος με νάρθηκα. Ο ναός είναι χτίστηκε το 1859 στη θέση παλαιότερου ναού. Στο εσωτερικό

του φυλάσσονται εικόνες του 19^{ου} αιώνα και παλαιότερα βιβλία του 17^{ου}, 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/6409/193/27-2-2002, ΦΕΚ 349/Β/21-3-2002)

Ι. Ναός Αγίας Κυριακής στην Ελασσόνα του 18^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 50 μέτρων. Πρόκειται για μικρό, λιθόκτιστο και μονόκλιτο ναό από τις τοιχογραφίες του οποίου σώζονται μόνο ορισμένα τμήματα στον ανατολικό τοίχο. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/ΚΗΡ/6403/194/14-3-2002, ΦΕΚ 452/Β/12-4-2002)

Πύργος Μαμτζουρίδου στην Τσαριτσάνη του 18^{ου} αιώνα. Πρόκειται για τετράγωνο τριώροφο πύργο που επικοινωνεί με ξύλινη σκάλα, με πολεμίστρες και καταχύστρες στις εξωτερικές πλευρές, οι οποίες σώζονται σε άριστη κατάσταση. Ο πύργος καλύπτεται με ημισφαιρικό θόλο και σχιστολιθικές πλάκες, ενώ γύρω και κάτω από τον πύργο σώζονται κυλινδρικές στοές και στη νότια πλευρά μία κινστέρνα. Σύμφωνα με μία επιγραφή, ο πύργος είναι χτισμένος το 1770. (ΥΑ 1451/94/9-2-1952, ΦΕΚ 42/Β/22-2-1952)

Πύργος ιδ. Βουγιάζα για τον οποίο όμως δεν υπάρχουν πληροφορίες (ΥΑ 1451/94/9-2-1952, ΦΕΚ 42/Β/22-2-1952)

Ι. Ναός Αγίου Νικολάου στην Τσαριτσάνη του 17^{ου} αιώνα. Ο ναός είναι μονόχωρος σε ορθογώνιο σχήμα κάτοψης, με νάρθηκα στα δυτικά που επικοινωνεί με δύο κλειστές στοές. Στο κτίριο διακρίνονται δύο οικοδομικές φάσεις: του 17^{ου} και του 18^{ου} αιώνα και το εσωτερικό του είναι καλυμμένο με τοιχογραφίες. Αξιόλογα στοιχεία του ναού αποτελούν οι σπάνιες τοιχογραφίες του και συγκεκριμένα 'Ο καιρός του χρόνου', η 'Ρίζα του Ιεσσαί' σύνθεση μήκους 5,5μ. με 90 μορφές και 12 ολόσωμους σοφούς της αρχαιότητας και ο 'Ζωδιακός κύκλος'. (ΥΑ Α/Φ31/4749/521/26-1-1977, ΦΕΚ 109/Β/18-2-1977)

Ι. Ναός Αγίου Παντελεήμονα στην Τσαριτσάνη του 18^{ου} αιώνα. Ο ναός είναι μονόκλιτος με εξέχουσα κεραμοσκεπαστή στέγη και στο εσωτερικό του υπάρχουν

αξιόλογες τοιχογραφίες. Σύμφωνα με επιγραφή, ο ναός χτίστηκε το 1702. Στα ανατολικά του ναού υπάρχει και το παρεκκλήσι της Αγίας Παρασκευής, που κατασκευάστηκε και αγιογραφήθηκε το 1714. (ΥΑ Α/Φ31/4749/521/26-1-1977, ΦΕΚ 109/Β/18-2-1977)

Πύργος Τσαρμαζάχου στην Τσαρίτσανη του 18ου αιώνα. Ο πύργος κατείχε πολύ σημαντική θέση γιατί έλεγχε και προστάτευε το δεξιό τμήμα της Τσαριτσάνης. Η κάτοψη του είναι ορθογώνια και παλιότερα είχε τρεις ορόφους, ενώ στο εξωτερικό του υπήρχαν πολεμίστρες και καταχύστρες. Σήμερα ο πύργος είναι σε ερειπιώδη κατάσταση και σώζεται μέχρι το ύψος του πρώτου ορόφου. (ΥΑ Α/Φ31/4749/521/26-1-1977, ΦΕΚ 109/Β/18-2-1977)

Ι. Ναός Αγίων Αναργύρων στην Τσαρίτσανη του 17^{ου} αιώνα. Ο ναός είναι μονόχωρος με νάρθηκα. Από τον εσωτερικό ζωγραφικό διάκοσμο σώζονται ελάχιστα τμήματα τοιχογραφιών καθώς και το τέμπλο του. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/21533/462/14-7-1987, ΦΕΚ 419/Β/10-8-1987)

Ι. Μονή Αγίου Αθανασίου στην Τσαρίτσανη του 17^{ου} αιώνα. Από τη μονή σώζεται το καθολικό και το παρεκκλήσιο του Αγίου Αντωνίου, μέρος του περιβόλου και ελάχιστα λείψανα των κτισμάτων της. Ο ναός είναι μονόχωρος, κεραμοσκεπής με νάρθηκα και περιλαμβάνει ξυλόγλυπτο τέμπλο. Σύμφωνα με επιγραφή που υπάρχει στην είσοδο ο ναός κτίστηκε και αγιογραφήθηκε το 1613. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/37025/705/10-12-1991, ΦΕΚ 1029/Β/18-12-1991)

Οικία Διμπλά στην Τσαρίτσανη του 18^{ου} αιώνα. Πρόκειται για ένα τριώροφο αρχοντικό που αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα της αρχιτεκτονικής του 18^{ου} αιώνα στην περιοχή. Στο εσωτερικό του διαθέτει αξιόλογη διακόσμηση και διασώζει πολλά παλαιά έπιπλα και σκεύη. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/34440/662/10-12-1991, ΦΕΚ 1029/Β/18-12-1991)

Ι. Μονή Αγίου Δημητρίου (Βαλέτσικο) στην Τσαρίτσανη του 17^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 500 μέτρων. Η παλαιά μονή δε σώζεται ολόκληρη σήμερα, ωστόσο σώζεται μεγάλο μέρος της και συγκεκριμένα το καθολικό, κελιά, αποθήκες και βοηθητικοί χώροι. το καθολικό είναι μονόχωρο, μικρών διαστάσεων και σώζει αξιόλογες τοιχογραφίες του 17^{ου} αιώνα και τμήμα του ξυλόγλυπτου τέμπλου. Σύμφωνα με μια εξωτερική επιγραφή το μοναστήρι κτίστηκε το 1673 και ανακαινίστηκε το 1760. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/64997/1303/18-2-1994, ΦΕΚ 149/Β/4-3-1994)

Ι. Ναός Παμμεγίστων Ταξιαρχών στη θέση 'Μπουμπουτσιάς' Τσαριτσάνης του 17^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 50 μέτρων. Ο ναός είναι μονόκλιτος με νάρθηκα ο οποίος περιτρέπει τη δυτική και τη νότια πλευρά του και στο εσωτερικό του υπάρχουν αξιόλογες τοιχογραφίες του 17^{ου} αιώνα. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/ΚΗΡ/6540/215/27-2-2002, ΦΕΚ 349/Β/21-3-2002)

Ι. Ναός Αγίων Αναργύρων στη Βαλανίδα του 17ου αιώνα. Είναι ένας μονόχωρος ναός μικρών διαστάσεων, με σπουδαίες τοιχογραφίες που χρονολογούνται γύρω στο 1647 (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/48539/1010/11-11-1993, ΦΕΚ 886/Β/6-12-1993)

Ι. Ναός Αγίας Τριάδος στη Βαλανίδα του 19^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 50 μέτρων. Ο ναός είναι τρίκλιτη λιθόκτιστη βασιλική, χτισμένος το 1860 και αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της Εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής των αρχών 19^{ου} αιώνα. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/6426/183/27-2-2002, ΦΕΚ 312/Β/15-3-2002)

Ι. Ναός Αγίου Αθανασίου στον Ευαγγελισμό του 16^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 300 μέτρων. Ο ναός χτίστηκε το 1521 και ανήκει στον τύπο της μονόκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής. Από τον παλιό ναό σώζεται μόνο το Ιερό και οι τοιχογραφίες του απεικονίζουν ολόσωμους αγίους και αρκετές ακόμα παραστάσεις. Σημαντικός στοιχείο για το ανό είναι πως οι τοιχογραφίες του ενώ χρονολογούνται στον 16^ο αιώνα, μέχρι σήμερα σώζονται σε άριστη κατάσταση. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/5539/68/18-2-1994, ΦΕΚ 183/Β/18-3-1994)

Ι. Ναός Αγίας Παρασκευής στον Ευαγγελισμό του 19^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 50 μέτρα. Ο ναός είναι μονόχωρος με δίρριχτη στέγη και αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής του 19^{ου} αιώνα. Στο εσωτερικό του σώζονται ελάχιστα τμήματα από τις τοιχογραφίες του καθώς και το ξύλινο τέμπλο του. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/6393/182/27-2-2002, ΦΕΚ 312/Β/15-3-2002)

Ι. Ναός Ευαγγελισμού της Θεοτόκου στον Ευαγγελισμό του 1920 με ακτίνα προστασίας 50 μέτρων. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/6419/189/27-2-2002, ΦΕΚ 312/Β/15-3-2002)

Ι. Ναός Αγίων Αναργύρων στο Λιβάδι του 18^{ου} αιώνα. Ο ναός είναι χτισμένος το 1760 και αποτελεί αξιόλογο δείγμα τρίκλιτης βασιλικής. Στο εσωτερικό του σώζεται το ξυλόγλυπτο τέμπλο του. (ΥΑ Β1/Φ32/66626/3454/4-12-1978, ΦΕΚ 1125/Β/20-12-1978)

Ι. Ναός Αγίου Κωνσταντίνου στο Λιβάδι του 19^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 3 μέτρων. Ο ναός αποτελεί μία τρίκλιτη βασιλική με ενδιαφέροντα αρχιτεκτονικά στοιχεία, αξιόλογο τέμπλο και εικόνες του 18^{ου} αιώνα. Ο ναός χρονολογείται στο 1884, σύμφωνα με την επιγραφή πάνω από την είσοδο του ναού. (ΥΑ ΥΠΠΕ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/69667/2110/22-12-1983, ΦΕΚ 112/Β/2-3-1984)

Ι. Μονή Αγίας Τριάδος και οι εικόνες του παρεκκλησίου του Αγίου Χαραλάμπους στο Λιβάδι του 18^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 200 μέτρων. Πρόκειται για μοναστηριακό συγκρότημα από το οποίο σώζεται το παρεκκλήσιο του Αγίου Χαραλάμπους, που χρονολογείται στο 1760, το καθολικό αφιερωμένο στην Αγία Τριάδα του 1812 και τμήμα σκεπαστής βρύσης. Το τέμπλο χρονολογείται στο δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/ΚΗΡ/32345/1264/26-6-2002, ΦΕΚ 890/Β/15-7-2002)

Ι. Ν. Μεταμορφώσεως στη Δολίχη του 16^{ου} αιώνα. Ο κυρίως ναός είναι μονόκλιτος, αλλά σώζει στοιχεία της βυζαντινής φάσης, κατά την οποία ήταν τρίκλιτος. Το εσωτερικό του καλύπτεται με τοιχογραφίες δύο στρωμάτων, εκ των οποίων το νεότερο

χρονολογείται το 1512. (ΥΑ ΥΠΠΕ/Β1/Φ32/42987/949/18-9-1985, ΦΕΚ 647/Β/29-10-1985)

Ι. Ναός Αγίου Ιωάννου Προδρόμου στο Πύθιο του 17^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 100 μέτρων. Ο ναός βρίσκεται στα ανατολικά του οικισμού και είναι χτισμένος το 1659. Πρόκειται για μία μονόκλιτη βασιλική, ενώ στ παρελθόν ήταν τρίκλιτη, με τοιχογραφίες στο εσωτερικό της. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/64992/1304/18-2-1994, ΦΕΚ 148/Β/4-3-1994)

Ι. Ναός Παναγίας της Θεοτόκου στο Πύθιο του 17^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 500 μέτρων. Ο ναός είναι τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική για την κατασκευή της οποίας χρησιμοποιήθηκε αρχαίο δομικό υλικό. Ο ναός χτίστηκε και αγιογραφήθηκε το 1638 ενώ το ξυλόγλυπτο τέμπλο του χρονολογείται στο 1720. Βόρεια του ναού υπάρχει ένα θολωτό κτίσμα και βορειοανατολικά σώζεται το κυκλικό κωδωνοστάσιο του 19^{ου} αιώνα, το οποίο εικάζεται πως είναι μοναδικό στην Ελλάδα. Αξιόλογο στοιχείο του ναού αποτελεί η τοιχογραφία της Δευτέρας Παρουσίας στον ανατολικό τοίχο του εξωνάρθηκα ενώ εντύπωση προκαλούν τα εξωτερικά υποστυλώματα του ναού, η βάση των οποίων είναι κίονες της κλασσικής εποχής. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/64990/1311/18-2-1994, ΦΕΚ 170/Β/17-3-1994)

Ασκητήριο Παμμεγίστων Ταξιαρχών στο Πύθιο του 1339. Αποτελείται από πέντε μικρούς ακανόνιστους συνεχόμενους χώρους, οι οποίοι διαμορφώνονται στη φυσική κοιλότητα του βράχου. Οι διαχωριστικοί τοίχοι φέρουν λείψανα τοιχογραφιών, εκ των οποίων σώζονται μόνο οι παραστάσεις των Αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ και χρονολογούνται στον 14ο αιώνα. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/ΚΗΡ/6400/180/22-3-2002, ΦΕΚ 408/Β/4-4-2002)

Ασκητήριο του Τιμίου Σταυρού στο Πύθιο του 1339. Αποτελείται από τρεις μικρότερους ακανόνιστους συνεχόμενους χώρους, οι οποίοι διαμορφώνονται στη φυσική κοιλότητα του βράχου. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/ΚΗΡ/6407/191/14-3-2002, ΦΕΚ 452/Β/12-4-2002)

Ι. Ναός Αγίας Κυριακής στο Πύθιο του 18^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 50 μέτρων. Πρόκειται για ένα μικρό, μονόχωρο, λιθόκτιστο ναό. Από τις τοιχογραφίες του σώζονται ελάχιστα στοιχεία. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/6418/185/27-2-2002, ΦΕΚ 328/Β/19-3-2002)

Ι. Μ. Αγίου Αντωνίου στην Κοκκινόγη του 18^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 500 μέτρων. Η μονή περιβάλλεται από ψηλό τοίχο και διαθέτει ερείπια κελιών, αποθηκευτικούς χώρους, το παρεκκλήσι του Αγίου Γεωργίου και μια θολωτή βρύση. Το καθολικό είναι τρίκλιτη βασιλική με γυναικωνίτη στα δυτικά. Η ανέγερση του ναού τοποθετείται στο 1755 ενώ οι τοιχογραφίες στα εσωτερικά είναι νεότερες. (ΥΑ ΥΠΠΕ/Β1/Φ32/26681/576/17-6-1985, ΦΕΚ 424/Β/9-7-1985 και ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/64993/1305/3-5-1994, ΦΕΚ 384/Β/24-5-1994)

Ι. Ναός Αγίας Παρασκευής και παρεκκλήσιο Αγίου Χαραλάμπους στον Κοκκινοπηλό του 18^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 100 μέτρων. Ο ναός είναι τρίκλιτη βασιλική του 1732-1746. Οι τοιχογραφίες του σώζονται μόνο στο Ιερό και το τέμπλο του είναι ξυλόγλυπτο του 1851. Βόρεια του ναού βρίσκεται το παρεκκλήσι του Αγίου Χαραλάμπους, που αποτελεί ένα μονόχωρο ναΰδριο με τοιχογραφίες. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/37248/1307/9-12-1999, ΦΕΚ 2253/Β/31-12-1999)

Ι. Ναός Αγίου Νικολάου στο Φλάμπουρο του 12^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 500 μέτρων. Ο ναός βρίσκεται στα νότια του οικισμού και αποτελεί μονόκλιτη βασιλική με νάρθηκα. Το κτίριο παρουσιάζει διάφορες οικοδομικές φάσεις από τις οποίες η παλαιότερη, σύμφωνα με επιγραφή στο δυτικό τοίχο, είναι του 1166, ενώ ο εσωτερικός του διάκοσμος χρονολογείται το 1768. Επίσης, σε πολύ μικρή απόσταση από το ναό, σώζονται λείψανα λουτρού ρωμαϊκών ή παλαιοχριστιανικών χρόνων. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/64996/1300/3-5-1994, ΦΕΚ 378/Β/20-5-1994)

Ι. Ναός Αγίας Τριάδος στη Συκαμινέα του 18ου αιώνα με ακτίνα προστασίας 500 μέτρων. Ο ναός βρίσκεται 5 χλμ βόρεια της Συκαμινέας, στη θέση του παλαιού

οικισμού και χρονολογείται στο 1710, σύμφωνα με μία λίθινη επιγραφή. Αποτελεί μία τρίκλιτη Βασιλική με νάρθηκα και εξωνάρθηκα. Η δόμηση του ναού είναι από αργολιθοδομή και η σκεπή του από λίθινες πλάκες, ενώ το εσωτερικό του καλύπτεται όλο από τοιχογραφίες. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/52404/1220 π.ε./2-2-1987, ΦΕΚ 302/Β/17-6-1987 και ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/64991/1312/3-5-1994, ΦΕΚ 373/Β/19-5-1994)

Ι. Ναός Αγίου Δημητρίου στην Κρυόβρυση του 19^{ου} αιώνα. Αποτελεί μία τρίκλιτη λιθόκτιστη βασιλική με νάρθηκα. Οι τοιχογραφίες του χρονολογούνται στο 1904 ενώ στο τέμπλο υπάρχουν εικόνες του 1883-84. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/6406/192/27-2-2002, ΦΕΚ 312/Β/15-3-2002)

Ι. Μονή Σπαρμού στο Σπαρμό του 17^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 100 μέτρων. Το μοναστηριακό συγκρότημα έχει σχήμα ορθογώνιο και περιβάλλεται από ψηλό περίβολο και διώροφα κελιά. Στο κέντρο του βρίσκεται το καθολικό που είναι μονόχωρος ναός με νάρθηκα, το εσωτερικό του οποίου καλύπτεται με τοιχογραφίες. Το μοναστήρι είναι χτισμένο το 1633. Στη νότια πτέρυγα των κελιών υπάρχει το παρεκκλήσιο του Αγίου Χαραλάμπους με τετράγωνη κάτοψη και τοιχογραφίες του 1755. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/43745/860/3-11-1992, ΦΕΚ 668/Β/12-11-1992)

Ι. Μονή Κανάλων Καρυάς του 17^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 500 μέτρων. Πρόκειται για ένα κτίσμα του 1883 που χτίστηκε πάνω σε παλαιότερο και αρχιτεκτονικά ανήκει στους σύνθετους τετρακίονιους με υπερυψωμένο γυναικωνίτη. Μεταξύ της Τραπεζαρίας και του καθολικού βρίσκεται το παρεκκλήσι του Αγίου Δημητρίου, που αποτελεί ένα μονόχωρο ναύδριο με ωραίες τοιχογραφίες. Ο ναός είναι χτισμένος το 1681 ενώ αγιογραφήθηκε το 1696. Στο καθολικό και στην Τραπεζαρία σώζονται τοιχογραφίες και στη βόρεια πλευρά της μονής υπάρχουν δύο αξιόλογες και όμοιες κρήνες. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/5546/70/3-5-1994, ΦΕΚ 373/Β/19-5-1994)

Ι. Ναός Αγίου Νικολάου στην Καρυά του 19^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 50 μέτρων. Ο ναός αποτελεί τρίκλιτη βασιλική με τρούλο και τριώροφο κωδωνοστάσιο. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/ΚΗΡ/6415/188/14-3-2002, ΦΕΚ 452/Β/12-4-2002)

Ι. Ναός Αγίου Γεωργούλη στο Δομένικο του 17^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 1000 μέτρων. Ο ναός είναι μονόχωρος και ξυλόστεγος και για την κατασκευή του χρησιμοποιήθηκε αρχαίο δομικό υλικό ενώ στα στους τοίχους και στα δάπεδα είναι εντοιχισμένα βυζαντινά θωράκια. Το εσωτερικού του ναού καλύπτεται με τοιχογραφίες του 17^{ου} αιώνα, ενώ το ξυλόγλυπτο τέμπλο και οι εικόνες του χρονολογούνται το 1814. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/48537/1012/11-11-1993, ΦΕΚ 886/Β/6-12-1993)

Ι. Ναός Γεννήσεως Θεοτόκου (Παναγία Βριζόστι) ο οποίος βρίσκεται μεταξύ των οικισμών του Δομένικου και του Μεσοχωρίου, πάνω σε ύψωμα, του 16^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 1000 μέτρων. Ο ναός είναι τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική με τοιχογραφίες οι οποίες σώζονται στο μεγαλύτερο μέρος του ναού. Η παλαιότερη τοιχογραφία είναι του 1515 ενώ η νεότερη του 1673. Όμως, το μνημείο έχει υποστεί αρκετές επεμβάσεις μεταγενέστερες με αποτέλεσμα να αλλοιωθεί αρκετά. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/48503/1006/12-11-1993, ΦΕΚ 886/Β/6-12-1993)

Ι. Ναός Αγίου Βησσαρίωνος στο Δομένικο του 1600 με ακτίνα προστασίας 1000 μέτρων. Ο ναός είναι μονόχωρος ξυλόστεγος με ξύλινες κιονοστοιχίες. Στη νοτιοανατολική γωνία του ναού σώζεται πυργόμορφο κωδωνοστάσιο ενώ σώζονται και τοιχογραφίες εσωτερικά και εξωτερικά του ναού. Αξιόλογα στοιχεία του μνημείου αποτελούν η τοιχογραφία με την απεικόνιση του τροχού της ζωής και του ζωδιακού κύκλου, ενώ στο νότιο τοίχο του νάρθηκα υπάρχουν πολλά ακιδογραφήματα με απεικονίσεις πλοίων και ζώων. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/48504/1014/12-11-1993, ΦΕΚ 886/Β/6-12-1993)

Ι. Ναός Αγίου Γεωργίου στο Δομένικο βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου με ακτίνα προστασίας 1000 μέτρων. Ο ναός είναι τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική. Ο ναός κατά τη βυζαντινή περίοδο χτίστηκε πάνω σε βασιλική της παλαιοχριστιανικής

περιόδου. Στο εσωτερικό του σώζονται τοιχογραφίες του 1611 και του 1615, ενώ αξιόλογα στοιχεία του ναού αποτελούν τα ψηφιδωτά δάπεδα της παλαιοχριστιανικής περιόδου στο νάρθηκα του ναού. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/48536/1013/23-11-1993, ΦΕΚ 916/Β/21-12-1993)

Ι. Ναός Αγίου Δημητρίου στο Δομένικο του 17^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 1000 μέτρων. Ο ναός αποτελεί μία μονόκλιτη ξυλόστεγη βασιλική, στο εσωτερικό της οποίας σώζονται τοιχογραφίες του 17^{ου} αιώνα. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/48532/1007/23-11-1993, ΦΕΚ 916/Β/21-12-1993)

Ι. Ναός Αγίου Νικολάου στο Δομένικο του 16^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 200 μέτρων. Ο ναός είναι μονόχωρος, ξυλόστεγος με τοιχογραφίες στο εσωτερικό του 1583 και το τέμπλο του είναι ξυλόγλυπτο και επιχρυσωμένο. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/37247/1308/9-12-1999, ΦΕΚ 2253/Β/31-12-1999)

Ι. Ναός Αγίας Παρασκευής στο Αμούριο του 19^{ου} αιώνα. Ο ναός αποτελεί τρίκλιτη βασιλική με μεταγενέστερο τον γυναικωνίτη. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/50345/1649/23-11-2001, ΦΕΚ 1635/Β/7-12-2001)

Ι. Ναός Αγίου Γεωργίου στη Μαγούλα του 19^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 50 μέτρων. Ο ναός αποτελεί τρίκλιτη βασιλική με υπερυψωμένο το κεντρικό κλίτος στη δυτική πλευρά και μία κόγχη στην ανατολική πλευρά. Κατά μήκος της νότιας πλευράς υπάρχει στοά και κωδωνοστάσιο μεταγενέστερης οικοδομικής φάσης από αυτή του ναού. Ο ναός κτίστηκε και αγιογραφήθηκε το 1847, σύμφωνα με μια επιγραφή στο εσωτερικό του ναού. Από τις τοιχογραφίες του σώζονται ορισμένα τμήματα στο βόρειο και νότιο τοίχο. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/6397/181/27-2-2002, ΦΕΚ 328/Β/19-3-2002)

Ι. Ναός Αγίου Νικολάου στο Μεγάλο Ελευθεροχώρι του 18^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 50 μέτρων. Αποτελεί μία τρίκλιτη λιθόκτιστη βασιλική με εξωνάρθηκα και

στοά κατά μήκος της νότιας πλευράς, ενώ στα βορειοδυτικά υπάρχει ένα διώροφο κωδωνοστάσιο. Το εσωτερικό του ναού καλύπτεται όλο με τοιχογραφίες τμήμα των οποίων χρονολογείται στα 1800. Ο ναός κτίστηκε το 1765 και ενώ οι εικόνες στο ξυλόγλυπτο τέμπλο του χρονολούνται στο 1776. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/ΚΗΡ/6391/198/14-3-2002, ΦΕΚ 452/Β/12-4-2002)

Ι. Μονή Αναλήψεως Σωτήρος στη Συκέα του 17ου αιώνα με ακτίνα προστασίας 100 μέτρων. Η μονή περιλαμβάνει το καθολικό, τα κελιά και βοηθητικούς χώρους. Το καθολικό της μονής είναι αθωνικού τύπου (σταυροειδής εγγεγραμμένος με πλάγιους χώρους) με οκταγωνικό τρούλο και αποτελεί το χαρακτηριστικότερο δείγμα αυτού του τύπου στην περιοχή. Στο εσωτερικό του διατηρεί αρκετά τμήματα του τοιχογραφικού διακόσμου, το ξυλόγλυπτο τέμπλο του 1766 και τον επισκοπικό θρόνο. Σύμφωνα με μία επιγραφή στην είσοδο, ο ναός κτίστηκε και αγιογραφήθηκε το 1649. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/64995/1301/18-2-1994, ΦΕΚ 148/Β/4-3-1994)

Ι. Ναός Αγίας Παρασκευής στη Συκέα του 18^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 100 μέτρων. Ο ναός βρίσκεται στα βορειοανατολικά του οικισμού και αποτελεί μονόκλιτη βασιλική με ξυλόγλυπτο τέμπλο του 1800. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/64994/1302/18-2-1994, ΦΕΚ 149/Β/4-3-1994)

Ι. Ναός Αγίου Δημητρίου στη Συκιά του 19^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 50 μέτρων. Πρόκειται για τρίκλιτη βασιλική με γυναικωνίτη. Στο εσωτερικό του σώζεται ένα μικρό τμήμα των τοιχογραφιών του καθώς και αρκετές εικόνες του 19^{ου} αιώνα. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/6412/184/27-2-2002, ΦΕΚ 328/Β/19-3-2002)

Ι. Ναός Αγίου Αθανασίου στην Τσαπουρνιά του 18ου αιώνα με ακτίνα προστασίας 100 μέτρων. Βρίσκεται πάνω σε ύψωμα βορειοανατολικά του οικισμού και αποτελεί ένα μονόχωρο ναύδριο από αργολιθοδομή και ξύλινη στέγη καλυμμένη με σχιστολιθικές πλάκες. Στο εσωτερικό του και, συγκεκριμένα στο χώρο του Ιερού, σώζονται τοιχογραφίες καλής τέχνης. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/5545/73/3-5-1994, ΦΕΚ 384/Β/24-5-1994)

Ι. Μονή Αγίας Τριάδος στα Γιαννωτά του 19^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 300 μέτρων. Ο ναός ανήκει σε παραλλαγή του μονόκλιτου στραυροειδούς τύπου και στεγάζεται με σχιστολιθικές πλάκες. Περιλαμβάνει τοιχογραφίες του 1867 και ξυλόγλυπτο τέμπλο και είναι συνδεδεμένο με τη δράση του αρματολού Νικοτσάρα. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/5528/75/3-5-1994, ΦΕΚ 406/Β/3-6-1994)

Ι. Ναός Αγίας Τριάδος στα Γεράνεια του 19^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 100 μέτρων. Ο ναός ανήκει στις τρίκλιτες κεραμοσκεπείς βασιλικές με ανοιχτή στοά στη βόρεια πλευρά. Αποτελεί κτίσμα του 1875 και περιλαμβάνει ξύλινο τέμπλο και εικόνες του 1875, ενώ αγιογραφήθηκε το 1902. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/5547/69/3-5-1994, ΦΕΚ 371/Β/19-5-1994)

Ι. Ναός Αγίου Αθανασίου στη Μηλέα του 1888 με ακτίνα προστασίας 100 μέτρων. Ο ναός βρίσκεται στο κέντρο του χωριού και είναι πρόσφατα ανακαινισμένος. Αποτελεί τρίκλιτη βασιλική και περιλαμβάνει ξυλόγλυπτο τέμπλο και εικόνες του 19^{ου} αιώνα, ενώ από τις τοιχογραφίες του σώζονται ορισμένες στο Ιερό (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/ΚΗΡ/56033/2116/10-12-1998, ΦΕΚ 1337/Β/31-12-1998)

Ι. Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου στο Σαραντάπορο του 18^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 500 μέτρα. Πρόκειται για ένα εγκαταλελειμμένο μοναστηριακό συγκρότημα από το οποίο σώζεται μόνο το καθολικό και μερικά δωμάτια από τα κελιά. Το καθολικό αποτελεί μία τρίκλιτη βασιλική με τοιχογραφίες στο εσωτερικό καθώς και εξωτερικό του. Αξιόλογο στοιχείο του μνημείου αποτελεί η μεγάλη παράσταση της Δευτέρας Παρουσίας στον εξωτερικό δυτικό τοίχο. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/ΚΗΡ/37250/1305/5-11-1999, ΦΕΚ 2046/Β/22-11-1999)

Ι. Ναός Αγίας Παρασκευής στο Σαρανταντάπορο του 19^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 50 μέτρων. Πρόκειται για μονόχωρο λιθόκτιστο ναό μικρών διαστάσεων και αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της Εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής του 19^{ου} αιώνα. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/6398/196/27-2-2002, ΦΕΚ 312/Β/15-3-2002)

Ι. Ναός Αγίου Νικολάου στο Σαραντάπορο του 18^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 50 μέτρων. Ο ναός είναι μικρών διαστάσεων, λιθόκτιστος και μονόχωρος. Από τα τμήματα των τοιχογραφιών που σώζονται μπορούν να χρονολογηθούν στα τέλη του 18^{ου} αιώνα. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/ΚΗΡ/6384/190/14-3-2002, ΦΕΚ 452/Β/12-4-2002)

Ι. Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου (Παλαιομονάστηρο) στο Σαραντάπορο του 19^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 50 μέτρων. Ο ναός είναι λιθόκτιστος και με μικρές διαστάσεις, με ημικυκλική κόγχη ανατολικά και δίρριχτη στέγη. Στο δεξιό τμήμα του έχει εντοιχισθεί λιθανάγλυφο, στο ανώτερο τμήμα του οποίου παρουσιάζεται μια παράσταση συμβόλων της Σταύρωσης και εκατέρωθεν αυτών την ημερομηνία 19/ΙΑΝ/18/19 ενώ στο κάτω μέρος σώζεται μία ελληνιστική επιγραφή, σε έξι στίχους, η οποία μαρτυρεί το όνομα ΑΝΤΙΓΟΝΟΣ. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/ΚΗΡ/6395/197/14-3-2002, ΦΕΚ 452/Β/12-4-2002)

Ι. Ναός Αγίας Παρασκευής στο Λυκούδι του 18^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 50 μέτρων. Ο ναός είναι τρίκλιτη βασιλική και αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής του 18^{ου} αιώνα. Το τέμπλο του είναι κτιστό και έχει εικόνες του 1919. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/6422/186/27-2-2002, ΦΕΚ 328/Β/19-3-2002)

Ι. Ναός Αγίου Γεωργίου στο Λυκούδι του 19^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 50 μέτρων. Βρίσκεται πάνω σε ύψωμα ανατολικά του οικισμού. Αποτελεί μία μονόκλιτη κεραμοσκεπής βασιλική και διαθέτει τέμπλο και εικόνες του 1841. Τα τελευταία χρόνια ο ναός ανακαινίστηκε και το αποτέλεσμα ήταν να αλλάξει εντελώς η αρχική μορφή του ναού. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/6413/187/27-2-2002, ΦΕΚ 312/Β/15-3-2002)

Ι. Ναός Αγίας Παρασκευής στην Άζωρο του 19^{ου} αιώνα με ακτίνα προστασίας 50 μέτρων. Ο ναός είναι μονόχωρος και μικρών διαστάσεων και είναι χτισμένος το 1885,

σύμφωνα με επιγραφή στη νοτιοανατολική πλευρά του. (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/ΚΗΡ/6399/ 195/14-3-2002, ΦΕΚ 452/Β/12-4-2002)

Κηρυγμένα Νεότερα μνημεία

Εκτός από τα μνημεία της Αρχαίας και Βυζαντινής εποχής, ο Δήμος Ελασσόνας περιλαμβάνει και αρκετά μνημεία νεότερης εποχής. Αρμόδιος φορέας για την προστασία και συντήρησή τους είναι η ΥΝΜΤΕ Θεσσαλίας με έδρα το Βόλο. Από το πλήθος των μνημείων, αυτά που έχουν θεσμοθετηθεί είναι ελάχιστα και πρόκειται για τα εξής:

Κτίριο παλαιού Τελωνείου στην Ελασσόνα, το οποίο χαρακτηρίζεται ως 'έργο τέχνης' καθώς παρουσιάζει ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον ως προς τη σύνθεση του των όγκων του καθώς και τα επιμέρους μορφολογικά στοιχεία του. Κατασκευάστηκε το 1881 και λειτούργησε ως τελωνείο μέχρι και το 1912, ενώ στη συνέχεια λειτούργησε ως καπνοβιομηχανία ως το 1926. Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, είχε εγκατασταθεί στο Τελωνείο το 2^ο δημοτικό σχολείο ενώ το 1960 πυρπολήθηκε και καταστράφηκε. Όμως, με την κινητοποίηση τοπικών φορέων αποκαταστάθηκε πλήρως και ανακατασκευάστηκε και πρόκειται να φιλοξενήσει την αρχαιολογική συλλογή της πόλης με ευρήματα της ευρύτερης περιοχής. (ΥΑ ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/2638/840/8-2-1980, ΦΕΚ 289/Β/21-3-1980)

Αρχοντικό Ταζέ στο Λιβάδι, το οποίο παρουσιάζει ιδιαίτερα σημαντικό αρχιτεκτονικό και μορφολογικό ενδιαφέρον. Το συγκεκριμένο αρχοντικό αποτελεί ένα από τα ελάχιστα παραδείγματα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής με φρουριακό χαρακτήρα που απέμειναν στην περιοχή. (ΥΑ ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/112/8218/6-2-1979, ΦΕΚ 171/Β/20-2-1979)

Κτίριο Κοντοφάκα στην Τσαριτσάνη, το οποίο χτίστηκε το 1866 και αποτελεί σημαντικό δείγμα λαϊκής αρχιτεκτονικής του 19^{ου} αιώνα. Διατηρεί σε καλή κατάσταση το διάκοσμο και τον παραδοσιακό του εξοπλισμό και διαθέτει πλακοστρωμένη αυλή,

διαμορφωμένη με παρτέρια. (ΥΑ ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/3492/71618/5-1-1984, ΦΕΚ 148/Β/15-3-1984)

3.2.2 Μη θεσμοθετημένα στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς

Η περιοχή μελέτης εκτός από τους παραπάνω κηρυγμένους αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία περιλαμβάνει και πλήθος στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς που δεν είναι θεσμοθετημένα. Στην παρούσα εργασία γίνεται μια προσπάθεια για την καταγραφή όσο το δυνατόν περισσότερων στοιχείων, τα οποία έχουν σημαντική ιστορική ή και αρχιτεκτονική αξία, με σκοπό την ανάδειξή τους. Πολλά από τα στοιχεία αποτελούν μνημεία της Βυζαντινής Εποχής, θέσεις της Προϊστορικής και Κλασσικής εποχής, αξιόλογα δείγματα τοπικής λαϊκής αρχιτεκτονικής καθώς και τόπους ιστορικής σημασίας. Όμως, για τα περισσότερα από αυτά δεν υπάρχουν πληροφορίες, με αποτέλεσμα να γίνεται μία απλή αναφορά τους.

Όσον αφορά τα στοιχεία Προϊστορικής και Κλασσικής Εποχής, έχουν εντοπιστεί ορισμένες ‘μαγούλες’ διάσπαρτες στην περιοχή μελέτης. Αρχικά, όμως, πρέπει να αποσαφηνιστεί η σημασία του όρου «μαγούλα». Ως ‘μαγούλες’ χαρακτηρίζονται οι χαμηλές χερσαίες εξάρσεις του εδάφους που καλύπτουν τα λείψανα προϊστορικών οικισμών. Ουσιαστικά, πρόκειται για προεξοχές, μη φυσικές, σε επίπεδες επιφάνειες (Γαλλής, 1992). Στην περιοχή μελέτης, έχουν εντοπιστεί οχτώ μαγούλες, από τις οποίες οι περισσότερες συγκεντρώνονται στο νότιο τμήμα του δήμου και είναι οι εξής (Γαλλής, 1992):

- Στο Δομένικο, σε απόσταση 500 μέτρων από οικισμό με ευρήματα νεολιθικής εποχής
- Στην Ελασσόνα έχουν εντοπιστεί δύο. Η πρώτη βρίσκεται στα βορειοδυτικά του σημερινού οικισμού, κάτω από το μοναστήρι της Παναγίας Ολυμπιώτισσας, με ευρήματα νεολιθικής εποχής, της εποχής του χαλκού καθώς και κλασσικής και βυζαντινής εποχής. Η δεύτερη έχει εντοπιστεί στη θέση «Βοϊδιανά», ένα χιλιόμετρο νότια του οικισμού με ευρήματα νεολιθικής εποχής.
- Στο Κεφαλόβρυσο, 700 μέτρα βόρεια του σημερινού οικισμού και περιλαμβάνει ευρήματα νεολιθικής εποχής.
- Στο χωριό Μαγούλα, το οποίο είναι χτισμένο πάνω στη μαγούλα.

- Στην Τσαριτσάνη, τρία χιλιόμετρα νοτιοδυτικά του οικισμού στη θέση «Χασάν Μαγούλα»
- Στο Πύθιο, στη θέση ‘Τοπόλιανη’ σε απόσταση 400 μέτρων βορειοανατολικά της ναού της Παναγιάς και 3,5 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά του οικισμού με ευρήματα νεολιθικά και της εποχής του Χαλκού.
- Στο Σαραντάπορο, 4,5 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά του οικισμού με ευρήματα της Νεολιθικής Εποχής.

Επίσης, έχουν βρεθεί ίχνη προϊστορικών οικισμών στο Παλαιόκαστρο που πιθανολογείται ότι πρόκειται για την αρχαία πόλη Μονδαία, η οποία όμως δεν έχει ταυτιστεί μέχρι στιγμής. Επίσης, τα λείψανα στο Δομένικο πιθανότατα να ανήκουν στις αρχαίες Χυρετίες, αλλά και αυτή δεν έχει ταυτιστεί ακόμα. Τέλος,

Τα στοιχεία της Βυζαντινής Εποχής τα οποία δεν έχουν θεσμοθετηθεί αφορούν κυρίως ναούς:

- Ι. Ναός Αγίου Αθανασίου στο Δομένικο του 18^{ου} αιώνα. Πρόκειται για μονόχωρο ναό με εξωνάρθηκα που χρονολογείται στις αρχές του 18^{ου} αιώνα και διατηρεί σε πολύ καλή κατάσταση τους τοιχογραφίες του.
- Ι. Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου στον Ευαγγελισμό του 18^{ου} αιώνα. Πρόκειται για μονόχωρο κεραμοσκεπή ναό, το εσωτερικό του οποίου καλύπτεται ολόκληρο από τοιχογραφίες και περιλαμβάνει το ξυλόγλυπτο τέμπλο του. Ο ναός είναι χτισμένος, σύμφωνα με επιγραφή, το 1714.
- Ι. Μονή Παλαιοκαρυάς στην Κρανέα του 17^{ου} αιώνα. Το καθολικό είναι αθωνικού τύπου και στα ΒΑ. του δεσπόζει ισχυρός πύργος

Εκτός όμως από τα παραπάνω, υπάρχει ακόμα ένα σημαντικός αριθμός ναών της Βυζαντινής εποχής, για τα οποία δεν υπάρχουν όμως αρκετές πληροφορίες και παρότι έχουν αναγνωριστεί από την 7^η ΕΒΑ, δεν έχουν κηρυχτεί (Πίνακας IV)

Όσον αφορά τα πολιτιστικά στοιχεία νεότερης εποχής αποτελούνται κυρίως από κτίρια που είτε έχουν κάποια ιδιαίτερα μορφολογικά χαρακτηριστικά, είτε αποτελούν δείγματα της τοπικής λαϊκής αρχιτεκτονικής. Όμως, εντοπίζονται και αρκετά πέτρινα γεφύρια σε διάφορα σημεία του δήμου. Άλλα μνημεία που ανήκουν σε αυτή την ενότητα είναι κάποια ιστορικά κτίρια/ μνημεία που αποτελούν σημεία αναφοράς στην ιστορική εξέλιξη του τόπου.

Πιο αναλυτικά, έπειτα από επιτόπια έρευνα και συζήτηση με τους κατοίκους σε οικισμούς της περιοχής μελέτης, παρατηρήθηκε πως έχουν διασωθεί ορισμένα κτίρια που χρονολογούνται στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Γενικά, από την περίοδο αυτή δεν υπάρχουν πολλά στοιχεία καθώς τα περισσότερα χωριά κήκαν και καταστράφηκαν από τα Γερμανικά στρατεύματα την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ωστόσο έχουν διασωθεί ορισμένα κτίρια που αποτελούν δείγματα της τοπικής λαϊκής αρχιτεκτονικής. Τα κτίρια αυτά ήταν κατά κύριο λόγο κατοικίες και συναντώνται στον οικισμό του Λυκουδίου, ο οποίος ήταν ένας από τους οικισμούς που δεν κήκαν. Σήμερα όμως, κανένα από αυτά δεν κατοικείται καθώς δε συντηρήθηκαν μέσα στο πέρασμα των χρόνων με αποτέλεσμα να βρίσκονται σε ετοιμόρροπη κατάσταση. Το πιο χαρακτηριστικό και ιδιαίτερο κτίριο είναι αυτό που εντοπίζεται στο βόρειο τμήμα του οικισμού και συνδέεται άμεσα με την ιστορία του. Επίσης, στον οικισμό των Γερανείων και των Καλυβίων συναντώνται ορισμένα κτίρια της εποχής αυτής που αποτελούν δείγματα των παραδοσιακών αγροτόσπιτων της περιοχής. Τα παραπάνω κτίρια είναι κυρίως πέτρινα με εξαίρεση ορισμένα τα οποία έχουν δομηθεί με πλιθιά.

Όσον αφορά τα παραδοσιακά κτίρια, εντοπίζονται κυρίως στους οικισμούς του Λιβαδίου και της Τσαριτσάνης. Συγκεκριμένα, στον οικισμό του Λιβαδίου συναντώνται πετρόχιστα σπίτια και πολλά αρχοντικά με ιδιαίτερα μορφολογικά χαρακτηριστικά. Επίσης, είναι ο μόνος οικισμός στο δήμο Ελασσόνας που διαθέτει καλντερίμια και λιθόστρωτους δρόμους καθώς και άλλα στοιχεία παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Στον οικισμό της Τσαριτσάνης υπάρχουν, επίσης, σημαντικά δείγματα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής που διασώθηκαν και αφορούν παλιές παραδοσιακές πέτρινες κατοικίες καθώς και πυργόσπιτα. Σημαντικό κτίριο του οικισμού αποτελεί η Οικονόμειος Σχολή που κατασκευάστηκε το 1910 και ήταν το μοναδικό πρότυπο γυμνάσιο του κράτους στην τότε επαρχία Ελασσόνας μέχρι και το 1943.

Ακόμη, όπως προαναφέρθηκε, στην περιοχή μελέτης υπάρχουν αρκετά πέτρινα γεφύρια, τα οποία συναντώνται κυρίως μέσα σε δάση και πολλά από αυτά βρίσκονται σε αρκετά καλή κατάσταση. Όμως επειδή δεν υπάρχουν πολλά στοιχεία για αυτά, θα γίνει μια απλή αναφορά τους. Τα γεφύρια που εντοπίζονται στο δήμο Ελασσόνας είναι: 'το γεφύρι της Δαμασκηνούς' στην Βερδικούσια, στην Άκρη στη θέση 'Κούφαλο', στη Συκιά η 'Γέφυρα του Μπακάλη', στο Φλάμπουρο το 'γεφύρι της Γιάνναινας' και στο Λιβάδι στη θέση 'Μαρούλι' και τα γεφύρια 'του Αγίου Γεωργίου' και του 'Καλογήρου'

στο Δομένικο. Το μόνο γεφύρι για οποίο υπάρχουν ελάχιστα στοιχεία είναι το τοξωτό γεφύρι της Ελασσόνας το οποίο συνδέει την ανατολική και τη δυτική πλευρά της πόλης. Η χρονολογία κατασκευής του είναι άγνωστη αλλά προσδιορίζεται μέσα στον 17^ο αιώνα (Ελασσόνα-Όλυμπος, 2012).

Επίσης, στην περιοχή υπάρχουν κτίρια και μνημεία ιστορικής σημασίας. Από τα σημαντικότερα είναι το 'Χάνι Χατζηγάγου' το οποίο βρίσκεται στο 60^ο χιλιόμετρο της Εθνικής οδού Λαρίσης-Κοζάνης, δίπλα στο μουσείο της Μάχης του Σαρανταπόρου και κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων της Μάχης του Σαρανταπόρου αποτέλεσε το πολεμικό στρατηγείο. Σήμερα διατηρείται σε άριστη κατάσταση και έχει μετατραπεί σε μουσείο όπου φυλάσσονται φωτογραφίες της μάχης και προσωπικά αντικείμενα των στρατηγών της εποχής. Άλλα στοιχεία ιστορικής σημασίας αποτελούν οι οροθετικοί σταθμοί στο Μεγάλο Ελευθεροχώρι που αποτελούσαν τα ελληνοτουρκικά σύνορα του 1811. Ερείπια των οροθετικών σταθμών διακρίνονται επίσης στα δυτικά της εθνικής οδού Λαρίσης-Κοζάνης, επί του αυχένα της Μελούνας.

Εκτός όμως από τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία που αναλύονται παραπάνω, η περιοχή, λόγω του σημαντικού ρόλου που διαδραμάτισε στη σύγχρονη ελληνική ιστορία, διαθέτει τόπους σημαντικής ιστορικής σημασίας. Ένας από αυτούς είναι τα στενά της Βολουστάνας ή αλλιώς τα στενά του Σαρανταπόρου όπου έλαβε χώρα η μάχη του Σαρανταπόρου στις 9 Οκτωβρίου το 1912 και χάρις αυτή μπόρεσε ο ελληνικός στρατός να προχωρήσει προς την απελευθέρωση της Μακεδονίας. Στην ίδια περιοχή, λίγα χιλιόμετρα νοτιότερα, στις 21 Ιουνίου το 1943 στήθηκε ενέδρα σε Γερμανούς στρατιώτες, οι οποίοι στην πλειοψηφία τους εξοντώθηκαν. Σκοπός αυτής της φάλαγγας ήταν να κερδίσουν την προσοχή του Γερμανικού στρατού προκειμένου να επιτευχθεί η απόβαση των 'Συμμάχων' στην Ιταλία. Στη συνέχεια, ως αντίποινα, οι Γερμανοί έκαψαν πάνω από 20 χωριά στην περιοχή και εκτέλεσαν πολλούς κατοίκους (Ζιαβλιάκης Π., 1999). Ένας ακόμα τόπος ιστορικής σημασίας βρίσκεται στον οικισμό του Δομένικου, στη θέση «Καυκάκι» όπου στις 16 Φεβρουαρίου το 1943 εκτελέστηκαν 150 κάτοικοι του χωριού από Ιταλούς στρατιώτες. Στο σημείο αυτό σήμερα έχει στηθεί ένα μνημείο καθώς και ένα εκκλησάκι του Αγίου Νεκταρίου προς τιμή των εκτελεσθέντων.

3.2.3 Άυλη πολιτιστική κληρονομιά

Εκτός όμως τα υλικά πολιτιστικά αγαθά, η περιοχή του δήμου διαθέτει ένα σημαντικό απόθεμα άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Γενικότερα, λόγω της γεωγραφικής του θέσης αποτέλεσε στο παρελθόν σταυροδρόμι μετακινούμενων πληθυσμών και σε συνδυασμό με τα χειμαδιά (τοποθεσίες κατάλληλες για διαμονή των μετακινούμενων κοπαδιών και πληθυσμών κατά τους χειμερινούς μήνες), ο δήμος Ελασσόνα αποτελείται από ένα μωσαϊκό πληθυσμών (Βλάχοι, Σαρακατσάνοι, Κοπατσαραίοι, πρόσφυγες από Μικρά Ασία και Πόντο και ντόπιους). Από τους πληθυσμούς αυτούς με το πέρασμα των χρόνων κάποιοι έχουν ενσωματωθεί προσθέτοντας όμως ο καθένας το στίγμα του, ενώ άλλοι αφομοιώθηκαν πλήρως από τις τοπικές κοινωνίες. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω είναι ο σημερινός Δήμος Ελασσόνας να χαρακτηρίζεται ως ένα μωσαϊκό πολιτισμών, καθώς σε πολλούς από τους οικισμούς της περιοχής διατηρούνται μέσα στο πέρασμα των χρόνων πολλά από τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των προαναφερθέντων πληθυσμών. Μάλιστα, στον οικισμό του Μικρού Ελευθεροχωρίου, έχει στηθεί ένα 'οικισμός' από παραδοσιακές καλύβες των Σαρακατσάνων από τοπικούς πολιτιστικούς συλλόγους της περιοχής.

Τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά, που αναφέρθηκαν προηγουμένως, αφορούν τη γλώσσα (τοπική διάλεκτος, βλάχικα, ποντιακά), τα ήθη και τα έθιμα και συγκεκριμένα: τα αποκριάτικα τραγούδια και το έθιμο των 'Λαζαρίνων' στο Δρυμό, τις 'ντούφες' στο Λιβάδι, τα 'ρακουτσάρια' στα χωριά της ΔΕ Ποταμιάς, τα 'μπαμπαλιούρια' της Πρωτοχρονιάς στα χωριά της ΔΕ Σαρανταπόρου, οι 'φανοί' και οι φωτιές την περίοδο των αποκριών σε όλα σχεδόν τα χωριά του δήμου (Χατζή, 2012). Πολλές επιρροές παρατηρούνται ακόμη και στην τοπική κουζίνα καθώς η 'βλάχικη κουζίνα' διαφέρει αρκετά από την 'προσφυγική' καθώς και από την 'ντόπια'.

Παράλληλα, τις τελευταίες δεκαετίες συλλογικές ή ατομικές πρωτοβουλίες και δράσεις εξελίσσονται σε παράδοση. Χαρακτηριστικά αναφέρονται το 'ιπτάμενο καρναβάλι' στο Δρυμό, οι αγώνες αιωροπτεριστών στα Καλύβια, οι αγώνες 'μότο-κρος' στην Κρανιά και στην Καλλιθέα, στο Λιβάδι οι 'ιππικοί αγώνες' και τέλος η 'γιορτή φέτας' στην Ελασσόνα. Οι δράσεις αυτές είναι εθνικής εμβέλειας, καθώς συγκεντρώνεται κάθε χρόνο πλήθος επισκεπτών από όλη την Ελλάδα.

Χαρακτηριστικό επίσης της περιοχής είναι τα 'πανηγύρια' που λαμβάνουν χώρα σχεδόν σε όλους τους οικισμούς στα πλαίσια εορτασμού των τοπικών αγίων. Οι εκδηλώσεις

αυτές είναι από τις πιο σημαντικές για τις τοπικές κοινωνίες καθώς αποτελούν μέρος της ζωής τους, μέρος της παράδοσης με την οποία μεγάλωσαν και παράλληλα ένα μέσο για να διατηρήσουν την αυθεντικότητά τους (Κακλαμάνη, Ντυκέν, 2008). Γίνονται κατά τους θερινούς κυρίως μήνες στην πλατεία, κυρίως, κάθε χωριού και συνοδεύονται πάντα από παραδοσιακή μουσική. Επίσης, τα 'πανηγύρια' αποτελούν και έναν από τους συνδετικούς κρίκους της περιοχής με τους μετανάστες, του εξωτερικού και κυρίως όσων βρίσκονται σε γειτονικές πόλεις, αποτελούν δηλαδή αυτό που οι κάτοικοι της περιοχής αποκαλούν ως 'αντάμωμα'. Μάλιστα, σε πολλά χωριά όταν ο εορτασμός των τοπικών αγίων δε συμπίπτει με τους θερινούς μήνες, διοργανώνονται πανηγύρια καλούμενα ως 'ανταμώματα'.

Επίσης, με την περιοχή της Ελασσόνας συνδέονται άμεσα διακεκριμένες προσωπικότητες της ιστορίας, των γραμμάτων και των τεχνών. Όσον αφορά τα ιστορικά πρόσωπα, ο δήμος είναι άμεσα συνδεδεμένος με το Γεωργάκη Ολύμπιο που καταγόταν από το Λιβάδι καθώς και με τον Νικοτσάρα με καταγωγή από τα Γιαννωτά, οι οποίοι διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην Επανάσταση του 1821. Από την περιοχή καταγόταν, ακόμη, και ο Ληστής Γκαντάρας και συγκεκριμένα από την Άκρη, αλλά και για το Ληστή Γιανγκούλα, παρόλο που καταγόταν από γειτονικό δήμο στα βόρεια, υπάρχουν πολλές ιστορικές αναφορές καθώς δραστηριοποιήθηκε έντονα στην περιοχή. Από πρόσωπα των γραμμάτων, εξέχουσες προσωπικότητες αποτελούν ο Οικονόμος Εξοικονόμος, με καταγωγή από την Τσαριτσάνη, ο Κωνσταντίνος Κούμας από το Λιβάδι και πολλοί ακόμα. Γενικότερα, οι οικισμοί του Λιβαδίου και της Τσαριτσάνης συνδέονται με πολλά πρόσωπα των γραμμάτων και της ιστορίας. Επίσης, με τον οικισμό της Τσαριτσάνης είναι συνδεδεμένο το όνομα της Σοφίας Βέμπο, το όνομα της οποίας έχει δοθεί στην ομώνυμη σήμερα πλατεία στο βορειοδυτικό τμήμα του οικισμού. Ακόμα και στη σύγχρονη όμως εποχή, πολλά ονόματα των γραμμάτων και των τεχνών συνδέονται λόγω καταγωγής με το Δήμος Ελασσόνας.

Τέλος, ένα βασικό στοιχείο, που συμβάλει μάλιστα στη διατήρηση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στην περιοχή, είναι οι τοπικοί πολιτιστικοί σύλλογοι. Κάθε χωριό έχει τουλάχιστον ένα πολιτιστικό σύλλογο, και αναφέρεται η φράση 'τουλάχιστον ένα' γιατί στα περισσότερα χωριά δραστηριοποιείται και δεύτερος σύλλογος ο οποίος εδρεύει σε άλλες πόλεις, κυρίως στη Λάρισα, και αποτελείται από άτομα που κατάγονται από τα χωριά του δήμου. Η δράση των τοπικών συλλόγων

έγκειται κυρίως στη διατήρηση, αναβίωση και διάδοση της παράδοσης αλλά και στην ανάπτυξη σύγχρονων πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

3.2.4 Μουσεία

Στο δήμο Ελασσόνας εκτός όσων προαναφέρθηκαν, υπάρχει και ένας σημαντικός αριθμός μουσείων τα οποία φιλοξενούν στοιχεία και ευρήματα της περιοχής. Συγκεκριμένα, τα μουσεία που εντοπίζονται στο βόρειο τμήμα του δήμου είναι: στο Σαραντάπορο το Μουσείο Μάχης Σαρανταπόρου το οποίο περιλαμβάνει στολές και παράσημα από την περίοδο του 1912 καθώς και φωτογραφίες και εφημερίδες της εποχής, το Λαογραφικό Μουσείο στο Λυκούδι, το οποίο μάλιστα ιδρύθηκε πρόσφατα και στεγάζεται στο κτίριο της παλιάς κοινότητας του οικισμού. Τα υπόλοιπα μουσεία αυτού του τμήματος του δήμου βρίσκονται στο Λιβάδι και πρόκειται για το Λαογραφικό μουσείο, την Αρχαιολογική Συλλογή με ευρήματα από τον αρχαιολογικό χώρο στη θέση Καστρί της Δολίχης και, τέλος, το σπίτι του Γεωργάκη Ολύμπιου το οποίο λειτουργεί και αυτό ως μουσείο.

Νοτιότερα, στην Ελασσόνα βρίσκεται το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας, το οποίο μέχρι πριν λίγα χρόνια στεγαζόταν σε ένα κτίριο στο λόφο της Ι. Μονής Ολυμπιώτισσας και πλέον έχει μεταφερθεί στο Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης εντός του οικισμού. Άλλα μουσεία της περιοχής εντοπίζονται στο Δομένικο το Ιστορικό-Λαογραφικό μουσείο, το Αγροτικό-Εθνογραφικό μουσείο στη Γαλανόβρυση, το Αγροτικό μουσείο στην Αετοράχη, το Λαογραφικό Μουσεία στην Κρανεά, το Λαογραφικό Μουσείο Τσαριτσάνης και τέλος το Σχολικό και Λαογραφικό Μουσείο στο Λόφο.

Γενικότερα, όπως προκύπτει, η περιοχή περιλαμβάνει αρκετά μουσεία μέσα από τα οποία μπορεί κάποιος να γνωρίσει ένα μεγάλο τμήμα της κυρίως ως προς τη λαογραφία, ενώ για τους αρχαίους χρόνους δεν υπάρχουν πολλά εκθέματα, πέρα του Λιβαδίου. Ωστόσο, έχει δρομολογηθεί από τη δημοτική αρχή και τις Εφορίες ΙΕ' ΕΠΚΑ και 7^η ΕΒΑ η στέγαση της αρχαιολογικής συλλογής Ελασσόνας στο κτίριο του Τούρκικου Τελωνείου. Η κίνηση αυτή, κρίνεται αναγκαία προκειμένου να αναδειχτεί μεγάλο μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής.

3.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όπως προκύπτει από την ανάλυση της περιοχής μελέτης, ο Δήμος Ελασσόνας λόγω της γεωγραφικής του θέσης αποτελεί ένα τόπο που από την αρχαιότητα διαδραμάτιζε ένα πολύ σημαντικό ρόλο στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας. Σήμερα, χαρακτηρίζεται ως ένας σημαντικός συγκοινωνιακός κόμβος και βρίσκεται σε πολύ κοντινές αποστάσεις από τα μεγάλα αστικά κέντρα. Η περιοχή όμως παρουσιάζει διαχρονικά τάσεις συρρίκνωσης του πληθυσμού, γεγονός που πιθανότατα να οξυνθεί καθώς λόγω των οικονομικών συγκυριών αρχίζει να προβάλλει τάσεις πλήρης εξάρτησης από το κέντρο της ΠΕ, τη Λάρισα, και χάνει ένα σημαντικό βαθμό της μέχρι τώρα αυτονομίας της. Στον οικονομικό τομέα, παρά την υποβάθμιση της πρωτογενής παραγωγής, στο δήμο παράγονται προϊόντα ΠΟΠ καθώς και άλλα υψηλής ποιότητας που θα μπορούσαν να συμβάλουν, συναρτήσει και άλλων παραγόντων, στην τοπική οικονομική ανάπτυξη του δήμου.

Όσον αφορά στην πολιτιστική κληρονομιά, λόγω της μεγάλης ιστορίας της περιοχής μέσα στους προηγούμενους αιώνες και λόγω όσων αναπτύχθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο, καταγράφεται ένα αξιόλογο, τόσο ποσοτικά, όσο και ποιοτικά, πλήθος πολιτιστικών αγαθών. Παράλληλα, δεδομένου ότι τα πολιτιστικά στοιχεία συνυπάρχουν στο χώρο με τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος, τα οποία επίσης παρουσιάζουν σημαντικό ενδιαφέρον λόγω του Ολύμπου αλλά και των άλλων χαρακτηριστικών του, έγινε μία προσπάθεια αποτύπωσης της υφιστάμενης κατάστασης στην κατεύθυνση της συνολικής αντιμετώπισης των στοιχείων που συνθέτουν μία περιοχή. Ωστόσο, όπως παρατηρείται, το μεγαλύτερο τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς παραμένει αναξιοποίητο και σε αυτό συμβάλει και η διάσπαση των στοιχείων στο χώρο. Όμως, μέσω της κατάλληλης διαχείρισης και του σχεδιασμού των παραπάνω δεδομένων, κρίνεται ότι υπάρχουν δυνατότητες ανάπτυξης της περιοχής και πιθανότατα την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού που μπορεί να συμβάλει στην τόνωση της τοπικής οικονομίας.

4. ΔΙΚΤΥΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΕΛΑΣΣΟΝΑΣ

4.1 ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

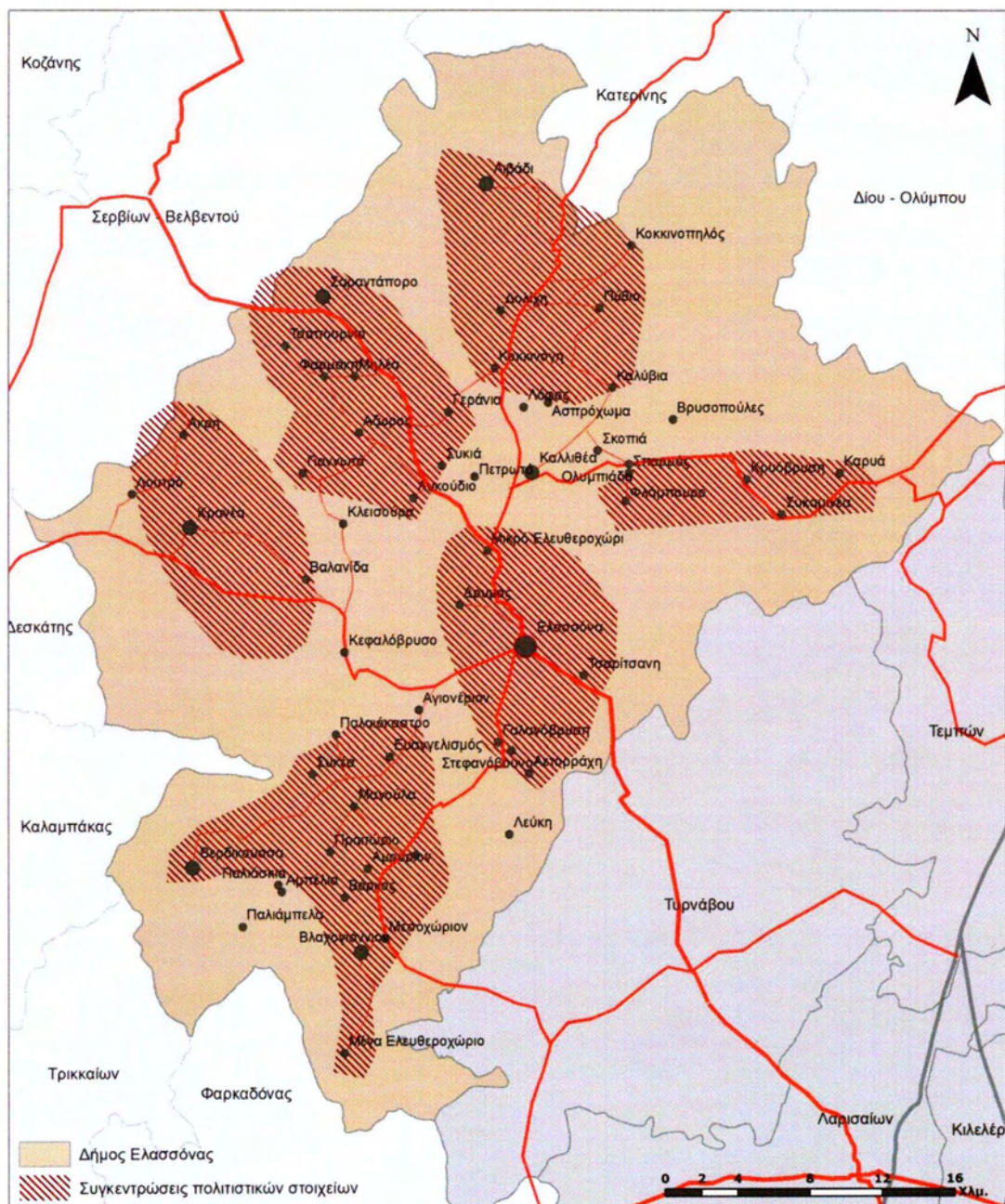
Με βάση όσα αναλύθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, προτείνεται η δημιουργία έξι μεικτών πολιτιστικών διαδρομών τοπικής κλίμακας και μίας ιστορικής. Ο βασικός στόχος της πρότασης είναι η προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς του Δήμου Ελασσόνας σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα στοιχεία που συνθέτουν το φυσικό και δομημένο περιβάλλον της περιοχής. Μέσα από την εφαρμογή της πρότασης εκτός της επίτευξης του βασικού στόχου, αναμένεται η ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού, ο οποίος, όπως αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, θα συμβάλει στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς ενώ παράλληλα μπορεί να αποτελέσει ένα μέσο τόνωσης της τοπικής οικονομίας.

Η πρόταση είναι βασισμένη σε μια σειρά από κριτήρια που αφορούν τόσο την πολιτιστική κληρονομιά όσο και τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά της περιοχής στο σύνολό τους. Τα κριτήρια που λήφθηκαν υπόψη για την διαμόρφωση της πρότασης αφορούν:

- Τα βασικά στοιχεία/μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς (αρχαιολογικοί χώροι, βυζαντινά μνημεία, κτίρια αρχιτεκτονικού και παραδοσιακού ενδιαφέροντος, μουσεία κλπ)
- Η γεωγραφική γειτνίαση των πολιτιστικών στοιχείων/μνημείων μεταξύ τους και συγκεκριμένα μέσα από τις συγκεντρώσεις που παρατηρήθηκαν στο Χάρτη 12, δεδομένου ότι πρόκειται για μια ορεινή περιοχή με έντονο ανάγλυφο.
- Το οικιστικό και αρχιτεκτονικό περιβάλλον της περιοχής καθώς πρόκειται για μικρά ορεινά χωριά, ορισμένα από τα οποία έχουν διατηρήσει στοιχεία της τοπική παραδοσιακής και λαϊκής αρχιτεκτονικής.
- Το πλούσιο φυσικό περιβάλλον της περιοχής όπως δασικές εκτάσεις, σπήλαια, πλαγιές Ολύμπου κλπ

- Τα έντονα τοπία που δημιουργούνται και εναλλάσσονται κατά τη διάρκεια του χρόνου λόγω του έντονης γεωμορφολογίας του εδάφους και σε συνδυασμό με την εναλλαγή των χρωμάτων των καλλιεργειών.
- Τα στοιχεία της άυλης κληρονομιάς (ήθη, έθιμα, κλπ) που έχουν διατηρηθεί μέσα στο πέρασμα των χρόνων και συνθέτουν τη σύγχρονη μορφή του Δήμου Ελασσόνας

Χάρτης 12: Συγκεντρώσεις πολιτιστικών στοιχείων/μνημείων

Πηγή: Ϊδια επεξεργασία

Συγκεκριμένα οι προτεινόμενες πολιτιστικές διαδρομές είναι οι εξής:

Χάρτης 13: Πολιτιστικές διαδρομές στο Δήμο Ελασσόνας

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Πολιτιστική Διαδρομή 1 (μικτή): Τσαριτσάνη – Ελασσόνα – Δρυμός – Μικρό Ελευθεροχώρι – Αετοράχη – Αετοράχη – Αετοράχη

Χάρτης 14: Πολιτιστική διαδρομή 1

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Τσαριτσάνη: Πύργος Μαμιτζουρίδου, Πύργος Βουγιαζα, Ι. Ναός Αγίου Νικολάου, Ι. Ναός Αγίου Παντελεήμονα, Πύργος Τσαρμαζάχου, Ι. Ναός Αγίων Αναργύρων, Ι. Μονή Αγίου Αθανασίου, Ι. Μονή Αγίου Δημητρίου (Βαλέτσικο), Οικία Διμπλά, Ι. Ναός Παμμεγίστων Ταξιαρχών στη θέση ‘Μπουμπουτσιάς’, Κτίριο Κοντοφάκα, Οικονόμειος Σχολή, 1 Μαγούλα στη θέση ‘Χασάν Μαγούλα’

Ελασσόνα: Οθωμανικό Τέμενος, Ι. Μ. Ολυμπιωτίσσης, Ι. Ν. Εισοδίων της Θεοτόκου στη θέση ‘Βαρόσι’, Ι. Ναός Αγίας Κυριακής, Τούρκικο Τελωνείο, το τοξωτό γεφύρι, και 2 μαγούλες

Δρυμός: Δασάκι στη θέση ‘Κλαδερί’

Μικρό Ελευθεροχώρι: Δασάκι, Καλύβες Σαρακατσάνων

Αετοράχη: δύο σπήλαια στη θέση ‘Γκορτσιά’ και στη θέση ‘Καλιούρα’

Πολιτιστική Διαδρομή 2 (μικτή): Δομένικο – Αμούρι – Μαγούλα – Συκέα – Ευαγγελισμός –Μεγάλο Ελευθεροχώρι

Χάρτης 15: Πολιτιστική διαδρομή 1

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Μεγάλο Ελευθεροχώρι: Ι. Ναός Αγίου Νικολάου, οροθετικοί σταθμοί

Δομένικο: Ι. Ναός Αγίου Βησσαρίωνος, Ι. Ναός Αγίου Γεωργίου, Ι. Ναός Αγίου Δημητρίου, Ι. Ναός Αγίου Νικολάου, Ι. Ναός Αγίου Γεωργούλη, Ι. Ναός Γεννήσεως Θεοτόκου (Βριζόστι), Ι. Ναός Αγίου Αθανασίου, τα γεφύρια του ‘Αγίου Γωργίου’ και του ‘Καλόγηρου’, ίχνη αρχαίας πόλη

Αμούρι: Ι. Ναός Αγίας Παρασκευής

Μαγούλα: Ι. Ναός Αγίου Γεωργίου, Μαγούλα

Συκέα: Ι. Μονή Αναλήψεως Σωτήρος, Ι. Ναός Αγίας Παρασκευής, Ι. Ναός Αγίου Δημητρίου, Ι. Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου

Ευαγγελισμός: Ι. Ναός Αγίου Αθανασίου στον Ευαγγελισμό, Ι. Ναός Αγίας Παρασκευής, Ι. Ναός Ευαγγελισμού

Βερδικούσια: Γεφύρι ‘Δαμασκηνούς’

Πολιτιστική Διαδρομή 3 (μικτή): Κεφαλόβρυσο – Βαλανίδα – Κρανέα – Λουτρό – Άκρη

Χάρτης 16: Πολιτιστική διαδρομή 1

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Κεφαλόβρυσο: Προϊστορική μαγούλα, 2 λίμνες

Βαλανίδα: Ι. Ναός Αγίων Αναργύρων, Ι. Ναός Αγίας Τριάδος

Κρανέα: Ι. Μονή Παλαιοκαρυάς, Φαράγγι Χράπας

Λουτρό: Ι. Ναός Αγ. Νικολάου, Ι. Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου

Άκρη: Ι. Ναός Μεταμορφώσεως Σωτήρος, Ι. Ναός Ιακώβου του Αδερφόθεου

Πολιτιστική Διαδρομή 4(μικτή) : Λυκούδι – Γιαννωτά – Άζωρος – Τσαπουρνιά – Μηλέα – Σαραντάπορο – Γεράνεια

Χάρτης 17: Πολιτιστική διαδρομή 1

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Λυκούδι: Ι. Ναός Αγίου Γεωργίου, Ι. Ναός Αγίας Παρασκευής, Πετρόχτιστα σπίτια, Λαογραφικό Μουσείο

Γιαννωτά: Ι. Μονή Αγίας Τριάδος, μικρή πεδιάδα στις όχθες του Τιταρήσιου ποταμού

Άζωρος: Αρχαιολογικός χώρος Αζώρου στις θέσεις 'Κοπάνα', 'Παλαιοκκλήσι' και 'Άγιος Αθανάσιος', Ι. Ναός Αγίας Παρασκευής, Φαράγγι Αζώρου

Τσαπουρνιά: Ι. Ναός Αγίου Αθανασίου, Πανοραμική θέα της περιοχής από τον Αυχένα Αμάρμπεη

Μηλέα: Ι. Ναός Αγίου Αθανασίου, Αρχαιολογικός χώρος στη θέση 'Αγία Τριάδα', Μουσείο Μάχης Σαρανταπόρου, Χάνι 'Χατζηγώγου'

Σαραντάπορο: Αρχαιολογικός χώρος Σαρανταπόρου, Στενά Βολουστάνας, Ι. Ναός Αγίας Παρασκευής, Ι. Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου (Παλαιομονάστηρο), Ι. Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου

Γεράνεια: Ι. Ναός Αγίας Τριάδος, Παραδοσιακά αγροτόσπιτα

Πολιτιστική Διαδρομή 5 (μικτή): Κοκκινόγη – Δολίχη – Λιβάδι – Κοκκινοπηλός – Πύθιο – Καλύβια

Χάρτης 18: Πολιτιστική διαδρομή 1

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Κοκκινόγη: Ι. Μ. Αγίου Αντωνίου

Δολίχη: Αρχαιολογικός χώρος στη θέση ‘Καστρί’, Ι. Ν. Μεταμορφώσεως

Λιβάδι: Ι. Ναός Αγίων Αναργύρων, Ι. Ναός Αγίου Κωνσταντίνου, Ι. Μονή Αγίας Τριάδος, Αρχοντικό Ταζέ, πετρόχιστα σπίτια, λιθόστρωτοι δρόμοι, γεφύρι στη θέση ‘μαρούλι’

Κοκκινοπηλός: Ι. Ναός Αγίας Παρασκευής, (Ασβεστοκάμινα), πανοραμική θέα

Πύθιο: Αρχαιολογικός χώρος Πυθίου, Ι. Ναός Αγίου Ιωάννου Προδρόμου, Ι. Ναός Παναγίας της Θεοτόκου με το κυκλικό καμπαναριό, Ασκητήριο Παμμεγίστων Ταξιαρχών, Ασκητήριο του Τιμίου Σταυρού, μαγούλα στη θέση ‘Τοπόλιανη’, Πανοραμική θέα της αρχαίας Περραιβικής Τριπολίτιδας αλλά και της ευρύτερης περιοχής

Καλύβια: πετρόχιστα αγροτόσπιτα, πανοραμική θέα από τους πρόποδες του Ολύμπου

Πολιτιστική Διαδρομή 6 (μικτή): Καρυά – Συκαμινέα – Κρυόβρυση – Σπαρμός – Φλάμπουρο

Χάρτης 19: Πολιτιστική διαδρομή 1

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Καρυά: Ι. Μονή Κανάλων, Ι. Ναός Αγίου Νικολάου,

Συκαμινέα: Ι. Ναός Αγίας Τριάδος

Κρυόβρυση: Ι. Ναός Αγίου Δημητρίου

Σπαρμός: Ι. Μονή Σπαρμού

Φλάμπουρο: Ι. Ναός Αγίου Νικολάου, γεφύρι της 'Γιάνναινας'

Πολιτιστική Διαδρομή 7 (ιστορική): Περραιβική Τριπολίτιδα: Άζωρος - Δολίχη - Πύθιο

Χάρτης 20: Πολιτιστική διαδρομή 1

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Η ιστορική πολιτιστική διαδρομή αναπτύσσεται μεταξύ των αρχαίων πόλεων που αποτελούσαν την Περραιβική Τριπολίτιδα, της σημαντικότερης περιοχής στην αρχαία Περραιβία. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτής της διαδρομής είναι πως σε κάθε ένα από τους τρεις αρχαιολογικούς χώρους είναι ορατοί οι υπόλοιποι δύο και, όπως αναφέρθηκε και στο Κεφάλαιο 3, δημιουργείται ένα νοητό τρίγωνο. Η διαδρομή εξελίσσεται στους πρόποδες του Ολύμπου (Δολίχη – Πύθιο) και σε μικρή απόσταση από αυτόν και λόγω του πολύ έντονου ανάγλυφου της περιοχής και της θέσης στις οποίες βρίσκεται κάθε μία από τις αρχαίες πόλεις, δημιουργούνται σημαντικά σημεία θέασης προς τον Όλυμπο αλλά την ευρύτερη περιοχή.

Επιμέρους προτάσεις

Για να μπορέσουν όμως να εφαρμοστούν στην πράξη οι παραπάνω προτάσεις στην κατεύθυνση της προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς κρίνεται απαραίτητη μία σειρά από επιμέρους παρεμβάσεις στο χώρο και δράσεις. οι προτεινόμενες παρεμβάσεις είναι οι εξής:

- Η ολοκλήρωση των ανασκαφικών ερευνών στους αρχαιολογικούς χώρους και θέσεις από τις αρμόδιες υπηρεσίες και η αναστύλωση των μνημείων που έχουν υποστεί φθορές
- Η ολοκλήρωση των ερευνών στα σπήλαια της περιοχής ώστε να είναι επισκέψιμα.
- Η θεσμοθέτηση των χρήσεων γης στην κατεύθυνση της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών, ώστε να μην επιβαρύνονται τα μνημεία και οι χώροι από τις οχλούσες ανθρώπινες δραστηριότητες
- Η διαμόρφωση των περιβαλλόντων χώρων των μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων όπου δίνεται η δυνατότητα
- Η ανάδειξη των μνημείων και χώρων μέσω φωτισμού προκειμένου να γίνεται πιο αισθητή η παρουσία τους στο χώρο.
- Η τοποθέτηση πινακίδων σε κάθε μνημείο και χώρο όπου θα παρέχονται οι απαραίτητες σχετικές πληροφορίες τόσο για το συγκεκριμένο μνημείο/χώρο όσο και τη συνολική διαδρομή στην οποία ανήκει
- Η αναβάθμιση του οδικού δικτύου ώστε να είναι εύκολα προσβάσιμες από όλους, δεδομένου ότι οι περισσότεροι τόποι πολιτιστικής κληρονομιάς βρίσκονται στον εξωαστικό χώρο, σε γεωργικές περιοχές.
- Η δημιουργία κατάλληλης σήμανσης περιμετρικά των οδικών αξόνων που θα κατευθύνει τους επισκέπτες προς τους τόπους πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Η δημιουργία ή/και κατασκευή υποστηρικτικών υποδομών στους κηρυγμένους αρχαιολογικούς χώρους και σε ορισμένα από τα μνημεία

4.2 ΔΙΚΤΥΩΣΗ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ

Εκτός των παραπάνω πολιτιστικών διαδρομών προτείνεται η δικτύωση του Δήμου Ελασσόνας με άλλες περιοχές προκειμένου να αντιμετωπιστούν ενιαία ορισμένα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς σε ανώτερο χωρικό επίπεδο και παράλληλα να ενισχυθεί η εξωστρέφεια της περιοχής μελέτης. Στην κατεύθυνση αυτή, προτείνεται η δημιουργία μιας ιστορικής πολιτιστικής διαδρομής στην οποία θα περιλαμβάνονται όλες οι αρχαίες πόλεις της Περραιβίας, οι οποίες, παρόλο που ορισμένες από αυτές δεν έχουν ταυτιστεί ακόμα με απόλυτη σιγουριά, βρίσκονται στο Δήμο Τεμπών και στο Δήμο Τυρνάβου.

Στην ίδια κατεύθυνση προτείνεται και η δικτύωση των στοιχείων βυζαντινών μνημείων και συγκεκριμένα των Ι. Μονών της περιοχής, που αποτελούν σημαντικά αρχιτεκτονικά δημιουργήματα, με τις υπόλοιπες μονές της Θεσσαλίας καθώς οι περισσότερες από αυτές είναι εγκαταλελειμμένες και κινδυνεύουν από σοβαρές φθορές. Έτσι κρίνεται απαραίτητη η λήψη μέτρων για την προστασία και διατήρησή τους μέσω της σύστασης ενός δικτύου.

4.3 ΣΥΣΤΗΜΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ

Για την εφαρμογή και σωστή λειτουργία των πολιτιστικών διαδρομών βασική προϋπόθεση αποτελεί η οργάνωση ενός συστήματος διαχείρισης και συγκεκριμένα η σύσταση ενός Φορέα Διαχείρισης με σκοπό την οργάνωση, το συντονισμό και τη διαχείριση θεμάτων σχετικά με τις προτεινόμενες πολιτιστικές διαδρομές καθώς και τη δικτύωση της πολιτιστικής κληρονομιάς του Δήμου Ελασσόνας με τις άλλες περιοχές. Στις αρμοδιότητές του θα ανήκουν επίσης η υλοποίηση των προτεινόμενων παρεμβάσεων σχετικά με την ανάδειξη των μνημείων και χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς και η συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες για την ολοκλήρωση των ερευνών και την κήρυξη των μη θεσμοθετημένων μνημείων.

Όσον αφορά τη μορφή του ΦΔ θα μπορούσε να συσταθεί ως ένα νέο νομικό πρόσωπο του Δήμου με κύριο και μοναδικό σκοπό την εφαρμογή και τη διαχείριση των πολιτιστικών διαδρομών και της πολιτιστικής κληρονομιάς του. Ωστόσο, αυτό δεν είναι δυνατό καθώς από το Ν. 3852/2010 ορίζεται πως ο κάθε δήμος μπορεί να συνιστά μόνο

ένα νομικό πρόσωπο. Για το λόγο αυτό εξετάζονται δύο πιθανά σενάρια ώστε να εξασφαλιστεί ένα ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης των πολιτιστικών διαδρομών.

Το πρώτο σενάριο αφορά την ανάθεση της διαχείρισης του συστήματος στην ήδη υπάρχουσα Κοινοφελή Επιχείρηση Δήμου Ελασσόνας (ΚΕΔΕ). Η ΚΕΔΕ συστάθηκε το 2001, ως ΔΕΠΤΑΚΑΛ (Δημοτική επιχείρηση Πολιτισμού- Τουρισμού- Αθλητισμού και Κοινωνικής Αλληλεγγύης) με απόφαση του ΔΣ του Δήμου Ελασσόνας ως Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου. Δεδομένου όμως του μεγάλου πλήθους των αρμοδιοτήτων της (πολιτιστικός και αθλητικός τομέας, κοινωνικές και εμπορικές δραστηριότητες του δήμου κα) θεωρείται δύσκολη η επίτευξη μιας ολοκληρωμένης διαχείρισης του συστήματος πολιτιστικών διαδρομών.

Το δεύτερο σενάριο αφορά στη σύνοψη μιας προγραμματικής σύμβασης, όπως ορίζεται στις διατάξεις του άρθρου 100 του Ν. 3852/2010, στην οποία θα συμμετέχουν ως συμβαλλόμενοι ο Δήμος Ελασσόνας, η ΚΕΔΕ (ΝΠΙΔ), το Δίκτυο Περγαίβια (Μη Κυβερνητική Οργάνωση) και η Αρχαιολογική-Λαογραφική Εταιρεία Ελασσόνας (πολιτιστικός Σύλλογος μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα). Μάλιστα, επειδή τα προβλεπόμενα έργα είναι πολιτιστικού χαρακτήρα, η προγραμματική σύμβαση καλείται 'προγραμματική σύμβαση πολιτισμικής ανάπτυξης' και όπως ορίζεται στην §5 του άρθρου 100 του Ν. 3852/2010, συμμετέχει ως συμβαλλόμενος το ΥΠΠΟ. Η χρηματοδότηση για την εκτέλεση της προγραμματικής σύμβασης πολιτισμικής ανάπτυξης μπορεί να προέρχεται, σύμφωνα με την §3 του άρθρου 100 του Ν. 3852/2010, από *‘το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων μέσω προγραμμάτων συγχρηματοδοτούμενων από την Ευρωπαϊκή Ένωση ή προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται αμιγώς από εθνικούς πόρους, τον Τακτικό Προϋπολογισμό ή άλλα εθνικά ή περιφερειακά προγράμματα, καθώς και από τους προϋπολογισμούς των συμβαλλόμενων φορέων’* καθώς και από φορείς του δημόσιου τομέα που δεν μετέχουν στην προγραμματική σύμβαση. Επίσης, για την εκτέλεση της προγραμματικής σύμβασης, στο ίδιο άρθρο στην §4, αναφέρεται πως επιτρέπεται η μετακίνηση των απασχολούμενου προσωπικού του ενός συμβαλλομένου στον άλλον καθώς και η παραχώρηση εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και μέσων.

Μετά την ολοκλήρωση της προγραμματικής σύμβασης πολιτισμικής ανάπτυξης, προτείνεται η σύσταση μίας αστικής εταιρίας μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα στην οποία

θα συμμετέχουν όλοι οι συμβαλλόμενοι της προγραμματικής σύμβασης, πλην του ΥΠΠΟ, και θα είναι υπεύθυνη για τη διαχείριση και συντήρηση των έργων. Οι περαιτέρω δράσεις και έργα της αστικής εταιρίας θα μπορούν να χρηματοδοτούνται από το Δήμο, εφόσον πρόκειται για δράσεις που θα συμβάλουν στην ανάπτυξη της περιοχής, τόσο σε πολιτιστικό επίπεδο όσο και σε οικονομικό.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ολοκληρώνοντας την παρούσα διπλωματική εργασία και παρουσιάζοντας τις προτεινόμενες λύσεις για τη δικτύωση των τόπων πολιτιστικής κληρονομιάς του Δήμου Ελασσόνας, μπορούν να εξαχθούν ορισμένα γενικά συμπεράσματα σχετικά με αυτή τη μορφή αντιμετώπισης της πολιτιστικής κληρονομιάς σε περιοχές της υπαίθρου. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν είναι τα εξής:

- Τα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι αδιαμφισβήτητης σημασίας και αξίας, αλλά λόγω των πιέσεων που δέχονται τόσο από το φυσικό περιβάλλον όσο και από τις ανθρώπινες δραστηριότητες κινδυνεύουν να αλλοιωθούν και να υποβαθμιστούν. Μάλιστα, το φαινόμενο της υποβάθμισης γίνεται ακόμα πιο έντονο όταν πρόκειται για πολιτιστικά στοιχεία της υπαίθρου τα οποία βρίσκονται διάσπαρτα στο χώρο. Όμως μέσω της δικτύωσης των τόπων πολιτιστικής κληρονομιάς αντιμετωπίζονται σαν ένα σύνολο, μέσα στο οποίο αναδεικνύεται η αξία του καθενός χωριστά, και δράσεις για την προστασία και ανάδειξή τους είναι πιο αποδοτικές.
- Σημαντικό εργαλείο για τη δικτύωση των τόπων πολιτιστικής κληρονομιάς σε αυτή την κλίμακα αποτελούν οι πολιτιστικές διαδρομές. Μέσω των πολιτιστικών διαδρομών και των επιμέρους παρεμβάσεων τα στοιχεία αντιμετωπίζονται ενιαία, σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα ιδιαίτερα γνωρίσματα που χαρακτηρίζουν τις ορεινές περιοχές της υπαίθρου. Παράλληλα, οι πολιτιστικές διαδρομές αποτελούν και ένα σημαντικό εργαλείο ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού και ταυτόχρονα ένα μέσο για την ενίσχυση της εξωστρέφειας της περιοχής.
- Η ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού μπορεί να συμβάλει αρκετά στην ανάπτυξη της περιοχής, τόσο σε πολιτιστικό και κοινωνικό επίπεδο όσο και στην τόνωση της τοπικής οικονομίας. Επίσης, μέσω του πολιτιστικού τουρισμού μπορούν να δημιουργηθούν και νέες θέσεις εργασίας που θα αφορούν κυρίως άτομα νεαρής ηλικίας, υψηλού μορφωτικού επιπέδου. Έτσι, δίνεται η δυνατότητα διατήρησης και πιθανής αύξησης του πληθυσμού στις ορεινές περιοχές.

Παράλληλα, η ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού μπορεί να συνδυάζεται με την με το παραγωγικό σύστημα της περιοχής και συγκεκριμένα με τον αγροτικό τομέα και τα τοπικά προϊόντα, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην τοπική ανάπτυξη.

- Για την επίτευξη όμως μίας ουσιαστικής ανάπτυξης της υπαίθρου και πιο συγκεκριμένα των ορεινών περιοχών, πρέπει να ληφθούν μέτρα σε εθνικό επίπεδο μέσω κεντρικού σχεδιασμού. Οποιαδήποτε δραστηριότητα συμβάλει στην τόνωση της οικονομίας των αγροτικών περιοχών σε περιόδους οικονομικής ύφεσης δεν έχει παρά μόνο πρόσκαιρα αποτελέσματα. Το ίδιο ισχύει και για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Μάλιστα, στην περίπτωση των πολιτιστικών αγαθών υπάρχει σημαντικός κίνδυνος φθοράς και υποβάθμισής τους, καθώς μετατρέπονται σε 'εμπορεύματα' και 'εργαλεία κερδοφορίας' και χάνουν ουσιαστικά την πραγματική τους αξία για τον άνθρωπο, ως σύμβολα πολιτισμού.

ΠΗΓΕΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

Βιβλία και άρθρα

- Mac Kay T. (1991)** 'Οι πόλεις της Θεσσαλίας την Κλασική Εποχή' στο *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμος 20, Λάρισα, 17-28
- Stahlin F., (2002)** *Η ΑΡΧΑΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑ, Γεωγραφική και ιστορική περιγραφή της Θεσσαλίας κατά τους αρχαίους ελληνικούς και ρωμαϊκούς χρόνους*, Φιλολογικός Ιστορικός Λογοτεχνικός Σύνδεσμος Τρικάλων (επ.), Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κυριακίδη,
- Αγγελέτου Κ., (2010)** *Υπάρχει ανάγκη ύπαρξης Ελληνικού δικτύου Φεστιβάλ.*, Πόλεις και πολιτικές, [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: URL:http://www.citybranding.gr/2010/07/blog-post_07.html>, [πρόσβαση 28/01/2013]
- Αποστολόπουλος Κ., Σδράλη Δ., (2009)**, *Εναλλακτικός και Ήπιος Τουρισμός Υπαίθρου, θεωρητική προσέγγιση και εφαρμογές*, Αθήνα: ΕΛΛΗΝΟΕΚΔΟΤΙΚΗ,
- Αυγερινού-Κολώνια Σ., (1995)** 'Πολιτιστικές τουριστικές διαδρομές, δρόμοι διαλόγου και ανάπτυξης', *Σύγχρονα Θέματα*, 18 (55), 104-111
- Αυγερινού-Κολώνια Σ., (2009)** *Πολιτιστικές διαδρομές: Μια πρόταση για τη μελέτη και την ανάδειξη της πολύπλευρης πολιτιστικής πραγματικότητας*, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: <URL: <http://courses.arch.ntua.gr/fsr/142367/13%20ARTHRO%20ZHVAS%20%20%20%20%20keimeno%20Politistikes%20Diadromes.pdf>>, [πρόσβαση 10/11/2012]
- Γαλλής Κ. (1992)**, *Ατλας Προϊστορικών οικισμών της Ανατολικής Θεσσαλικής πεδιάδας*, Λάρισα: Εταιρία ιστορικών ερευνών Θεσσαλίας,
- Γεωργίου Α., (2009)** *Στοιχεία από τη θεωρία των δικτύων*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: <URL:<http://users.uom.gr/~acg/Courses/QA1/material/Ch08slides.pdf>>, [πρόσβαση 15/01/2013]
- Γοσποδίνη Α., Μπεριάτος Η., Ράσκου Ε. (2007)** 'Διαχείριση αρχιτεκτονικής κληρονομιάς: Η διαχρονική εξέλιξη των πολιτικών στην Ευρώπη και οι νέες προκλήσεις για την Ελλάδα', *ΑΕΙΧΟΡΟΣ*, τ 6(1), Βόλος: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας

- Γρατσάνη Α., (2012),** *Πολιτισμός και τουρισμός στις περιφερειακές πόλεις: Η περίπτωση της πόλης των Τρικάλων*, Αθήνα: Τμήμα Οικιακής Οικονομίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
- Γρίβα Γ., (2009)** *Διπλωματική εργασία: Ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων και δημόσιων υπαίθριων χώρων: η περίπτωση του Άργους*, Βόλος: ΤΜΧΠΠΑ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
- Δεριζιώτης Λ., Κουγιουμτζόγλου Σ., (2005),** 'Η Περραιβική Τριπολίτις κατά την παλαιοχριστιανική και βυζαντινή περίοδο (Τοπογραφία-Ιστορία-Αρχαιολογικές ανακαλύψεις)' στο *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμος 48, Λάρισα
- Δεριζιώτης Λ., Κουγιουμτζόγλου Σ., (2007),** 'Η Περραιβική Τριπολίτις κατά την παλαιοχριστιανική και βυζαντινή περίοδο, το Καστρί της Δολίχης του Δήμου Λιβαδίου' στο *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμος 51, Λάρισα
- Δέφνερ, Α. και Μεταξάς Θ., (2003),** 'Τα μουσεία ως παράγοντας πολιτιστικής και οικονομικής ανάπτυξης των πόλεων', άρθρο που παρουσιάστηκε στη διημερίδα *Χώρος-Κοινωνία-Πολιτισμός*, Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας ΕΚΚΕ & Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Σύρος
- ΕΛΣΤΑΤ (2005),** Κατανομή της εκτάσεως της Ελλάδας κατά βασικές κατηγορίες χρήσεων, Αθήνα: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία
- Ζήβας Δ. (1997),** *Τα Μνημεία και η Πόλη*, Αθήνα: LIBRO
- Ζιαβλιάκης Π. (1999),** *Το ξεκίνημα της Εθνικής Αντίστασης και ο ένοπλος αγώνας στη Θεσσαλία*, Βόλος: Εκδόσεις Όμηρος
- Κακλαμάνη Σ., Ντυκέν ΜΝ. (2008)** 'Διερευνώντας τις επιπτώσεις της κινητικότητας στο πολιτισμικό πλαίσιο της υπαίθρου' στο *ΑΡΙΑΔΝΗ Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής*, τόμος 14, Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης [διαδίκτυο] Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων (ΕΔΚΑ), Διαθέσιμο στο <URL: <http://www.demography-lab.prd.uth.gr/T5-2-39.pdf>> , [πρόσβαση 27/01/2013]
- Καραβασίλη Μ. και Μικελάκης Ε. (1999),** 'Πολιτιστικές Διαδρομές: προς μια ερμηνευτική του «πολιτισμικού τοπίου» με αναπτυξιακή προοπτική', *Αρχαιολογία και Τέχνες*, Τεύχος 71, 82-86

- Καρύμπαλη-Τσίπτσιου Γ., (2004),** *Τα μνημεία και η κατοχή τους*, Αθήνα: Εκδόσεις ΣΑΚΚΟΥΛΑ
- Κοκκώσης Χ. και Τσάρτας Π. (2001),** *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον*, Εκδόσεις Αθήνα: Κριτική
- Κόνσολα Ν.,(2006),** *Πολιτιστική Ανάπτυξη και Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση,
- Κουβέλη Α., (2012),** *Διπλωματική εργασία: ο χώρος ως παρουσία απουσιών μελέτη περίπτωσης: ενοποίηση στην αρχαία Αμφίπολη*, Βόλος: ΤΜΧΠΠΑ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
- Μπεριάτος Η., (2002)** *Νέες προσεγγίσεις στο σχεδιασμό και την πολιτική προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς* [διαδίκτυο] Πανεπιστήμιο Μακεδονίας- Ψηφιακή Βιβλιοθήκη, Διαθέσιμο στο: <URL: http://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/1909/1/mperiatos_177_195_2002.pdf> [πρόσβαση 15/12/2012]
- Μπεριάτος Η., (2005),** 'Η σημασία των δικτύων Συνεργασίας στην ανάπτυξη των Ευρωπαϊκών και ελληνικών πόλεων' στο Οικονόμου Δ., Πετράκος Γ. (επ.), *Η ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων*', Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας- GUTENBERG, 529-551
- Μπεριάτος, Η., (2005),** 'Μια χωροταξική και περιβαλλοντική προσέγγιση για τον ορεινό χώρο', στο Μπεριάτος Η. (επ.) *Ορεινός Χώρος: περιβάλλον – κοινωνία - ανάπτυξη*, Βόλος: ΙΚΙ – ΤΜΧΠΠΑ, 25-32
- Μπρασνίκα, Μ., (2006),** *Η Ιδιωτικοποίηση του Δημόσιου Χώρου. Παραδείγματα κοινοτήτων ελεγχόμενης εισόδου και η ελληνική πραγματικότητα*, Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
- Οικονόμου Δ., (2009),** *Σημειώσεις μαθήματος: Χωροταξική Πολιτική*, ΤΜΧΠΠΑ, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας,
- Παπαγεωργίου Μ., (2012)** 'Ορεινός χώρος και διοικητικές μεταρρυθμίσεις, Όταν ο Καλλικράτης «είδε» μία Ελλάδα χωρίς βουνά', *Πρακτικά 3^ο Πανελληνίου Συνέδριου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, 190-195
- Παπαγεωργίου Μ., Γκαντούνα Ε., (2012),** 'Πολιτιστικός Τουρισμός και Πολιτιστικές Διαδρομές: Κατευθύνσεις σχεδιασμού μέσα από την περίπτωση του Δήμου

Ελασσόνας', *Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνέδριου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Παπαγεωργίου Μ., Λαϊνάς Ι., Νικολακοπούλου Χ., (2010), 'Η χωροταξία της μνημειακής πολιτιστικής κληρονομιάς: Κατευθύνσεις σχεδιασμού σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο' στο Μπεριάτος Η., Παπαγεωργίου Μ. (επ.) *Χωροταξία-Πολεοδομία-Περιβάλλον στον 21^ο αιώνα*, Βόλος: ΤΜΧΠΠΑ, Ελληνικό Ινστιτούτο Πολεοδομίας-Χωροταξίας, Ίδρυμα Κεφαλονιάς και Ιθάκης, 619-634

Παπαδημάτου, Α., Ρόκος, Δ. (2001) '«Βιώσιμη» και Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και του κόσμου', στο Δ. Ρόκος (επ.) *Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού – Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου: Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών: θεωρία και πράξη*, ΕΜΠ – Δήμος Μετσόβου, 7-10 Ιουνίου 2001, [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: <URL: http://www.ntua.gr/MIRC/3rd_conference/papadimatou.pdf>, [πρόσβαση 18/01/2013]

Παπαχρήστου Ι., (2010), *Επαναπροσδιορισμός χωροθετικών προδιαγραφών στην προοπτική βιώσιμης λειτουργίας του υπάρχοντος χιονοδρομικού κέντρου Ολύμπου*, Βέροια: ΤΜΧΑ, Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Παταργιάς Π.Α., Πουλούδης Α., Δανιήλ Μ., Αντωνοπούλου Ζ. (2004), *Οι ιστορικές διαδρομές της Αθήνας: ανάδειξη της φυσιογνωμίας της πόλης και βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος* [διαδίκτυο] Πανεπιστήμιο Μακεδονίας- Ψηφιακή Βιβλιοθήκη, Διαθέσιμο στο: <URL: http://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/1939/1/patargias_27_38_2004.pdf>, [πρόσβαση 20/01/2013]

Παυλογεωργάτος Γ., (2003), *Διατήρηση της υλικής πολιτιστικής Κληρονομιάς*, Αθήνα: Εκδόσεις Επίκεντρο

Τζιαφάλιας Α. (2000), *Το έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων και Νεώτερων Μνημείων του ΥΠΠΟ στη Θεσσαλία και την ευρύτερη περιοχή της (1990-1998)*, Βόλος: 1η Επιστημονική Συνάντηση,

Τριανταφύλλου Χ., (2012) *Διαχείριση βιομηχανικής κληρονομιάς στην Ελλάδα στην κατεύθυνση τουριστικής αξιοποίησης*, Βόλος: ΤΜΧΠΠΑ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Διαδίκτυο

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς (2012), *Υπαγόμενες Περιφερειακές Υπηρεσιακές Μονάδες*, Επίσημη σελίδα του ΥΠΟΠΑ [διαδίκτυο] Διαθέσιμο στο: <URL:http://www.yppo.gr/1/g1540.jsp?obj_id=11>, [πρόσβαση 30/11/2012]

Δήμος Ελασσόνας (2012), *DOMENICO, Πούρα Ποταμιάς*, Επίσημη σελίδα του Δήμος Ελασσόνας [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.elassona.com.gr/dhmoi/rotamias/poura.php>>, [πρόσβαση 12/01/2013]

Δήμος Ελασσόνας (2012), *Γενικά στοιχεία*, Επίσημη σελίδα του Δήμος Ελασσόνας [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: <URL: http://www.elassona.com.gr/m_eparxia/index.php>, [πρόσβαση 15/11/2012]

Δήμος Λάρισας (2006), *Λάρισα*, Επίσημη σελίδα του Δήμος Λαρισαίων [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.larissa-dimos.gr/larissa/city/city1.shtm>>, [πρόσβαση 15/01/2013]

Δήμος Ρεθύμνης (2012), *Περιήγηση στο ιστορικό κέντρο*, [διαδίκτυο], Επίσημη σελίδα του Δήμου Ρεθύμνης, Διαθέσιμο στο: <URL: <http://tour.rethymno.gr/route1/first-route.html>>, [πρόσβαση 15/01/2013]

ΔΙΑΖΩΜΑ (2012) 'Πρόταση για μία πολιτιστική διαδρομή αρχαίων θεάτρων στην Ήπειρο' [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: <URL: http://www.diazoma.gr/GR/Page_00-00.asp>, [πρόσβαση 10/01/2013]

Διαρκής Κατάλογος των Κηρυγμένων Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων (2012), *Κυρηγμένα Μνημεία Δήμου Ελασσόνας*, [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: <URL:http://listedmonuments.culture.gr/result_declarations.php?v1=22&v2=2203&v3=&v4=v5=&v6=&v7=&v8=&v9=&v10=&v11=&v12=&onomasia_radio=1&v13=&v14=&v15=&v16=&v17=&freesearch_radio=1&v18=1&page=1>, [πρόσβαση 10/12/2012]

Ελασσόνα-Όλυμπος (2012), *Η περιοχή* [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.visitolympos.gr/%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%BF%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%82/%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AC/>>, [πρόσβαση 12/11/2012]

- Ελασσόνα-Όλυμπος (2012)**, *Ιστορικά Μνημεία* [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.visit-olympos.gr/%CE%B3%CE%B5%CF%86%CF%8D%CF%81%CE%B9-%CE%B5%CE%BB%CE%B1%CF%83%CF%83%CF%8C%CE%BD%CE%B1%CF%82/>>, [πρόσβαση 12/11/2012]
- Ελασσόνα-Όλυμπος (2012)**, *Τοπικά Προϊόντα Π.Ο.Π. Ελασσόνας* [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.visit-olympos.gr/%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%BF%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%82/%CF%84%CE%BF%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%AC%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%8A%CF%8C%CE%BD%CF%84%CE%B1/>>, [πρόσβαση 12/11/2012]
- Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ (2009)**, Κεντρική σελίδα Εταιρείας [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: <URL:<http://www.astynet.gr/static.php?c=6>>, [Πρόσβαση στις 15/01/2013]
- Πολιτιστικός Σύλλογος Δολίχης ‘Η Τριπολίτιδα’ (2011)**, *Φωτογραφικό αρχείο*, [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: <URL: <http://dolihi.gr/axiotheata/>> [πρόσβαση 20/01/2013]
- ΟΔΥΣΣΕΥΣ (2007)**, *Χρονολόγιο της ελληνικής ιστορίας και τέχνης*, Επίσημη σελίδα του ΥΠΘΠΑ [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: <URL: http://odysseus.culture.gr/a/4/ga_40.html>, [πρόσβαση 10/12/2012]
- ΟΔΥΣΣΕΥΣ (2007)**, ‘Ελληνικά Μνημεία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής κληρονομιάς’, Επίσημη σελίδα του ΥΠΘΠΑ, [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: <URL: <http://odysseus.culture.gr/h/2/gh21.html>>, [πρόσβαση 30/11/2012]
- ΥΠΕΚΑ (2009)**, *Κύρωση Διεθνών Συμβάσεων & Πρωτοκόλλων - Πολιτιστικό Περιβάλλον*, Επίσημη σελίδα του ΥΠΕΚΑ, [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: <URL:<http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=567&language=el-GR>>, [πρόσβαση 23/10/2012]
- ΥΠΕΚΑ (2012)**, *Το δίκτυο NATURA 2000*, [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: <URL: http://www.minenv.gr/1/12/121/12103/g1210300_03.html>, [πρόσβαση 28/01/2013]

Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Ολύμπου (2008), *Γενικές πληροφορίες περιοχής* [διαδίκτυο], Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.olympusfd.gr/GR/Infos.asp>> [πρόσβαση 20/12/2012]

European Commission (2012), *Education & training* [online], Διαθέσιμο στο: <URL:http://ec.europa.eu/education/erasmus/academic-networks_en.htm>, [πρόσβαση 28/01/2013]

ICOMOS (2011), *Mission de l'ICOMOS* [online], International council on monuments and sites Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.icomos.org/fr/a-propos-de-licomos/mission-et-vision/licomos-en-bref-2>>, [πρόσβαση 20/11/2012]

Θεσμικά κείμενα

Νόμος 3028/2002, ΦΕΚ 153/Α/28-6-2002, 'Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς', Αθήνα

Νόμος 3852/2010, ΦΕΚ 87/Α/7-10-2010, 'Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης', Αθήνα

ΥΑ ΔΜΕΟ/ε/0/266, ΦΕΚ 293/Β/17-4-1995, 'Ανακατάταξη Επαρχιακού Οδικού Δικτύου Νομών της Χώρας', Αθήνα

ΥΑ 25292, ΦΕΚ 1484/Β/10-10-2003, 'Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας', Αθήνα

ΦΕΚ 3465/Β/28-12-2012, 'Αποτελέσματα της Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών 2011 που αφορούν στο Μόνιμο Πληθυσμό της Χώρας', Αθήνα

Προφορικές Συνεντεύξεις

Κουγιουμτζόγλου Σ. (2012), Αρχαιολόγος- τέως υπεύθυνος της 7^{ης} ΕΒΑ για τις ανασκαφικές έρευνες στο Δήμο Ελασσόνας, Λάρισα

Τσάκα Α. (2012), Αρχαιολόγος-υπεύθυνη της ΙΕ' ΕΠΚΑ για τις ανασκαφικές έρευνες στο Δήμο Ελασσόνας, Λάρισα

Χατζή Ε. (2012), Αρχιτέκτων Μηχανικός-Μελετήτρια της πολιτιστικής κληρονομιάς της ευρύτερης περιοχής της Ελασσόνας, Λάρισα

Πηγές φωτογραφικού υλικού παραρτήματος

Γκανάτσιος Α. (2013), Εκπαιδευτικός ΠΕ06 - *Προσωπικό αρχείο*, Ελασσόνα

Χατζή Ε. (2012), Αρχιτέκτων Μηχανικός- *Προσωπικό αρχείο*, Λάρισα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Πολιτιστικά στοιχεία στην Τσαριτσάνη

Εικόνα 1: Οικονόμιος Σχολή

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 2: Πύργος Μαμτζουρίδου

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 3: Οικονόμιος Σχολή

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 4: Ιστορικό κέντρο Τσαριτσάνης

Πηγή: Γκανάτσιος (2013)

Δικτύωση τόπων πολιτιστικής κληρονομιάς:
Η περίπτωση του Δήμου Ελασσόνας

Εικόνα 5: ΙΝ Αγίου Νικολάου

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 6: 'Ζωδιακός Κύκλος'

Πηγή: Γκανάτσιος (2013)

Εικόνα 7: Ι Ναός Αγίων Αναργύρων

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 8: Ι Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 9: Άριστα διατηρημένη τοιχογραφία

Πηγή: Γκανάτσιος (2013)

Πολιτιστικά στοιχεία στην Ελασσόνα

Εικόνα 10: ΙΜ Παναγίας Ολυμπιώτισσας

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 11: Τούρκικο Τελωνείο

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 12: Οθωμανικό Τέμενος

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 13: Τοξωτό γεφύρι και ο Ελασσονίτης ποταμός

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Πολιτιστικά στοιχεία στο Δρυμό

Εικόνα 14: θέση 'Παπούτσι'

Πηγή: Γκανάτσιος (2013)

Εικόνα 15: Ιπτάμενο καρναβάλι

Πηγή: Γκανάτσιος (2013)

Πολιτιστικά στοιχεία στο Μικρό Ελευθεροχώρι

Εικόνα 16: Πευκόδασος

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 17: Ο Όλυμπος

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 18: Οικισμός Σαρακατσάνων

Πηγή: Γκανάτσιος (2013)

Εικόνα 19: Οικισμός Σαρακατσάνων

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

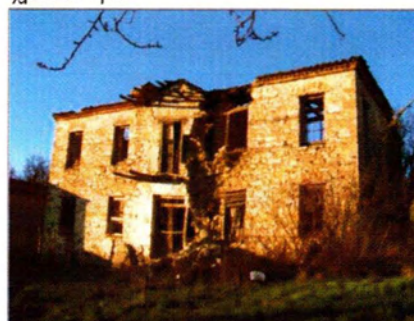
Πολιτιστικά στοιχεία στο Λυκούδι

Εικόνα 20: Ιδιαίτερο κτίριο στα βόρεια του οικισμού

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 21: Το ίδιο κτίριο λίγα χρόνια πριν

Πηγή: Χατζή (2012)

Εικόνα 22: Παραδοσιακό αγροτόσπιτο

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Πολιτιστικά στοιχεία στην Άζωρο

Εικόνα 23: Τείχη ακρόπολης αρχαίας Αζώρου

Πηγή: Χατζή (2012)

Εικόνα 24: Αρχαιολογικός χώρος στη θέση 'Κοπάνα'

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 25: Πανοραμική θέα από τον αρχαιολογικό χώρο στη θέση 'Καστρί'

Πηγή: Χατζή (2012)

Εικόνα 26: Αρχαιολογικός χώρος
στη θέση 'Παλαιοκλήσι'

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

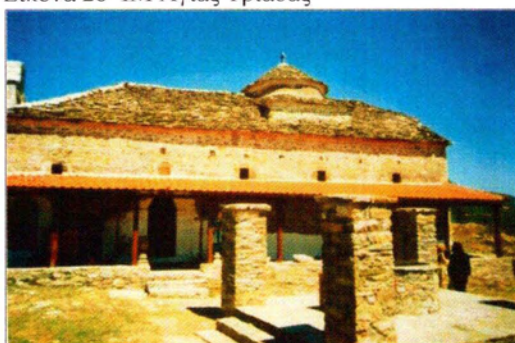
Εικόνα 27: Φαράγγι Αζώρου

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Πολιτιστικά στοιχεία στα Γιαννωτά

Εικόνα 28: ΙΜ Αγίας Τριάδας

Πηγή: Χατζή (2012)

Εικόνα 29: Κοιλάδα Τιταρήσιου

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Πολιτιστικά στοιχεία στη Μηλέα

Εικόνα 30: ΙΝ Αγίου Αθανασίου

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 31: Άποψη του Ολύμπου

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 32: Χάνι Χατζηγώγου

Πηγή: : Γκανάτσιος (2013)

Εικόνα 33: Αρχαιολογικός χώρος θέση 'Αγία Τριάδα'

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Πολιτιστικά στοιχεία στα Γεράνεια

Εικόνα 34: ΙΝ Αγίας Τριάδας

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 35: Παραδοσιακό αγροτόσπιτο

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Πολιτιστικά στοιχεία στο Σαραντάπορο

Εικόνα 36: Αρχαιολογικός χώρος
Σαρανταπόρου

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 37: Τμήμα των τειχών

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 38: Άποψη του Ολύμπου από
το Σαραντάπορο

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 39: Δείγμα λαϊκής αρχιτεκτονικής

Πηγή: Χατζή (2012)

Πολιτιστικά στοιχεία στην Τσαπουρνιά

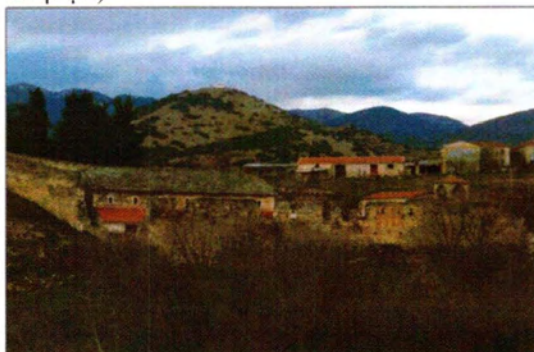
Εικόνα 40: Άποψη της περιοχής από τον Αμάρμπεη

Πηγή: Γκανάτσιος (2013)

Πολιτιστικά στοιχεία στην Κοκκινόγη

Εικόνα 41: ΙΜ Αγίου Αντωνίου (άποψη από το δρόμο)

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 42: ΙΜ Αγίου Αντωνίου (εσωτερικά)

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Πολιτιστικά στοιχεία στη Δολίχη

Εικόνα 43: Αρχαιολογικός χώρος Δολίχης

Πηγή: Κουγιουμτζόγλου (2012)

Εικόνα 44: Αρχαιολογικός χώρος Δολίχης

Πηγή: Κουγιουμτζόγλου (2012)

Εικόνα 45: ΙΝ Μεταμορφώσεως του Σωτήρος

Πηγή: Γκανάτσιος (2013)

Πολιτιστικά στοιχεία στο Λιβάδι

Εικόνα 46: ΙΜ Αγίας Τριάδας

Πηγή: Γκανάτσιος (2013)

Εικόνα 47: Παραδοσιακό σπίτι

Πηγή: Γκανάτσιος (2013)

Πολιτιστικά στοιχεία στο Πύθιο

Εικόνα 48: ΙΝ Παναγίας

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 49: Κυκλικό καμπαναριό

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 50: Υποστυλώματα ΙΝ από
αρχαίο υλικό

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 51: Ναός Απόλλωνα Πυθίου

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Πολιτιστικά στοιχεία στα Καλύβια

Εικόνα 51: Παραδοσιακό αγροτόσπιτο

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 52: Πανοραμική θέα προς την Ευρύτερη περιοχή

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Πολιτιστικά στοιχεία στην Καρυά

Εικόνα 53: Πανοραμική άποψη

Πηγή: Γκανάτσιος (2013)

Εικόνα 54: ΙΜ Αγίας Τριάδας 'Παλαιοσκαμινιάς'

Πηγή: Γκανάτσιος (2013)

Πολιτιστικά στοιχεία στο Σπαρμό

Εικόνα 55: Ι Μ Αγίας Τριάδας Σπαρμού

Πηγή: Γκανάτσιος (2013)

Εικόνα 56: Στη διαδρομή προς Σπαρμό

Πηγή: Γκανάτσιος (2013)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας Ι: Ο αριθμός των μνημείων ανά χρονική περίοδο για κάθε ΠΕ

Περιφερειακές Ενότητες	Αριθμός μνημείων			
	Προϊστορικής Εποχής	Κλασσικής Εποχής	Βυζαντινής Εποχής	Νεότερης Εποχής
Αιτωλοακαρνανίας	2	36	57	122
Αργολίδος	23	61	144	130
Αρκαδίας	-	18	187	112
Άρτας	-	19	101	78
Αττικής	58	211	582	877
Αχαΐας	17	54	122	443
Βοιωτίας	24	75	66	32
Γρεβενών	-	2	56	4
Δράμας	20	28	20	51
Δωδεκανήσου	27	146	1206	405
Έβρου	7	32	45	103
Εύβοιας	32	93	126	188
Ευρυτανίας	1	3	34	16
Ζακύνθου	-	-	72	13
Ηλείας	2	44	49	157
Ημαθίας	10	24	92	78
Ηρακλείου	49	91	219	215
Θεσπρωτίας	-	19	45	22
Θεσσαλονίκης	65	169	191	352
Ιωαννίνων	-	53	184	364
Καβάλας	19	62	51	122
Καρδίτσας	21	52	72	37
Καστοριάς	1	5	92	81
Κέρκυρας	3	12	130	375
Κεφαλληνίας και Ιθάκης	12	26	97	149
Κιλκίς	29	50	41	10
Κοζάνης	17	22	116	49
Κορινθίας	29	51	120	38
Κυκλάδων	69	215	1750	557
Λακωνίας	16	53	439	97
Λάρισας	11	35	148	53
Λασιθίου	96	204	73	50
Λέσβου	22	141	263	364
Λευκάδας	7	11	40	37
Μαγνησίας	23	139	379	345
Μεσσηνίας	25	68	456	287
Ξάνθης	2	22	16	133
Πέλλης	3	31	49	41
Περίας	12	41	61	18
Πρέβεζας	3	56	197	12
Ρεθύμνου	38	85	218	106
Ροδόπης	12	25	18	29
Σάμου	-	19	51	36
Σερρών	35	68	58	32
Τρικάλων	1	23	104	56
Φθιώτιδας	7	103	54	50
Φλώρινας	3	8	106	70
Φωκίδας	2	43	30	150
Χαλκιδικής	33	92	23	1
Χανίων	36	103	247	91
Χίου	4	25	238	141
ΣΥΝΟΛΟ	928	3068	9335	7379

Πηγή: Παπαγεωργίου, Λαϊνάς, Νικολακοπούλου, 2010

Πίνακας II: Οικισμοί Δήμου Ελασσόνας, ανά ΔΕ και Δ/Τ Κοινότητα

Δημοτική Ενότητα	Δημοτική/Τοπική Κοινότητα	Οικισμός	
ΔΕ Αντιχασίων	ΔΚ Κρανέας	Κρανέα	
	TK Άκρης	Άκρη	
	TK Λουτρού	Λουτρό	
ΔΕ Βερδικούσσης	ΔΚ Βερδικούσσης	Αμπέλια	
		Βάρκος	
		Βερδικούσσα	
		Κουτσούφλιανη	
		Παλιάμπελα	
		Παλιάσκια	
ΔΕ Ελασσόνας	ΔΚ Ελασσόνας	Αγιονέρι	
		Αετορράχη	
		Ελασσόνα	
		Μικρό Ελευθεροχώρι	
	TK Βαλανίδας	Βαλανίδα	
		Κλεισούρα	
		TK Γαλανόβρυσης	Γαλανόβρυση
		TK Δρυμού	Δρυμός
		TK Ευαγγελισμού	Ευαγγελισμός
		TK Κεφαλόβρυσου	Κεφαλόβρυσον
		TK Παλαιοκάστρου	Παλαιόκαστρον
TK Στεφανοβούνου	Λεύκη		
	Στεφανόβουνον		
ΔΕ Καρυάς	TK Καρυάς	Καρυά	
	TK Κρυόβρυσης	Κρυόβρυση	
	TK Συκαμινέας	Συκαμινέα	
ΔΕ Λιβαδίου	ΔΚ Λιβαδίου	Λιβάδι	
	TK Δολίχης	Δολίχη	
ΔΕ Ολύμπου	TK Καλλιθέας Ελασσόνας	Καλλιθέα	
		Πετρωτόν	
	TK Κοκκινογείου	Κοκκινόγη	
	TK Κοκκινοπηλού	Καλύβια	
		Κοκκινοπηλός	
	TK Λόφου	Ασπρόχωμα	
		Λόφος	
	TK Ολυμπιάδος	Ολυμπιάς	
	TK Πυθίου	Σπαρμός	
	TK Φλαμπούρου	Πύθιον	
Βρυσοπούλες			
Σκοπιά			
ΔΕ Ποταμιάς	TK Φλαμπούρου	Φλάμπουρο	
		TK Αμούριου	Αμούριον
		TK Βλαχογιαννίου	Βλαχογιάννι
		TK Δομενίκου	Δομένικο
		TK Μαγούλας	Μαγούλα
		TK Μεγάλου Ελευθεροχωρίου	Μέγα Ελευθεροχώρι
		TK Μεσοχωρίου	Μεσοχώρι
		TK Πραιτωρίου	Πραιτώρι
TK Συκέας	Καλύβια Αναλήψεως		
	Συκέα		
ΔΕ Σαρανταπόρου	TK Αζώρου	Άζωρος	
	TK Γερανίων	Γεράνια	
	TK Γιαννωτών	Γιαννωτά	
	TK Λυκουδίου	Λυκουδί	
	TK Μηλέας	Μηλέα	

Γκαντούνα Ευαγγελία

	TK Σαρανταπόρου	Σαραντάπορο
	TK Τσαπουρνιάς	Τσαπουρνιά
		Φαρμάκη
ΔΕ Τσαριτσάνης	ΔΚ Τσαριτσάνης	Τσαρίτσανη

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Πίνακας III: Οικισμοί με υψόμετρο μεγαλύτερο των 400 μ.

Οικισμοί	Υψόμετρο (μ.)
Κοκκινοπηλός	1150
Λιβάδι	1100
Κρυόβρυση	1040
Συκαμινέα	1040
Άκρη	950
Τσαπουρνιά	920
Βερδικούσια	850
Σαραντάπορο	840
Κρανέα	760
Λουτρό	740
Πύθιο	720
Καλύβια	700
Σπαρμός	670
Φαρμάκη	670
Ασπρόχωμα	600
Δολίχη	590
Μηλέα	590
Κοκκινόγη	570
Γιαννωτά	550
Ολυμπιάδα	550
Καλλιθέα	520
Άζωρος	520
Φλάμπουρο	510
Δρυμός	470
Γεράνεια	460
Μεγ. Ελευθεροχώρι	420
Λυκούδι	410

Πηγή: ίδια επεξεργασία από στοιχεία του Δήμου Ελασσόνας (2012)

Πίνακας IV: Κατάλογος ακήρυχτων Βυζαντινών μνημείων

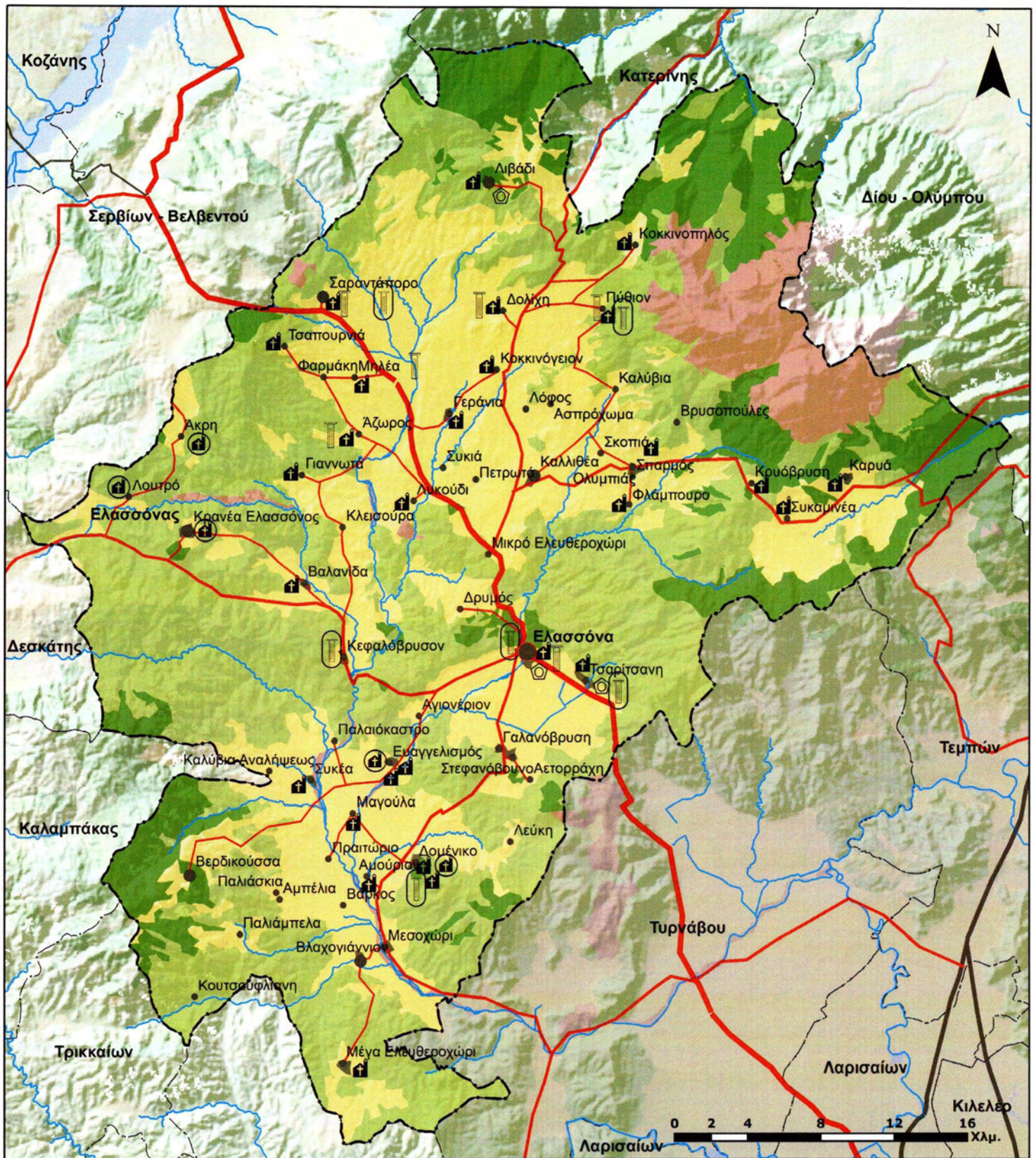
Κατάλογος Βυζαντινών Μνημείων	
Οικισμοί	Μνημεία
Αετοράχη	I.N. Αγ. Γεωργίου
	I.N. Αγ. Αναργύρων
Αζωρος	I.N. Αγ. Παρασκευής (ξωκκλήσι)
Ακρη	I.N. Μεταμορφώσεως Σωτήρος
	I.N. Ιακώβου του Αδερφόθεου
Βαλανίδα	I.N. Κοιμήσεως της Θεοτόκου
	I.N. Αγ. Σοφίας
	Παλαιόκαστρο
Γεράνεια	I.N. Αγ. Γεωργίου (ξωκκλήσι)
Γιαννωτά	I.N. Α. Αποστόλων
	I.N. Αγ. Νικολάου
	I.N. Αγ. Παρασκευής
	I.N. Αγ. Δημητρίου
	I.N. Αγ. Αθανασίου (Κοιμητηριακός)
Δομένικο	I.N. Προφήτη Ηλία
	Λουτρά
	Γέφυρα
	I.N. Αγ. Παρασκευής
Δολίχη	I.N. Αγ. Γεωργίου
	I.N. Αγ. Νικολάου
	I.N. Προφήτη Ηλία
Ελασσόνα	I.N. Αγ. Παρασκευής
	Αγ. Αθανάσιος
	Κοιμήσεως Θεοτόκου
	Οικία Κυριακού
	Μελék Μπαχτσέ
	Ηλεκτρικό εργοστάσιο
	Εξωκκλήσι Αγ. Αθανασίου
	I.N. Αγ. Ηλία (σημερινός ναός Προφ. Ηλία)
	I.N. Αγ. Γεώργιος (εξωκκλήσι)
	I.N. Αγ. Αποστόλων
	I.N. Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Βαροσίου)
	Σχολείο του 1567
	Κτίριο ιδ. Φόλα
Ευαγγελισμός	I.N. Αγ. Αθανασίου
	I.N. Αγ. Παρασκευής
Καλόβια	I.N. Αναλήψεως του Σωτήρος
Καλλιθέα	Θέση Καβάκι
Κεφαλόβρυσο	I.N. Αγ. Δημητρίου
	I.N. Αγ. Αθανασίου
Κοκκινοπηλός	I.N. Αγ. Θεοδώρων
	I.N. Αγ. Αθανασίου
Κρανέα	I. Μ. Μεταμορφώσεως
	I.N. Παναγίας Ζωοδόχου Πηγής
	Οικισμός Παναίας
Κρυόβρυση	Οικισμός Πηγαδιών
	I.N. Αγ. Αθανασίου
Λιβάδι	I.N. Αγ. Παρασκευής
	I.N. Κοιμήσεως Θεοτόκου
	Σχολεία Λιβαδίου
	Σκεπαστή Αγορά
Λουτρό	I.N. Αγ. Νικολάου

Γκαντούνα Ευαγγελία

	I.N. Κοιμήσεως Θεοτόκου
Μηλέα	I.N. Αγ. Αποστόλων
Μικρό Ελευθεροχώρι	I.N. Αγ. Παρασκευής
Ολυμπιάδα	I.N. Αγ. Γεωργίου
Πετρωτό	I.N. Προφήτη Ηλία (κοιμητηριακός)
Πραιτώρι	I.N. Αγ. Αθανασίου
	I.N. Αγ. Νικολάου
	Κωδωνοστάσιο Αγ. Νικολάου
Πύθιο	I.N. Αγ. Αποστόλων
	I.N. Αγ. Κυριακής
Σαρανταπόρου	I.N. Αγ. Μαρίας (εικόνες και αντικείμενα- όχι ο ναός)
Τσαπουρνιά	I.N. Κοιμήσεως της Θεοτόκου

Πηγή: Ιδία επεξεργασία από στοιχεία 7^{ης} ΕΒΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΧΑΡΤΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ,
 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Χάρτης
 Ανάλυσης

Υφιστάμενη κατάσταση
 Δήμου Ελάσσονας

Επιμέλεια: Γκαντούνα Ευαγγελία

Πηγές: Corine Land Cover 2000, www.geodata.gr,
listedmonuments.culture.gr

Βόλος, 2013

Υπόμνημα

Οικισμοί	Οδικό δίκτυο	Καλύψεις γης
● Επίπεδο 3	— E	■ Δομημένες επιφάνειες
● Επίπεδο 4	— E1	■ Καλλιεργήσιμες εκτάσεις
● Επίπεδο 5	— E2	■ Δάση και δασικές εκτάσεις
⌘ Κηρυγμένα βυζαντινά μνημεία	— E3	■ Χορτολιβαδικές εκτάσεις
⌘ Ακέρυχτα βυζαντινά μνημεία	— Δημοτικό δίκτυο	■ Εκτάσεις με λίγη ή καθόλου βλάστηση
⌘ Αρχαιολογικοί χώροι	— Υδρογραφικό δίκτυο	
⌘ Ακέρυχτα αρχαία μνημεία	■ ΠΕ Λάρισας	
⌘ Κηρυγμένα νεότερα μνημεία	⌘ Διοικητικά όρια Δήμου Ελάσσονας	
	⌘ Διοικητικά όρια καλλικρατικών Δήμων	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000049181